

เฉลิมพระเกียรติ ๒๐๐ ปี
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961100929

คู่มือนิทรรศการพิเศษ
เฉลิมพระเกียรติ ๒๐๐ ปี
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

**CATALOGUE OF THE SPECIAL EXHIBITION
“THE 200TH ANNIVERSARY OF
THE BIRTH OF HIS MAJESTY KING RAMA III”**

May 7 - June 7, 1987.

ISBN 974-7929-23-6

กรมศิลปากรจัดพิมพ์
ในโอกาสจัดนิทรรศการพิเศษ

“เฉลิมพระเกียรติ ๒๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว”

ณ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
วันที่ ๗ พฤษภาคม - ๗ มิถุนายน ๒๕๓๐

เนื่องในโอกาสเฉลิมพระเกียรติวันพระบรมราชสมภพ
ครบ ๒๐๐ปี
ในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาเจษฎาบดินทร์
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

คำนำ

ในวโรกาสที่วันพระบรมราชสมภพพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุฒยัตินทรพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๓ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ได้เวียนมาบรรจบครบ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๓๐ นี้ นับเป็นมหามงคลสมัยสำคัญยิ่งที่ปวงชนชาวไทยจักได้น้อมรำลึกแสดงกตเวทิตาคุณ เถลิงพระเกียรติสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า ผู้ประกอบพระราชกรณียกิจอันเป็นคุณประโยชน์ไว้แก่ชาติบ้านเมือง

พระราชกรณียกิจตลอดระยะเวลา ๒๗ ปี ในรัชสมัยที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์นั้น พระองค์ทรงสร้างคุณประโยชน์อันเกื้อหนุนค้ำน่านับการ เป็นรากฐานแห่งความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ อาทิ

ด้านความมั่นคงของชาติ ทรงปกป้องและคิดแก้ไขภัยจากการรุกรานของชาติอื่น

ด้านเศรษฐกิจ ทรงเป็นแบบอย่างและปลูกฝังคนไทยให้สนใจการพาณิชย์ เพื่อความเป็นปึกแผ่นมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ

ด้านการศึกษา ทรงรวบรวมและเผยแพร่สรรพวิชาความรู้แก่ประชาชนทั่วไปอย่างกว้างขวาง

ด้านศิลปวัฒนธรรม ทรงส่งเสริมและทะนุบำรุงงานศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และวรรณกรรม เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีพระราชกรณียกิจด้านอื่น ๆ อีกมากมาย/

กรมศิลปากรได้ตระหนักถึงพระมหากรุณาธิคุณอันใหญ่หลวงของพระองค์ จึงได้จัดนิทรรศการพิเศษ “เฉลิมพระเกียรติ ๒๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว” ณ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ระหว่างวันที่ ๗ พฤษภาคม - ๗ มิถุนายน ๒๕๓๐ โดยนำศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และภาพถ่ายที่เกี่ยวข้องกับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจด้านต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มาจัดแสดงเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาและเข้าใจประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปวัฒนธรรมในรัชสมัยของพระองค์โดยทั่วกัน

การจัดนิทรรศการพิเศษครั้งนี้ เป็นโครงการหนึ่งของคณะกรรมการสร้างสิ่งอนุสรณ์ฯ ในคณะกรรมการเฉลิมพระเกียรติ ๒๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมศิลปากรขอขอบคุณผู้ให้ความร่วมมือและผู้เกี่ยวข้องทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า นิทรรศการพิเศษนี้จะเป็นประโยชน์ต่อท่านผู้สนใจโดยทั่วกันตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

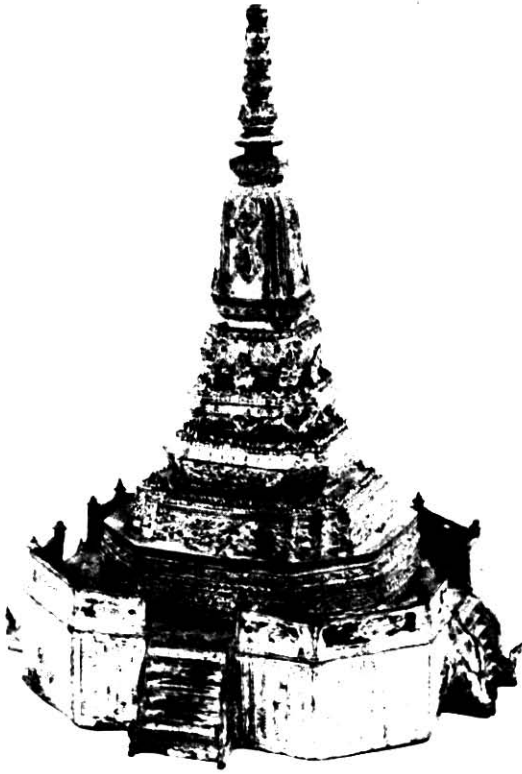

(นายทวีศักดิ์ เสนาณรงค์)

อธิบดีกรมศิลปากร

๒๓ เมษายน ๒๕๓๐

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

สารบัญ

คำนำ

พระราชประวัติ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

๗

พระราชกรณียกิจ

ด้านเศรษฐกิจ

๒๗

ด้านการปกครอง

๕๑

ด้านการทะนุบำรุงประเทศ

๕๙

ด้านการป้องกันประเทศ

๖๕

ด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

๗๗

ด้านศาสนา

๙๑

ด้านศิลปวัฒนธรรม

๙๙

เบ็ดเตล็ด

๑๓๗

ภาคผนวก

๑๓๙

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

พระราชประวัติ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนามเดิมว่าหม่อมเจ้าชายทับ เป็นพระราชโอรสลำดับองค์ที่ ๓ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และเป็นลำดับองค์ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาเรียม ซึ่งภายหลังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระศรีสุลาลัย พระบรมราชชนนี พันปีหลวง ในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๓๓๐ ณ พระราชวังเดิม ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จขึ้นผ่านพิภพเสวยราชสมบัติ ณ กรุงรัตนโกสินทร์ได้ ๑๖ ปี และสมเด็จพระบรมชนกนาถยังดำรงพระอิสริยยศ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร พระราชโอรสจึงดำรงพระอิสริยยศเป็นหม่อมเจ้า ทั้งนี้เป็นไปตามแบบธรรมเนียมแห่งราชสกุลในกรุงสยามที่กำหนดให้พระโอรส - ธิดาในสมเด็จพระเจ้าฟ้าที่ประสูติแต่พระชนนีที่เป็นสามัญชนดำรงพระยศเป็นหม่อมเจ้า ต่อมาเมื่อเจริญพระชันษาครบกำหนดกาลที่จะตัดพระเมาฬี (โกนจุก) สมเด็จพระบรมอัยกาธิราช พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีเกศากันต์ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเป็นพิเศษ ถึงปี พ.ศ. ๒๓๔๙ สมเด็จพระบรมชนกนาถทรงได้รับการอุปราชภิเษกขึ้นเป็นพระมหากุปราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล บรรดาพระราชโอรส-ธิดาที่ดำรงพระอิสริยยศเป็นหม่อมเจ้าอยู่ เลื่อนพระอิสริยยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้า ตามฐานันดรแห่งพระบวรราชโอรสและบวรราชธิดาทุกพระองค์ ซึ่งทั้งนี้รวมถึงหม่อมเจ้าชายทับด้วย ต่อมาเมื่อพระชนมายุครบแก่การบรรพชาอุปสมบท สมเด็จพระบรมอัยกาธิราชก็โปรดให้ทรงผนวช ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ขณะนั้นพระชนมพรรษาแห่งสมเด็จพระบรมอัยกาธิราชจำเริญขึ้นถึง ๗๒ พรรษาแล้ว แต่ก็ยังพระราชทานพระมหากุณาเสด็จออกในการทรงพระผนวชของหลานปู่พระองค์ใหญ่ ที่ทรงเป็นหลานปู่พระองค์ใหญ่ในตอนนั้น เพราะหลานปู่ซึ่งประสูติก่อนพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าอยู่หัว ๒ พระองค์ (ชาย ๑ หญิง ๑) ได้สิ้นพระชนม์ไปแล้วยังทรงพระเยาว์แล้วทั้งสิ้น เมื่อเสร็จพิธีทรงผนวชในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว ได้เสด็จไปประทับจำพรรษาอยู่ ณ วัดราชสิทธิาราม

ต่อมาเมื่อเจริญพระชนมายุได้ ๒๖ พรรษา สมเด็จพระบรมชนกนาถทรงสถาปนาขึ้นดำรงพระยศเป็นเจ้าต่างกรม มีพระนามกรมว่า “พระเจ้าลูกเธอ* กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์” ใน พ.ศ. ๒๓๕๖

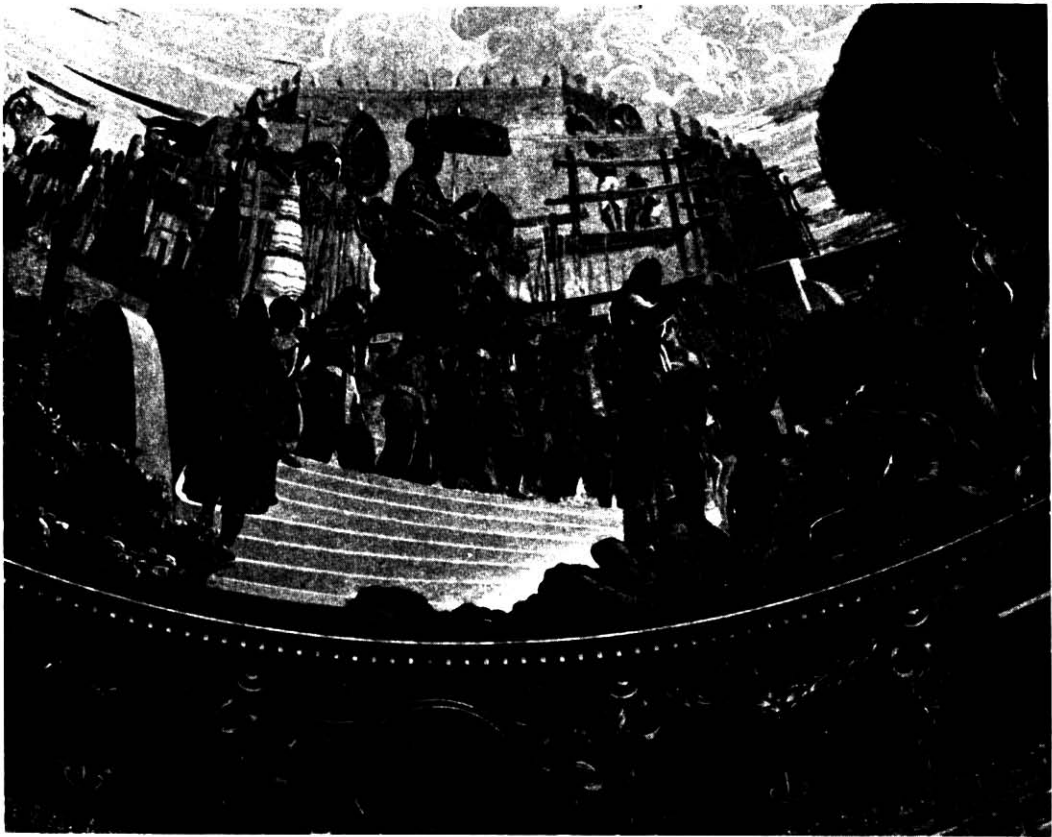
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๗ โดยมีได้ทรงมอบราชสมบัติพระราชทานแก่ผู้ใด เจ้านายและขุนนางจึงได้ประชุมปรึกษาหารือกันแล้วลงมติว่าสมควรจะอัญเชิญพระเจ้าลูกเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ขึ้นเสวยราชสมบัติสืบสันตติวงศ์เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์สืบไป

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระปรีชาสามารถในศาสตร์ต่าง ๆ หลายแขนงหลายสาขา เช่น อักษรศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พานิชยศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ เนื่องจากเป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ที่ทรงพระปรีชาฉลาดเฉลียว แจ่มใสรัดให้ทรงรับราชการต่างพระเนตรพระกรรณมาแต่ยังดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าลูกเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ได้ทรงกำกับราชการทั้งกรมท่า กรมพระคลังมหาสมบัติ กรมพระตำรวจ และยังทรงรับหน้าที่พิจารณาพิพากษาความฎีกาแทนพระองค์อยู่เสมอ จึงทรงรอบรู้กิจการของแผ่นดิน ทั้งทางเศรษฐกิจ การบริหาร การปกครอง อย่างเชี่ยวชาญ ครั้นเสด็จขึ้นครองราชสมบัติจึงได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจด้านต่าง ๆ นำความมั่นคงความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ศิลปวิทยาการมาสู่ประเทศเป็นเอกประการ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน องค์ข้างตะวันตก เมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๔ สิริพระชนมายุได้ ๖๓ พรรษา ๒ วัน สถิตในราชสมบัติ ๒๖ ปี ๘ เดือน ๑๒ วัน

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกอบพระราชกรณียกิจนำประเทศให้มีความมั่นคง มีความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ดูเหมือนจะเป็นพิเศษยิ่งกว่าองค์เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภกพระองค์อื่น ทั้งทะนุบำรุงศิลปวิทยาการ เผยแพร่ความรู้ให้แก่ประชาชนทั่วไป สมควรที่ชาวไทยทั้งมวลจะได้ร่วมกันเฉลิมพระเกียรติยศและรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงประกอบไว้เป็นเอนกอนันต์แก่ประเทศและประชาชนชาวไทยทั้งมวล.

*แต่ก่อนทั้งราชโอรส - ธิดายังใช้คำนำพระนามเหมือนกัน ไม่แยกเป็นชายใช้ว่า “พระเจ้าลูกเธอ” หญิงว่า “พระเจ้าลูกเธอ” อย่างสมัยต่อ ๆ มา.

ภาพเขียนบนเพดานเหนือของโดมพระที่นั่งอนันตสมาคม ทิศตะวันออก เป็นภาพพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเลียบพระนครทางสถลมารค
ฝีมือ นายริโกลี พ.ศ. ๒๔๕๖

ภาพเขียนสีน้ำมันขนาดใหญ่บนเพดานโดมของพระที่นั่งอนันตสมาคม เป็นศิลปกรรมที่น่าสนใจประเภทหนึ่ง

ภาพเขียนบนเพดานโดม พระที่นั่งอนันตสมาคม เป็นภาพแสดงพระราชกรณียกิจในเหตุการณ์ตอนสำคัญ ๆ ของพระมหากษัตริย์ไทย ๖ รัชกาลแรกในพระบรมราชจักรีวงศ์ รวมทั้งหมด ๖ ภาพเขียนด้วยวิธี Real Fresco Technique และ Secco Technique ภาพสีแสงเงาและ Perspective ตามแบบตะวันตก

ภาพเขียนบนเพดานโดมด้านเหนือของโดมทิศตะวันออก แสดงตอนที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเลียบพระนครทางสถลมารค จากหลังคือป้อมเผด็จดัสกร พระมหาเจดีย์ในวัดพระเชตุพนฯ และพระมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งได้ทรงก่อสร้างและซ่อมแซม เพื่อประโยชน์แก่ราชการในรัชสมัยของพระองค์ทั้งสิ้น

พระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในห้องแดง ตึกว่าการสำนักพระราชวัง
พระบรมมหาราชวัง

ภาพเขียนสีน้ำมัน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาเจษฎาบดินทร์ พระนั่งเกล้า-
เจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องบรมราชภูษิตาภรณ์ คือ ฉลองพระองค์เยียรบับ ทรงพระภูษาจีบโจง พระสนับเพลา
เชิงอน รัตพระองค์ปั้นแห่งประดับเพชรพลอย ทรงพระมหาสังวาลนพรัตน์ราชวรารภรณ์ ฉลอง
พระองค์ครุยปักดินทอง พระคอทรงพระประคำ ฉลองพระบาทเชิงอน ทรงพระแสงดาบ ประทับยืน
มีโต๊ะเคียงขวา - ซ้าย ทอดเครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องราชูปโภค

ภาพท้องพระโรง พระราชวังเดิม กรุงเทพมหานคร
ภาพจาก : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

พระราชวังเดิม คือพระราชวังหลวงของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อสถาปนาเมืองธนบุรีขึ้นเป็นราชธานีแล้ว ได้โปรดให้สร้างพระราชวังขึ้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ปากคลองบางกอกใหญ่ ขนาดด้วยวัด ๒ ข้าง คือวัดท้ายตลาด (วัดโมลีโลกยาราม) และวัดแจ้ง (วัดอรุณราชวราราม) เมื่อสิ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีแล้ว พระราชวังเดิมนี้เคยเป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและเจ้านายหลายองค์ เช่น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ประทับต่อมาระยะหนึ่ง จนกระทั่งย้ายราชธานีมาตั้งทางฝั่งตะวันออก คือ กรุงเทพมหานคร ที่พระราชวังเดิมจึงว่าง แต่สถานที่แห่งนี้มีความสำคัญทางด้านยุทธศาสตร์ เพราะตั้งอยู่หัวค้งน้ำ มีป้อมปราการสำหรับรักษาพระนครทางด้านใต้ฝั่งตะวันตก และเพื่อเป็นการประหยัดพระราชทรัพย์ในการสร้างวัง พระราชทานพระเจ้าลูกเธอ และพระเจ้าหลานเธอ เพื่อเข้ารับราชการแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงโปรดให้กันเขตวังเข้าไปให้แคบกว่าเก่า คงไว้เป็นวังสำหรับเจ้านาย ชั้นแรกโปรดให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงธวัทรพัฒน์ พระโอรสพระองค์กลางของสมเด็จพระพี่นางเธอพระองค์ใหญ่ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร เสด็จมาประทับที่พระราชวังเดิม เพื่อทำหน้าที่ป้องกันรักษาพระนครทางฝั่งธนบุรี ได้ประทับอยู่จนสิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. ๒๓๒๘ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร เสด็จไปประทับ ณ พระราชวังเดิม ครั้นเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว จึงเสด็จย้ายไปประทับ ณ พระบรมมหาราชวัง

ณ พระราชวังเดิมนี้ คือสถานที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชสมภพ เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๓๓๐ เมื่อ ๒๐๐ ปีมาแล้ว

ในปัจจุบันยังเหลือสิ่งก่อสร้างในพระราชวังเดิมแต่ครั้งกรุงธนบุรี เช่น ท้องพระโรงที่สร้างครั้งพระราชวังเดิม เป็นพระราชวังหลวงของกรุงธนบุรี เก๋งคูริมประตูป้อมวิชัยประสิทธิ์ เป็นต้น

ภาพพระตำหนักจันทน์

วัดราชสิทธิาราม ราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร

วัดราชสิทธิาราม เดิมชื่อ วัดพลับ เป็นวัดโบราณ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสถาปนาขึ้นใหม่ ในวัดนี้มีถาวรวัตถุที่เป็นที่ทราบกันว่าเกี่ยวเนื่องในพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ พระตำหนักจันทน์ ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ขณะดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ได้โปรดให้สร้างพระราชทานพระโอรสองค์ใหญ่ คือ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) ซึ่งได้ทรงผนวชและจำพรรษาอยู่ที่วัดนี้ ๑ พรรษา

พระตำหนักจันทน์เป็นพระตำหนักเล็ก ๒ ห้อง ห้องชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นไม้จันทน์ทั้งสิ้น มีช่อฟ้า ใบระกา ประดับกระจกอย่างสวยงาม ปากกบ หรือฝาที่ประกอบ ห้อยไม้จันทน์ปรุเป็นลายฝีมือดีมาก ลักษณะของพระตำหนักนี้เนื่องจากมีขนาดเล็กมาก เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) จึงมีความเห็นว่า ทำนองจะเป็นพระตำหนักสำหรับหลับพระเนตรทรงวิปัสสนา เป็นคันทกฤฎีไม่ใช่ที่ประทับประจำ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดราชสิทธิารามทั้งวัดรวมทั้งปฏิสังขรณ์พระตำหนักจันทน์ด้วย และโปรดให้ย้ายพระตำหนักจันทน์จากที่เดิมบนเกาะมาปลูก

เตียงพระตำหนักแก่งจันทน์ ซึ่งอยู่ระหว่างกำแพงแก้วด้านใต้กับคณะ ๑ และเนื่องจากพระตำหนักจันทน์เก่าแก่ทรุดโทรมมาก จึงเปลี่ยนเสาเป็นไม้เต็งรังปักลงดิน เปลี่ยนเครื่องบน ฝ้า เพดาน กับพื้นเปลี่ยนเป็นไม้สัก คงไม้จันทน์อยู่แต่ฝา กรอบเซ็ดหน้า และบานกับเสาดั้ง เมื่อเสร็จการแล้วได้พระราชทานชื่อวัดพลับขึ้นใหม่ว่า “วัดราชสิทธิาราม” ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้พระมวงคเณศ (เอี่ยม) ผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสขณะนั้น รื้อพระตำหนักจันทน์ซึ่งทรุดโทรมมาทำเป็นหอพระ

ใน พ.ศ. ๒๔๔๘ พระสังวรานวงศ์เถร (สอน) กับผู้มีจิตศรัทธาได้ขออนุญาตปฏิสังขรณ์พระตำหนักจันทน์ซึ่งทรุดโทรมลงมากอีกครั้งหนึ่ง โดยปฏิสังขรณ์ตามรูปทรงเดิม และประดับช่อฟ้าใบระกา การปฏิสังขรณ์ครั้งนี้สำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐

ภาพห้องพระโรง วังท่าพระ กรุงเทพมหานคร

ภาพจาก : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

วังท่าพระเป็นวังรุ่นแรก ๆ ที่สร้างขึ้นเมื่อครั้งสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์

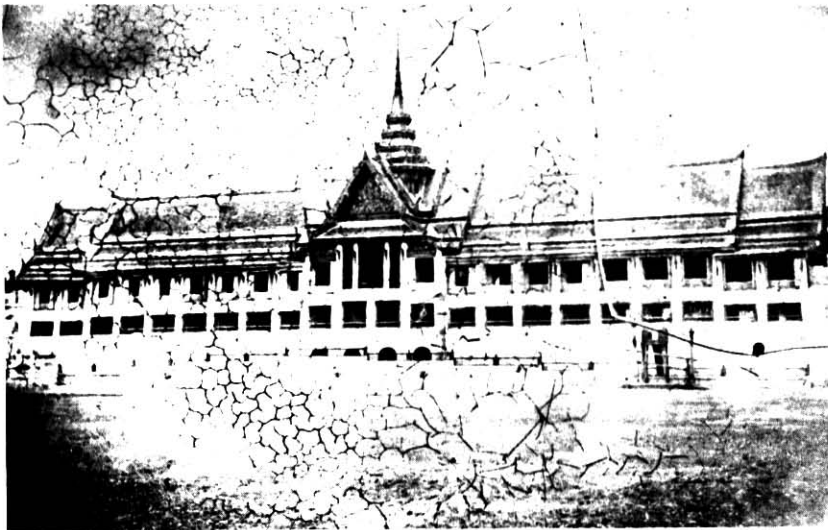
วังในสมัยต้น ๆ กรุงรัตนโกสินทร์มักจะเป็นที่ทำงานของเจ้านาย ที่ได้รับมอบหมายให้ทรงงานตามพระบรมราชโองการ แต่ก็เป็นที่ทำงาน และที่ประทับพร้อมกันไป วังเหล่านี้ถือว่าเป็นของหลวง มิได้พระราชทานให้ผู้นั้นผู้ใดเป็นการส่วนตัว เมื่อพ้นหน้าที่ราชการหรือสิ้นพระชนม์แล้ว ลูกหลานในวังต้องย้ายออกให้เจ้านายพระองค์ใหม่มาประทับ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อครั้งสร้างพระนครบนฝั่งซ้ายของแม่น้ำ ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างวังนี้พระราชทานสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนภานุประดิษฐ พระราชโอรสสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและเจ้าฟ้าฉิม พระราชธิดาองค์ใหญ่ในสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในต้นสมัยรัชกาลที่ ๒ กรมขุนภานุประดิษฐถูกสำเร็จโทษด้วยคดกบฏ จึงโปรดเกล้าฯ

ให้พระราชโอรสองค์ใหญ่ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์มาประทับกำกับราชการงานต่อ ณ วังท่าพระ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๕๒ ราชการสำคัญที่ทรงบัญชา ณ วังท่าพระ คือ กรมท่า กรมพระคลังมหาสมบัติ กรมพระตำรวจ การศาลฎีกา การช่างโยธา และโรงงาน

กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ประทับอยู่ที่วังท่าพระ ๑๕ ปีตั้งแต่พระชนมายุ ๒๓ ถึง ๓๘ พรรษา ถึง พ.ศ. ๒๓๖๗ เมื่อเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วได้โปรดเกล้าฯ ให้เป็นที่ประทับของพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าลักขณานุคุณ พระองค์เจ้าลักขณานุคุณสิ้นพระชนม์ จึงพระราชทานให้เป็นที่ประทับของพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าชุมสาย กำกับช่างสิบหมู่ ณ ที่นั้น

พระตำหนักและอาคารสิ่งก่อสร้างในวังท่าพระมุง มีการเปลี่ยนแปลงสร้างขึ้นใหม่อยู่เสมอมาจนในปัจจุบันนี้ยังคงเหลือเพียงท้องพระโรงอาคารทรงไทยชั้นเดียว แต่หลังคามุงลด ๒ ชั้น

ภาพพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ในพระบรมมหาราชวัง ตามที่แก้ไขในสมัยรัชกาลที่ ๕
ภาพจาก : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

เดิมเป็นพระที่นั่งพลับพลาสูงเครื่องไม้แบบหลังคาจตุรมุข สร้างขึ้นเหนือแนวระเนียดด้านตะวันออกของพระบรมมหาราชวัง สำหรับเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรกระบวนแห่ในการพระราชพิธีสมโภชสิริมหามงคล และทอดพระเนตรการฝึกช้าง ของเดิมเป็นพระที่นั่งพลับพลาโถง สร้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ ครั้นถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้แก้ไขเป็นปราสาทยอดมณฑป ทำฝาไม้ แต่ยังคงเป็นเครื่องไม้อยู่เช่นเดิม

ในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ปฏิสังขรณ์พระที่นั่งองค์นี้อีกครั้งหนึ่ง (การปฏิสังขรณ์นั้นน่าจะเป็นคราวเดียวกันกับเมื่อสร้างพระอภิเนาวนิเวศน์) ของเดิมเป็นพระที่นั่งฝาไม้ ให้แก้ไขเป็นอาคารก่ออิฐทั้งหลัง ในครั้งนี้เมื่อปฏิสังขรณ์แล้วพระราชทานนามใหม่ว่า “พระที่นั่งสุทไธสวรรย์” และถือกันว่าเป็นถาวรวัตถุที่ประกาศพระเกียรติยศและพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่สำคัญแห่งหนึ่ง

**ภาพพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน
ในพระมหามณเฑียร พระบรมมหาราชวัง**

พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เป็นพระที่นั่งองค์หนึ่งในพระมหามณเฑียร พระที่นั่งองค์นี้เป็นพระวิมานที่บรรทมของสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า เป็นพระที่นั่งองค์ประธานของพระที่นั่งในหมู่พระมหามณเฑียร ก่อสร้างในรูปลักษณะของสถาปัตยกรรมไทย องค์พระที่นั่งก่ออิฐถือปูน สร้างเป็น ๓ องค์แผด เรียงจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตก องค์กลางกว้าง ๑๔ เมตร ยาว ๒๔ เมตร องค์ตะวันออกและตะวันตก กว้าง ๑๐.๕ เมตร ยาว ๑๘ เมตร เท่ากันทั้ง ๒ องค์ เป็นพระที่นั่งชั้นเดียว แต่ยกพื้นสูงจากพื้นดิน ๒.๕๐ เมตร ภายนอกผนังองค์ประธานของพระที่นั่งทั้งองค์ตะวันออกและตะวันตกเป็นระเบียงรายล้อมด้วยเสานางจรัสอยู่ทุกด้าน

หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสี มีช่อฟ้า ใบระกา นาคสะดุ้ง และหางหงส์ เป็นเครื่องตกแต่งพร้อมสรรพ หน้าบันประดับด้วยลายจำหลักเป็นรูปสมเด็จพระอมรินทราบหาราชประทับอยู่เหนือบุษบกล้อมด้วยลายกระหนกก้านขดหัวนาค

พระที่นั่งองค์นี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระราชประวัติในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวาระที่ใกล้จะเสด็จสวรรคต ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๓ กล่าวไว้ว่า

“ครั้งมาเดือน ๔ ข้างขึ้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวดำรัสว่า พระโรคนั้นก็ทวีมากขึ้นทุกวัน ถ้าสวรรคตในพระมหามณเฑียร ท่านผู้ใดมาเป็นพระเจ้าแผ่นดินใหม่ก็จะรังเกียจ จึงรับสั่งให้ท่านพระยาศรีพิพัฒน์คุมช่างกระทำพระแท่น และพระสุตร พระวิสุตรมาตั้ง และกันนในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานองค์ข้างตะวันตก แล้วเสด็จออกมาประทับอยู่ที่พระแท่นทำใหม่นั้น” จนเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๔

ภาพพระราชลัญจกรในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รูปปราสาทแบบพระวิมานหล่อด้วยโลหะปิดทอง ประดิษฐานมีพานโลหะปิดทอง ๒ ชั้นรองรับ ตั้งในบุษบกพระบรมราชานุสรณ์ร่วมกับของรัชกาลที่ ๑ รัชกาลที่ ๒ ประดิษฐานอยู่มุมพระมณฑปด้านเหนือ บนไฟที่ปราสาทพระเทพบิดร ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

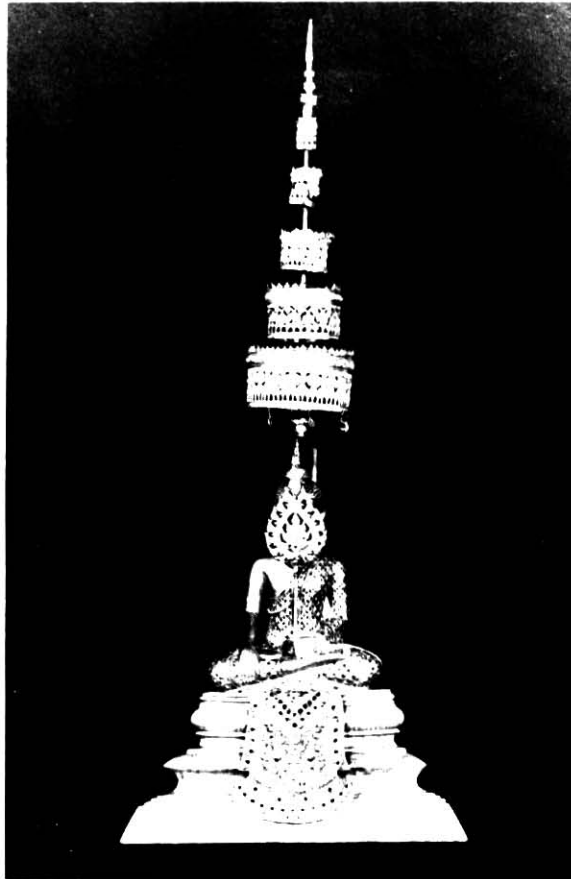
อายุสมัย : พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๒๕

ชนิด : โลหะผสม

พระบรมราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาล ประดิษฐานอยู่ในบุษบกครอบพระมณฑป บนไฟที่ปราสาทพระเทพบิดรในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อสมโภชพระนคร ๑๐๐ ปี พ.ศ. ๒๔๒๕ บุษบกสร้างด้วยโลหะลงรักปิดทองประดับกระจก ตั้งอยู่บนฐานหินอ่อนชั้นบนสุด ฐานหินอ่อนประกอบด้วยฉัตรโลหะปรุปิดทอง ๗ ชั้น ๔ ต้น ฐานหินอ่อนชั้นล่างสุดประดับด้วยฉัตร ๕ ชั้น และรูปช้างโลหะรมดำอันหมายถึงช้างเผือกประจำรัชกาล

บุษบกซึ่งตั้งอยู่ที่มุมพระมณฑปด้านเหนือ เป็นพระบรมราชานุสาวรีย์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระบรมราชสัญลักษณ์รูปพระมหามงกุฎแบบไม่มีพระจอนพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีพระบรมราชสัญลักษณ์เป็นรูปครุฑจับนาค พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชสัญลักษณ์รูปปราสาทแบบวิมานตั้งอยู่บนพานร่วมกัน

พระราชลัญจกรในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นรูปปราสาทแบบพระวิมาน
เนื่องจากพระองค์มีพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าชายทับ

ภาพพระชัยวัฒน์ประจำรัชกาล พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

อายุสมัย : พุทธศตวรรษที่ ๒๔

ชนิด : โลหะกะไหล่ทอง

ขนาด : สูง ๒๘ ซม. ฐานถึงฉัตรสูง ๕๖ ซม. ขนาดหน้าตัก ๑๒.๕ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : ในหอพระสุราลัยพิมาน พระบรมมหาราชวัง

เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย พระหัตถ์ซ้ายถือตาลปัตร จีวรและผ้าทิพย์เป็นทองคำลงยา พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลที่ ๓ ในตำนานว่าจะไม่ใช่ของที่สร้างขึ้นใหม่ เป็นเพียงเลือกพระชัยของเก่า มาซ่อมแซมขึ้นเท่านั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ มีลายพระหัตถ์กราบทูลสมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ว่า “ทีหลังได้ไปเห็นในหอพระสุราลัยพิมาน (หรือที่เรียกกันโดยสามัญว่า หอพระเจ้า) มีพระชัยขนาดเดียวกันอยู่มาก ทำต่าง ๆ กัน เป็นเงินก็มี เป็นทองก็มี ทำไว้ทำไมมากมายก็ไม่ทราบ ทีหม้ผ้าลงยาก็คิดว่าเลือกเอาพระพวกนี้ที่อย่างดีมาใช้องค์หนึ่ง ไม่ใช่สร้างใหม่”

ภาพพระนาคสวาสดี^๑เรือนแก้ว

อายุสมัย : พุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔

ชนิด : แก้ว

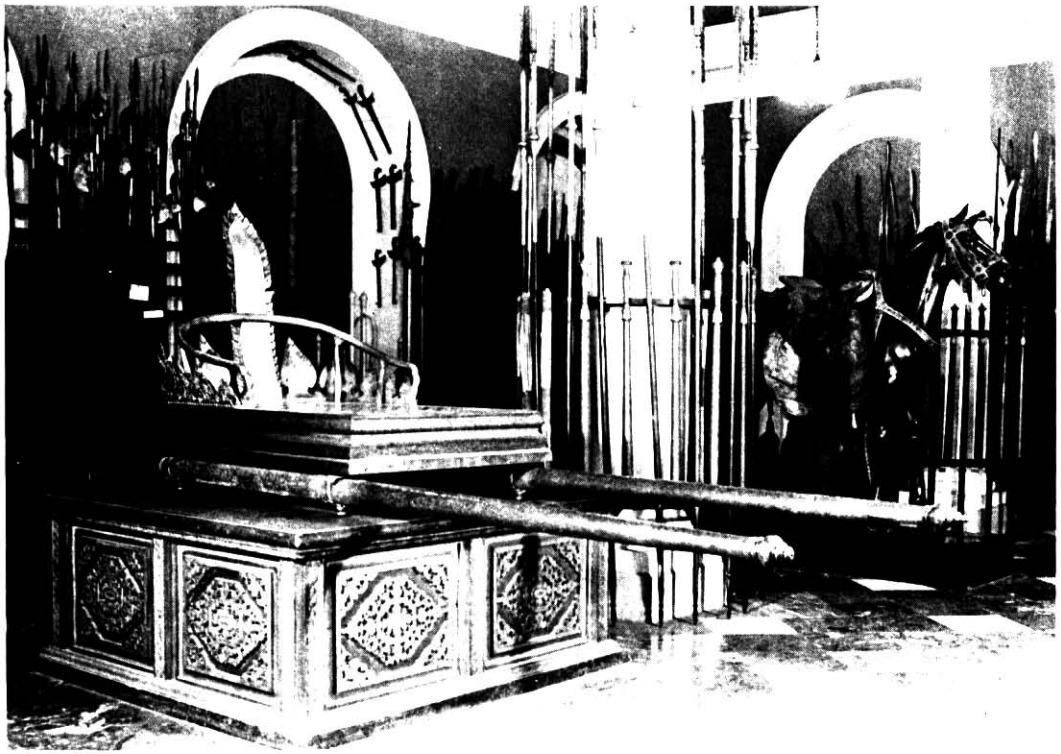
ขนาด : สูง ๒๔ ซม. ฐานถึงยอดฉัตรสูง ๕๓ ซม. ขนาดหน้าตัก ๘ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : หอพระสุรลัยพิมาน พระบรมมหาราชวัง

องค์พระพุทธรูปเป็นแก้วสีเขียว ปางสมาธิ ประทับในเรือนแก้วซึ่งทำด้วยทองคำสลักลายลงยา ยอดเรือนแก้วประดับฉัตร ๕ ชั้น ประกอบฐานบุษบกท่ายเกรินปักฉัตรโลหะปรุ ๓ ชั้น ๒ ข้าง

๑. ในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๓ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เรียกพระนาคสวาด

พระพุทธรูปองค์นี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในหนังสือ พระราชพิธีสิบสองเดือน ตอนพระราชพิธีสมโภชฉัตรินท์ ว่า “...ส่วนพระสำหรับแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไซ้พระนากสวาสติเรอณแก้ว ซึ่งได้มาแต่เวียงจันทน์” โดยเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์) เชิญลงมาถวายแต่ครั้งไปปราบเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๐

พระเสลี่ยงถม

อายุสมัย : ฝีมือช่างนครศรีธรรมราช พุทธศตวรรษที่ ๒๔

ชนิด : ถม

ขนาด : ส. ๘๗ ซม. ย. ๑๐๕ ซม. ก. ๗๗ ซม. กานหามยาว ๓.๘๕ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : ห้องแสดงศัตราวุธ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง

พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๘๓ กล่าวว่า “ครั้นมาถึงเดือน ๗ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช นำพระเสลี่ยงถม พระแท่นถม เข้ามาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย”

ภาพพระพุทธรูปประจำรัชกาล พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ขนาด : สูง ๒๓ ซม. ฐานถึงฉัตรสูง ๔๐ ซม. ขนาดหน้าตัก ๘ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : หอพระราชพงศานุสร วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงพิจารณาในคัมภีร์พุทธประวัติคัดเลือกพุทธอิริยาบถต่าง ๆ แล้วโปรดให้สร้างพระพุทธรูปในพุทธอิริยาบถต่าง ๆ ๓๗ องค์ สำหรับตั้งในพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ต่อมา ในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จารึกอุทิศถวายเป็นพระพุทธรูปประจำรัชกาลพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ๓๓ พระองค์ พระมหากษัตริย์กรุงธนบุรี ๑ พระองค์ พระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๓ พระองค์ คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างฉัตรปรุ ๓ ชั้น ถวายพระพุทธรูปประจำรัชกาลพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ส่วนพระพุทธรูปประจำองค์พระมหากษัตริย์อยุธยาและธนบุรี ๓๔ องค์นั้นไม่มีฉัตรประกอบ

พระพุทธรูปปฏิมาในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ ในรัชสมัยต่อมาจึงเป็นพระราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์ได้สร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ เพื่อทรงพระราชอุทิศ

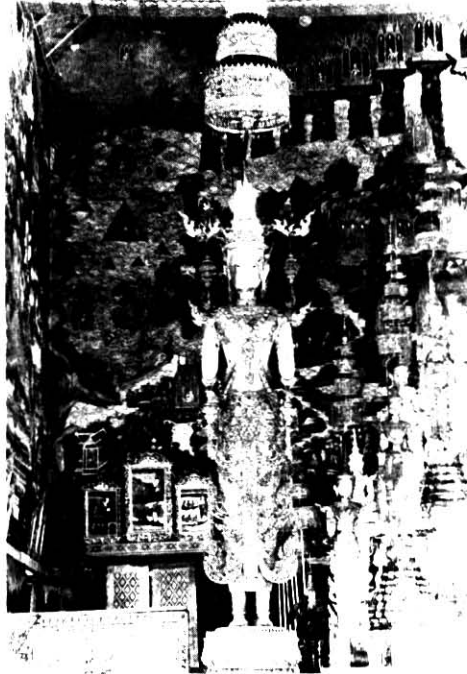

3961100929

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง

ถวายแต่พระมหากษัตริย์องค์ก่อน

พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างหอพระราชากรมานุสร เพื่อเป็นทบประดิษฐานพระพุทธรูปประจำ
รัชกาลพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา และกรุงธนบุรี ที่ผนังมีภาพจิตรกรรมเรื่องพระราชพงศาวดาร
กรุงศรีอยุธยา ฝีมือขรัวอินโข่ง และสร้างหอพระราชาพงศานุสรเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำ
รัชกาล พระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ผนังมีภาพจิตรกรรมเรื่องพระราชพงศาวดารกรุง
รัตนโกสินทร์ฝีมือขรัวอินโข่ง อาคารทั้งสองนี้ติดอยู่กับส่วนในกำแพงแก้วด้านหลังพระอุโบสถวัด
พระศรีรัตนศาสดาราม

ภาพพระพุทธรูปเลศล้านภ้าย ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

อายุสมัย : รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ชนิด : ทองคำ ถมปิดประดับอัญมณี

พระพุทธรูปปฏิมากรฉลองพระองค์ หมายถึงพระพุทธรูปเท่าพระองค์พระมหากษัตริย์และ
พระบรมราชวงศ์ เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องต้น ประดับเนาวรัตน์ในพระอิริยาบถยืนยกพระหัตถ์ทั้งสอง
เสมอพระอุระ ตั้งฝ่าพระหัตถ์เป็นกิริยาห้าม ซึ่งเรียกกันว่า ปางห้ามสมุทร

พระพุทธรูปปฏิมากรฉลองพระองค์ในกรุงรัตนโกสินทร์มีอยู่เพียง ๑๐ องค์ ประดิษฐานอยู่บนฐาน
พระเบญจกัณฑ์ตั้งบุษบกประดิษฐานพระพุทธรูปมหามณีรัตนปฏิมากร ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม

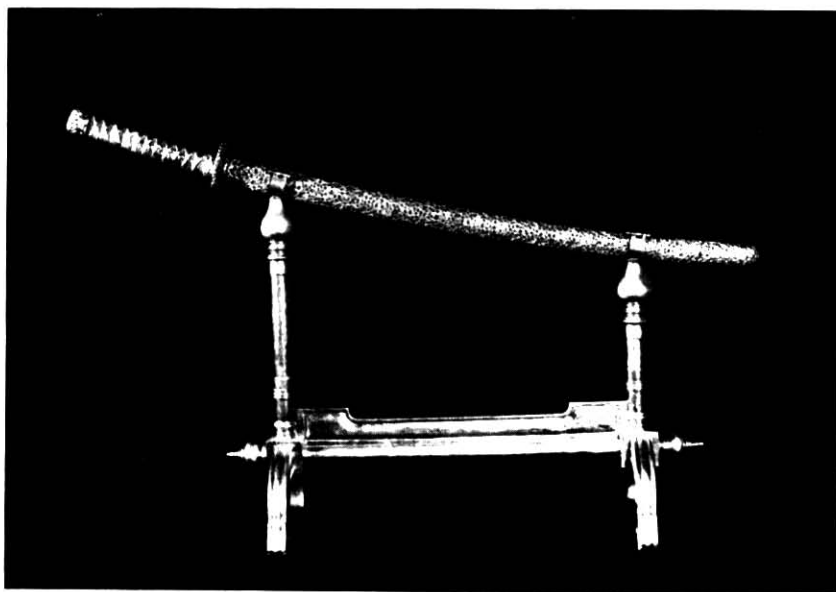
ประเพณีการหล่อพระเท่าพระองค์หรือพระเท่าตัวนั้น มีมาแต่โบราณ บรรดาเจ้านาย ขุนนาง
และราชกรูที่มีฐานะเป็นที่นับถือของคนทั้งหลาย มักนิยมหล่อพระเท่าพระองค์หรือเท่าตัวไว้ให้บุตรหลาน

และผู้ใดเคารพนับถือได้บูชา เป็นเครื่องระลึกถึงในเมื่อตัวผู้เป็นเจ้าของล่วงลับไปแล้ว บางคนแม้เมื่อมีชีวิตอยู่จะไม่ได้หล่อพระเท่าตัวไว้ คนที่อยู่ข้างหลังก็จะหล่ออุทิศเป็นส่วนกุศลให้ และโดยปรกติจะหล่อเป็นพระพุทธรูปปางต่าง ๆ อย่างธรรมดา มิได้หล่อในแบบทรงเครื่องต้นสำหรับกษัตริย์

พระพุทธรูปปฏิมากรฉลองพระองค์สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาเทพสุดาวดี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์ใหญ่ในรัชกาลที่ ๑ นับเป็นพระพุทธรูปปฏิมากรฉลองพระองค์ทรงเครื่องกษัตริย์องค์แรกของกรุงรัตนโกสินทร์

ในแผ่นดินสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคตและถวายพระเพลิงแล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้หุ้มทองพระพุทธรูปที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงหล่อไว้แต่ครั้งยังทรงดำรงไอศูรยราชสมบัติ แต่งเป็นพระพุทธรูปปฏิมากรฉลองพระองค์ทรงเครื่องกษัตริย์ ทองที่นำมาหุ้มองค์พระเป็นทองที่ลอกจากพระแท่นเบญจาที่โปรดให้สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระบรมศพสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระแท่นเบญจานี้เมื่อได้ลอกทองคำไปหุ้มองค์พระแล้ว ก็โปรดให้ดัดแปลงแก้ไขทำเป็นพระเบญจาลงรักปิดทอง ประดับกระฉก เสริมกระเปาะที่มุมพระเบญจา ๒ ชั้น ชั้นละ ๔ กระเปาะ แล้วนำพระเบญจานั้นขึ้นตั้งบนฐานชุกชีที่ตั้งบุษบกประดิษฐานพระพุทธรูปมหามณีรัตนปฏิมากร ยกบุษบกที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหามณีรัตนปฏิมากรขึ้นตั้งบนพระเบญจาอีกชั้นหนึ่ง ดังที่เป็นอยู่บัดนี้

ในรัชกาลต่อมา ไม่ปรากฏว่าได้ทรงสร้างพระพุทธรูปปฏิมากรฉลองพระองค์ทรงเครื่องกษัตริย์ขึ้นอีก

ภาพพระแสงพินปลา

- อายุสมัย : รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ชนิด : เหล็ก ทองคำ
ขนาด : ย. ๕๔ ซม. ก. ๓.๕ ซม.
สถานที่เก็บปัจจุบัน : พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน พระบรมมหาราชวัง

เป็นพระแสงดาบแบบญี่ปุ่น องค์พระแสงทำด้วยเหล็ก ด้ามพระแสงบุทองคำ หุ้มด้วยเส้นทอง ถัก ผักพระแสงทำด้วยไม้หุ้มทองคำสลักลวดลาย ประดับรัตนชาติสีต่าง ๆ พื้นของคมพระแสงเป็นริ้วคล้าย ฟันปลา

พระแสงฟันปลานี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างขึ้นเป็นพระแสงดาบประจำ รัชกาล

ภาพเครื่องราชูปโภค

อายุสมัย : รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
ชนิด : ทองคำลงยา
สถานที่เก็บปัจจุบัน : พระคลังใน พระบรมมหาราชวัง

เครื่องราชูปโภค หมายถึงเครื่องใช้ ซึ่งเป็นเครื่องสำหรับประกอบการเป็นพระมหากษัตริย์ เมื่อก้าวโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว บรรดาเครื่องใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ไม่ว่าจะเป็นอะไร ควรจะนับว่าเป็น เครื่องราชูปโภคทั้งสิ้น เช่น เครื่องนมัสการ ราชยาน ราชรถ เรือพระที่นั่ง เป็นต้น แต่ทางราชการ ปฏิบัติถวายเป็นพระเกียรติสืบมา เครื่องราชูปโภคของพระมหากษัตริย์มี ๔ อย่างคือ

๑. พานพระชั้นหมาก
๒. พระมณฑปรัตนกรัณฑ์
๓. พระสุพรรณศรี (บัวแดง)
๔. พระสุพรรณราช

ราชูปโภคทั้ง ๔ อย่างนี้ ทำด้วยทองคำลงยา มีสองสำหรับ สำหรับใหญ่สร้างในรัชกาลที่ ๑ กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข เป็นผู้ทรงอำนวยการสร้าง อีกสำหรับหนึ่ง คือสำหรับเล็ก สร้างในรัชกาลที่ ๔

๑. พานพระชั้นหมาก เป็นพานทองสองชั้น สีเหลี่ยมย่อมุม มีช่องพลุและดลับริ้วพร้อมสำหรับ ใส่หมาก ใช้ทอดเป็นพระเกียรติยศในงานพระราชพิธี

พานพระขันหมากสำหรับใหญ่สมัยรัชกาลที่ ๑ ทรวดทรงและมีมือทำงานัก เป็นฝีมือเอกประเภทเดียวกับพานพระมหากฐินและพานบายศรี ซึ่งเป็นศิลปกรรมในรัชกาลที่ ๑ และกล่าวกันว่าในการทำพานพระขันหมากนี้ ได้สร้างหุ่นไม้ขึ้นทดลองก่อน ต่อเมื่อทำทรงได้ดั่งงามพอใจแล้ว จึงได้ลงมือทำด้วยทอง หุ่นไม้นั้นเมื่อไม่ใช้แล้วจึงนำไปลงรักประดับมุกทำเป็นพานสองชั้นขึ้นไว้ และเป็นศิลปวัตถุอันงามยังอยู่ในชั้นเอกของบรรดาเครื่องมุกในประเทศไทยชั้นหนึ่ง

๒. พระมณฑปรัตนกรัณฑ์ รูปทรงมณฑป มีพานฝาและจอกสำหรับใส่น้ำเย็น

๓. พระสุพรรณศรี กระโถนเล็กทำเป็นรูปบัวแดง ฝีมือทำงานัก

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในงานพระราชพิธีใช้เครื่องราชูปโภคสำหรับที่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสร้าง

ภาพเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์

อายุสมัย : รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ชนิด : ทองคำลงยา

สถานที่เก็บปัจจุบัน : พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน พระบรมมหาราชวัง

กกุธภัณฑ์ คือสิ่งที่เป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นพระราชาธิบดี มี ๕ สิ่ง รวมเรียกว่า “เบญจราชกกุธภัณฑ์”

สำหรับเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ที่ใช้อยู่ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีดังนี้คือ

๑. พระมหากษัตริย์มงกุฏ เป็นพระมหามงกุฏทองคำลงยาประดับเพชร สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๑ เฉพาะองค์พระมหามงกุฏซึ่งไม่รวมถึงพระจอมสูง ๕๑ ซม. ถ้าววมพระจอมสูงแซมมีน้ำหนัก ๗,๓๐๐ กรัม ยอดพระมหามงกุฏประดับเพชรเม็ดใหญ่ นาม “พระมหาวชิษณุมณี”

๒. พระแสงขรรค์ชัยศรี เป็นพระขรรค์โบราณ เชื่อกันว่าเป็นพระราชศาสตราคู่บ้านคู่เมืองของเขมร สมัยพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ จมอยู่ในทะเลสาบเมืองนครเสียมราฐ เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (แพน) ผู้สำเร็จราชการเมืองพระตะบองและนครเสียมราฐ ได้ให้พระยาเขมรเชิญเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๗

พระแสงองค์นี้ด้ามหุ้มทองคำลงยาราชาวดีลายเทพพนม ฝักหุ้มทองคำลงยาราชาวดีประดับมณี ส่วนที่เป็นองค์พระขรรค์ ยาว ๖๔.๕ ซม. ที่สันตอนใกล้จะถึงด้ามคร่ำทอง เป็นลวดลายงดงามยิ่ง เมื่อประกอบด้ามแล้ว ยาว ๘๙.๘ ซม. หน้า ๑,๓๐๐ กรัม สวมฝักแล้วยาว ๑๐๑ ซม. หน้า ๑,๕๐๐ กรัม

๓. ธารพระกร เป็นไม้ชัยพฤกษ์หุ้มทองคำตลอดปลายสุดของธารพระกรทำเป็นส้อมสามง่าม ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างธารพระกรทองคำขึ้นใหม่อีกองค์หนึ่ง ลักษณะใกล้เคียงไปทางพระแสงดาบ ยอดทำเป็นรูปเทวดา ชักยอดออกจากองค์ธารพระกรแล้วจะกลายเป็นพระแสงเสน่า (คือมีดสำหรับขว้าง) ใช้ในรัชกาลนั้น

๔. วาลวิชนี ของเดิมที่สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๑ เป็นพัดใบตาลแบบที่เรียกกันว่า พัดนี้ฝักมะขามที่ใบตาลปิดทองขอบขลิบทองคำ ด้ามก็ทำด้วยทองคำ ในรัชกาลที่ ๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระแสงจามรีขึ้นเป็นเครื่องราชกกุธภัณฑ์ แต่ก็ไม่อาจที่จะเลิกใช้พัดใบตาลของเดิมเสียได้ จึงเลยให้ใช้ควบคู่กันทั้งพัดใบตาล และพระแสงจามรี โดยเรียกของสองสิ่งรวมกันว่า “วาลวิชนี”

๕. ฉลองพระบาท เป็นฉลองพระบาทเชิงงอน ทำด้วยทองคำลงยาราชาวดีฝังเพชร มีน้ำหนัก ๖๕๐ กรัม สร้างขึ้นเป็นเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์มาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๑

พระราชกรณียกิจ

ด้านเศรษฐกิจ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชสมัยรายได้ภายในประเทศหลายอย่างคือ จังกอบ อากรุธา ส่วย ภาษี เงินค่าราชการ จากพวกไพร่ เงินค่าผูกปี่ข้อมือเงิน เป็นต้น รายได้ของรัชสมัยเพิ่มมากกว่ารัชกาลก่อน ๆ ทั้งนี้ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงการเก็บ ภาษีอากรจากรูปของสินค้าและแรงงานเป็นการ ชำระด้วยเงินตรา และที่สำคัญคือ ภาษีที่ตั้งขึ้น ใหม่ถึง ๓๘ อย่าง

การเก็บภาษีอากรภายในประเทศนี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งระบบ เจ้าภาษีอากร ซึ่งนอกจากจะเป็นผลดีในด้าน เศรษฐกิจ สามารถเก็บภาษีเข้าท้องพระคลังได้ สูงแล้ว ยังเป็นผลของทางการเมืองอีกด้วย คือ ทำให้เจ้าภาษีนายอากรส่วนใหญ่ซึ่งเป็นชาวจีน มีความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ และมีความผูกพันกับแผ่นดินไทยแนบแน่นขึ้น

นอกจากนั้นรายได้ของรัฐยังได้จากการค้า ขายกับต่างประเทศ ได้ผลประโยชน์จากภาษี หลายชั้นคือ ภาษีเบิกร่อง ภาษีขาออก และการค้าแบบผูกขาดของพระคลัง นอกจากนี้ไทย ยังส่งเรือสินค้าไปค้าขาย เนื่องจากพระบาท สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราช หฤทัยและเชี่ยวชาญการส่งเรือสินค้าไปค้าขาย ยังต่างประเทศ และทรงประสบผลสำเร็จอย่าง ดียิ่งมาตั้งแต่ครั้งยังดำรงพระอิสริยยศเป็นพระ เจ้าลูกเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ จนสมเด็จพระ บรมชนกนาถตรัสเรียกพระองค์ท่านว่า “เจ้า สัว” เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชสมบัติจึง ทรงสนับสนุนและบำรุงการค้ากับต่างประเทศ มากขึ้น โดยเฉพาะกับประเทศจีน โปรตเกล้าฯ ให้ต่อเรือกำปั่นเพื่อใช้ในการค้าขึ้นอีกเป็นอัน

มาก ทรงมีเรือกำปั่นพาณิชย์ประมาณ ๑๑ - ๑๓ ลำ เรือกำปั่นของขุนนางที่สำคัญอีก ๖ ลำ รายได้ จากการค้าสำเภานี้เป็นรายได้แผ่นดินที่สำคัญยิ่ง ประเภทหนึ่ง

เนื่องจากเศรษฐกิจของประเทศมีเสถียรภาพ รัชสมัยรายได้เพิ่มขึ้นมาก รายได้นี้นำไปใช้ในการ ทะนุบำรุงประเทศ การป้องกันประเทศ การ ศาสนา และด้านอื่น ๆ ได้อย่างเต็มที่ ทั้งใน รัชสมัยของพระองค์เองและในรัชสมัยต่อมา กล่าวคือ

รายได้ของแผ่นดินในรัชกาลนี้ปรากฏว่า สูงขึ้นมาก บางปีมีจำนวนถึง ๒๕ ล้านบาท เมื่อ พระองค์เสด็จสวรรคต เงินในท้องพระคลังซึ่ง หมายรวมถึงเงินค่าสำเภากับด้วย เหลือจากจ่าย ราชการแผ่นดินถึง ๔๐,๐๐๐ ซึ่ง เนื่องจากทรงมี พระราชหฤทัยห่วงใยในด้านการสร้างและปฏิ- สังสรรค์วัดวาอารามต่าง ๆ ก่อนที่จะเสด็จสวรรคต ทรงมีพระราชปรารภให้แบ่งเงินส่วนนี้ไปทะนุ บำรุงรักษาวัดที่ชำรุด และวัดที่สร้างค้างอยู่ ๑๐,๐๐๐ ซึ่ง ที่เหลืออีก ๓๐,๐๐๐ ซึ่งเศษ โปรดให้รักษาไว้ เป็นค่าใช้จ่ายในการแผ่นดินต่อไป เงินจำนวน ที่กล่าวนี้กล่าวกันว่าโปรดให้ใส่ถุงแดงเอาไว้ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า- เจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงนำมาใช้เป็นค่าปรับในกรณี พิพาทระหว่างประเทศ เมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) จะเห็นได้ว่า แม้พระบาทสมเด็จพระนั่ง- เกล้าเจ้าอยู่หัวจะได้เสด็จสวรรคตแล้ว พระองค์ ก็ยังทรงมีส่วนช่วยเหลือประเทศให้รอดพ้นจาก วิกฤติการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศที่เกิดขึ้น ในขณะนั้น ก็ด้วยเงินถุงแดงที่พระองค์ทรง เก็บสะสมไว้

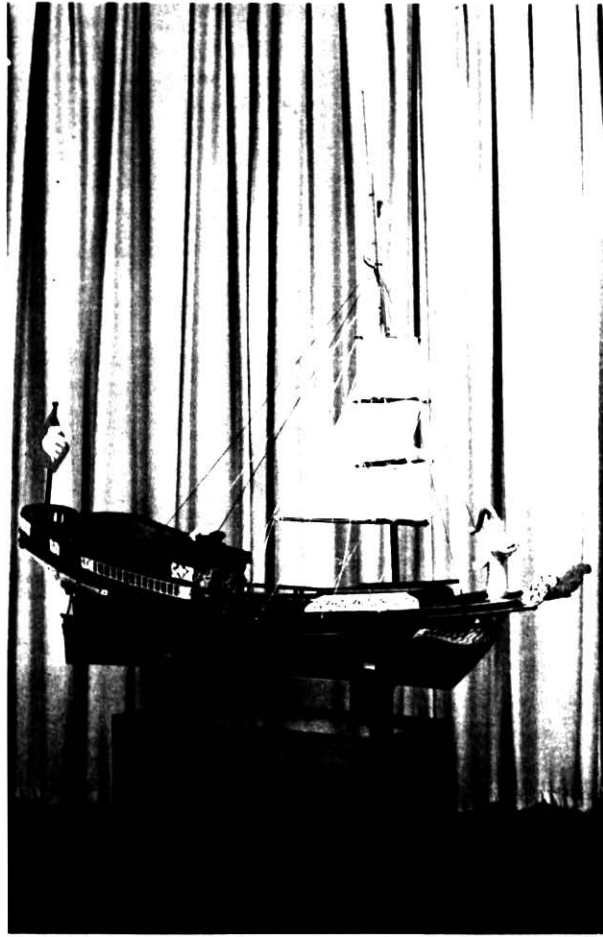
ภาพเขียนรูปเรือสำเภา

จิตรกรรมฝาผนัง ในหอไตร คณะเหนือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร
ฝีมือช่าง รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ด้านการค้าต่างประเทศ ไทยได้ผลประโยชน์จากภาษีหลายชั้น คือภาษีเบิกร่อง ภาษีขาออก และการผูกขาดของพระคลัง มีการค้าสำเภาทั้งของหลวง เจ้านาย และพ่อค้า เรือสินค้าต่อในเมืองไทย แล้วบรรทุกไปขายต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่คือเมืองจีน ปีละหลายลำ

ในรัชกาลที่ ๓ การค้ากับต่างประเทศเพิ่มขึ้นมาก เพราะพระองค์ทรงสนพระราชหฤทัย ในการค้าสำเภา ตั้งแต่ยังทรงกรมอยู่ ในปลายรัชกาลนี้ การค้าทางเรือได้เปลี่ยนจากใช้เรือสำเภา มาเป็นเรือกำปั่น ได้โปรดให้ต่อเรือกำปั่นขนาดใหญ่ขึ้นหลายลำ การค้าต่างประเทศเจริญขึ้นมากใน รัชกาลนี้ โดยเฉพาะหลังสนธิสัญญาเบอร์นี ซึ่งไทยอนุญาตให้ชาวต่างประเทศมาค้าขายได้โดยเสรี (นอกจากข้าว ผืน และอาวุธปืน) แล้วเปลี่ยนวิธีการเก็บภาษีหลายชั้นเป็นเก็บภาษีปากเรืออย่างเดียว

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ผลประโยชน์จากการค้าสำเภามากมาย เรือค้าขาย เหล่านี้ส่วนใหญ่ติดต่อกับเมืองท่าต่าง ๆ ของจีน เช่น เมืองกึ่งตั้ง เมืองไหหลำ เมืองฮกเกี้ยน เซเกียง กวางหนำ เป็นต้น นอกจากนี้ เรือสินค้าของไทยไปติดต่อกับค้าขายถึงอินเดีย เกาะหมาก สิงคโปร์ และ มาเก๊า สินค้าออกที่สำคัญของไทยก็มี ข้าว ไม้สัก ผาง น้ำมันมะพร้าว น้ำตาลทราย น้ำตาลโตนด เปลือก พริกไทย กระวาน เร่ว ครั่ง ดีบุก เหล็ก งาช้าง หนังสัตว์ เป็นต้น สินค้าขาเข้ามี ผ้า เครื่องแก้ว เครื่องกระเบื้องลายคราม เครื่องเหล็ก ปืน เหล้า (รัมและยีน) กระดาษ เครื่องมือจากจีนและยุโรป นาฬิกาและน้ำหอม เป็นต้น

วัตถุ : เรือสำเภาจ้ำลอง

ชนิด : ไม้

ขนาด : ย. ๑๖๐ ซม. ก. ๓๐ ซม. เลขทะเบียน ๐๑๖

สถานที่เก็บปัจจุบัน : พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ทหารเรือ จังหวัดสมุทรปราการ

ลักษณะ

เป็นเรือสำเภาแบบจีน ตอนหัวเรือแหงออกเรียกว่า ปากปลามีลูกกรงเป็นลายประแจเงินสำหรับยึดปากปลา สองข้างปีกธงตะขาบข้างละอัน ถัดหัวเรือเข้ามาทั้งสองข้างเขียนเป็นดาเรือ กาบเรือ ทั้งสองด้านทำเป็นช่องสี่เหลี่ยมหรือลูกฟักเล่นเป็นช่อง ๆ ตลอดกาบเรือ เว้นตอนกลางค่อนข้างไปทางท้ายเรือไว้ช่องหนึ่งสำหรับเป็นทางขึ้นลง ตอนท้ายเรือยกเป็นดาดฟ้าสูง กั้นข้างเป็นลายลูกฟักอย่างข้างเรือ เหนือขึ้นไปมีลูกกรงเป็นซี่ ๆ หางเรือทำด้วยไม้เขลงทึ่มลงไปต่อ ๆ เอาเชือกหวายเส้นโยงรั้งไว้ไม่ให้จมน้ำ มีเชือก ๒ เส้นรั้งตอนล่างหางเรือไว้ไม่ให้กระดก เชือกทั้งสองเส้นนี้โยงตลอดใต้ท้องเรือไปขึ้นทางหัวเรือ มีลูกประคำไม้เรียกว่าเชือกเหล็กได้ ร้อยเชือกตลอดเพื่อกันเพรียงกัดเสาใบมีตอนหัวเสาหนึ่ง ตอนกลางเสาหนึ่ง เสาใบทำด้วยไม้คดด้วยปลอกเหล็กเป็นเปลาะ ๆ ประทับทาบด้วยไม้อีกทีหนึ่ง ตัวใบใช้เสื่อกระจูดมีไม้พาดทาบตามใบสำหรับใช้ไต่เดิน

ใช้เป็นเรือเดินทะเลมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงหมดไป

ภาพชีวิตแสดงการขนส่งและการค้าสำเภ

**จิตรกรรมฝาผนัง ในพระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร
ฝีมือช่าง รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว**

ครั้นถึงรัชสมัยที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ราชจ่ายของแผ่นดินยิ่งทวีมากขึ้น ทั้งค่าใช้จ่ายในเรื่องการทหารเพื่อป้องกันประเทศ ในการทะนุบำรุงประเทศ ในการทะนุบำรุงพระศาสนา ในการคมนาคมทางน้ำ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปรับปรุงวิธีการเก็บส่วยสาอากรขึ้นใหม่ และข้อสำคัญได้ทรงตั้งภาษีขึ้นใหม่หลายอย่าง ภาษีที่เพิ่มนั้นส่วนใหญ่เป็นภาษีสินค้าลงสำเภ ราษฎรทั่วไปมิได้เดือดร้อน หน่วยงานที่จัดเก็บอากรและภาษีก็แยกเป็นสองแผนก คือ อากรเก่า ขึ้นอยู่กับพระคลังมหาสมบัติ และอากรใหม่ ที่เรียกว่าภาษีอยู่ในกรมพระคลังสินค้า

ภาษีที่ตั้งขึ้นใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ความที่ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ว่ามี ๓๘ อย่าง คือ

๑. อากรบ่อนเบี้ยจีน^๑
๒. อากรหวย ก.ข.^๒

๑. เดิมมีแต่บ่อนเบี้ยไทย คือ ตั้งโรงไว้ให้คนไปเล่นกันเอง นายอากรเป็นผู้เก็บค่าตั้งหัวเบี้ยส่งหลวง ส่วนที่เรียกว่าบ่อนเบี้ยจีนนั้น สำหรับพวกจีนเล่นกันตามประเพณีของพวกจีน

๒. อากรหวยจีน ก.ข. เป็นของเกิดขึ้นใหม่ แต่คล้ายกับอากรบ่อนเบี้ยของเดิมจึงคงเรียกว่า อากร แต่ก็คงยกมาไว้ในพวกภาษี

๓. ภาษีเบ็ดเสร็จ (เก็บจากของลงสำเนา)
๔. ภาษีของต้องห้ามทุกอย่าง
๕. ภาษีพริกไทย (เก็บจากผู้ซื้อลงสำเนา)
๖. ภาษีพริกไทย (เก็บจากชาวไร่ที่ปลูกพริกไทย)
๗. ภาษีฝาง
๘. ภาษีไม้แดง (เก็บจากผู้ซื้อลงสำเนา)
๙. ภาษีไม้แดง (เก็บสืบลดจากผู้ขาย)
๑๐. ภาษีเกลือ
๑๑. ภาษีน้ำมันมะพร้าว
๑๒. ภาษีน้ำมันต่าง ๆ
๑๓. ภาษีกระทะ
๑๔. ภาษีต้นยาง
๑๕. ภาษีไม้ชัน
๑๖. ภาษีพิน
๑๗. ภาษีจาก
๑๘. ภาษีกระแจะ
๑๙. ภาษีไม้ไผ่ป่า
๒๐. ภาษีไม้รวก
๒๑. ภาษีไม้สีสุก
๒๒. ภาษีไม้ค้ำพลู
๒๓. ภาษีไม้ต่อเรือ (กง กระดาน จิงกูด สมอ พังงา)
๒๔. ภาษีไม้ซุง
๒๕. ภาษีฝ้าย
๒๖. ภาษียาสูบ
๒๗. ภาษีปอ
๒๘. ภาษีคราม
๒๙. ภาษีเนื้อแห้ง ปลาแห้ง
๓๐. ภาษีเยื่อเคย
๓๑. ภาษีน้ำตาลทราย
๓๒. ภาษีน้ำตาลหม้อ
๓๓. ภาษีน้ำตาลอ้อย
๓๔. ภาษีสำรวจ
๓๕. ภาษีเตาตาล
๓๖. ภาษีจันอับ ไข่ เทียนไข เนื้อ และขนมต่าง ๆ
๓๗. ภาษีปูน
๓๘. ภาษีเกวียนต่าง เรือจ้างทางโยง

ส่วนอาการที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินเล็ก ๆ น้อย ๆ ของราษฎรตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา คือ อาการรักษาเกะ (ภาษีฟองเต่าตนุ) อาการค่าน้ำ (เรียกเก็บจากชาวประมง) ก็โปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกเสีย

จากการจัดเก็บภาษีดังที่กล่าวมาแล้ว ได้เงินมาใช้ในการทะนุบำรุงประเทศมากกว่าแต่ก่อน ได้พระราชทานเงินผลประโยชน์ที่เกิดจากภาษีอากรแก่พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายในทั่วกัน ผู้เชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์และเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยที่ ๓ ได้กะเงินงบประมาณแผ่นดินไว้ปีละ ๒๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท นอกจากได้ใช้เงินงบประมาณทะนุบำรุงบ้านเมืองด้วยประการต่าง ๆ แล้ว ยังได้ใช้จ่ายในการสยามอนันมยุทธสงครามอีกเป็นอันมาก และบริจาคเงินสร้างวัดวาอารามอีก ๓ วัด ปฏิสังขรณ์วัดวาอารามอีก ๓๕ วัด แม้กระนั้นกิตติม่อนี่รัชสมัยนี้แล้ว ยังมีเงินคงคลังเหลืออยู่อีก ๓,๒๐๐,๐๐๐ บาท ทั้งนี้เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักการค้าและนักเศรษฐกิจชั้นเยี่ยมในสมัยนั้น ซึ่งพระองค์ก็ได้ดำเนินพระบรมราโชบายในการเศรษฐกิจและการคลังเป็นอันดี

ภาพชีวิตชาวจีน

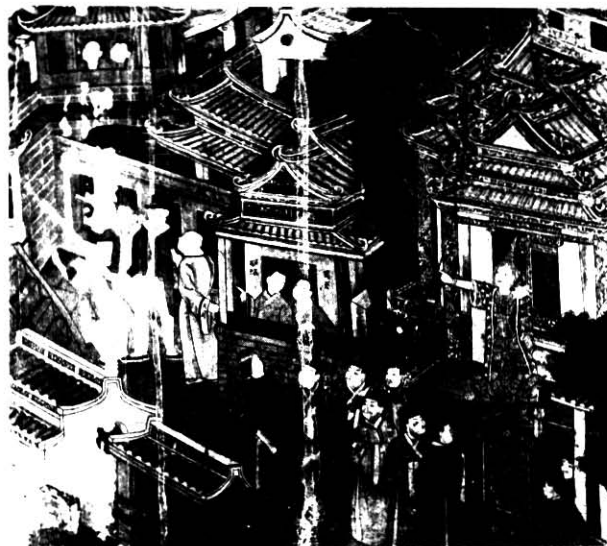
จิตรกรรมฝาผนัง ในพระวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร
ฝีมือช่าง รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

รายได้ของรัฐบาลอีกสองประเภทที่ควรจะกล่าวถึงคือ เงินค่าผูกปี่ข้อมือจีน และเงินค่าราชการจากพวกไพร่

เงินค่าผูกปี่ข้อมือจีนนั้น รัฐบาลเก็บจากชาวจีนที่อายุ ๒๐ ปีขึ้นไป เริ่มเก็บตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทั้งนี้ เพราะคนชาติอื่นที่เข้ามาอาศัยอยู่ในแผ่นดินไทยไม่ว่าจะเป็น ลาว มอญ เขมร พม่า แขก ญวน หรือจีนบางคน ที่เข้าสังกัดมูลนายจะได้รับการสักข้อมือเป็นไพร่ แต่คนจีนส่วนใหญ่ได้รับการยกเว้น รัฐบาลเห็นว่าไม่ยุติธรรมจึงเห็นสมควรหาวิธีให้คนจีน

ได้ตอบแทนรัฐบาลบ้าง การผูกปื้ข้อมือเท่ากับเป็นการขึ้นทะเบียนคนจีนด้วยวิธีการที่ใช้ด้ายผูกข้อมือ แล้วตีครั้งตรงเจ็อน ปาลเลอกัวซ์ว่าคนจีนเสียค่าผูกปื้ ๕ บาททุกสามปี แต่ครอเพ็ดว่าคนจีนเสียปีละ ๒ บาท และยังเสียให้พนักงานผูกปื้อีกเพ็องครัง ลุกหลานจีนเกิดในเมืองไทยได้รับการสักข้อมือเป็น ไพรไม่ต้องเสียเงินค่าผูกปื้ รัฐบาลได้เงินค่าผูกปื้จากคนจีนปีหนึ่ง ๆ ประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ บาท ปาลเลอกัวซ์กล่าวว่ในตันรัชกาลที่ ๔ รัฐบาลเก็บเงินค่าผูกปื้ได้ถึง ๒ ล้านบาท การผูกปื้ข้อมือจีนนับว่ เป็นผลดีกับรัฐบาลทั้งในทางการปกครอง การเมือง และการเศรษฐกิจ เป็นการควบคุมคนจีนใน เมืองไทยทางอ้อม รัฐบาลได้ทราบจำนวนที่อยู่อาศัยของคนจีน และเป็นการดึงเอาชาวจีนมารับใช้ ราชการตอบแทนบ้าง

ส่วนเงินค่าราชการของไพร่นั้น สำหรับไพร่หลวงที่ไม่ต้องการเข้ามารับราชการจะส่งเงิน มาแทนตัวก็มีสิทธิ์ทำได้ โดยจ่ายปีละ ๑๘ บาท ส่วนไพร่สมจะต้องจ่ายปีละ ๖ บาท ไพร่โดยเฉพาะ ไพร่หลวงบางกรมซึ่งต้องทำงานหนัก ถ้ามีเงินพอที่จะเสียให้หลวงก็มักจะเสียเงินแทนแรงงาน ปาลเลอกัวซ์กล่าวว่เงินค่าราชการของไพร่บางปีในสมัยตันรัตนโกสินทรนั้นสูงถึง ๑๒ ล้านบาท ซึ่ง นับว่มากเมื่อเทียบกับรายได้ทั้งหมดประมาณ ๒๗ ล้านบาทต่อปี (ปาลเลอกัวซ์มิได้บ่งว่าตัวเลขนี้ แสดงยอดเงินของปีใด ศักราชที่ปาลเลอกัวซ์เขียนเรื่องคือ พ.ศ. ๒๓๙๗ นั้นอยู่ในตันรัชกาลที่ ๔)

ภาพไทยเขียนเป็นเรื่องขบวนจีน

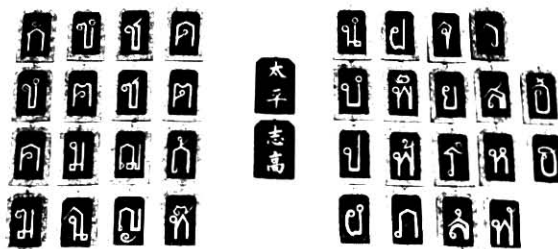
จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร
ฝีมือช่าง รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ไม่ปรากฏชื่อช่างเขียน

ชาวจีนเป็นกลุ่มชนอีกพวกหนึ่งซึ่งมีความสำคัญมากต่อสังคมและเศรษฐกิจของไทย ชาวจีน ได้เข้ามา มีบทบาทสำคัญอยู่ในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางเศรษฐกิจ ชาวจีนไม่ต้องขึ้นทะเบียน เป็นไพร่จึงเปิดโอกาสให้ได้ประกอบอาชีพอย่างเป็นล่ำเป็นสันในทุกหนทุกแห่งในเมืองไทย ตั้งแต่ สมัยกรุงศรีอยุธยา นิสัยคนจีนค้าขายแก่ง ขยัน และอดทน จึงสามารถสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และสังคมให้แก่ตนเองได้อย่างรวดเร็ว ธุรกิจการค้าด้านต่าง ๆ ของคนจีนรวมทั้งการจัดส่ง เป็นผู้แทน จำหน่าย ผู้กำหนดราคา และดำเนินการค้าทั้งในและนอกประเทศ นอกจากการค้า คนจีนยังมีส่วนใน

งานด้านอื่น ๆ อีก เช่น ต่อเรือ เดินเรือ เป็นช่างฝีมือ และเป็นกรรมกรแทนแรงงานไพร่ของไทย คนจีนเริ่มรับจ้างซุกคลองให้กับหลวงตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย คนจีนรับจ้างทำงานในสวนยาง เหมืองแร่ และ งานโยธาอื่น ๆ ชาวจีนมีฐานะดีก็ดำเนินธุรกิจที่เป็นหลักฐานเช่นตั้งโรงงานน้ำตาล โรงต้มกลั่น ในด้านการค้าในประเทศ ประมาณว่า ๘ ใน ๑๐ ของแพ และร้านค้า เป็นของคนจีน นอกจากนี้ยังมีพ่อค้าเร่ขายเครื่องอุปโภค บริโภค สำหรับชีวิตประจำวันทั่วไปทั้งทางบกและทางน้ำ พ่อค้าเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับความเป็นอยู่ของราษฎรไทยโดยเฉพาะตามชนบทเป็นอย่างมาก ในด้านการค้าต่างประเทศ พ่อค้าจีนมีเรือค้าขายติดต่อกับไหหลำ กวางตุ้ง ฟูเกียน และเมืองท่าอื่น ๆ ชาวจีนบางคนได้เข้ารับราชการเป็นขุนนางทำความดีความชอบในราชการ มีฐานะสูงอยู่ในสังคมไทย จะเห็นได้ว่ามีคนจีนเข้ามามีบทบาทอยู่ในทุกวงการแม้แต่วงการแพทย์

การที่คนจีนเข้ามามีอิทธิพลอยู่ในเศรษฐกิจและสังคมของไทยนั้น ให้ทั้งผลดีและผลเสียใน ส่วนที่ดี การค้าขายยาดัว มีเรือสินค้าขนาดใหญ่ (ขนาดบรรทุก ๑๐,๐๐๐ ถึง ๑๕,๐๐๐ ตัน) ไปมาค้าขายมากขึ้น ระบบเงินตราหมุนเวียน เจ้านายและขุนนางไทยที่ทำการค้าก็ได้อาศัยความร่วมมือของคนจีนเพราะคนไทยไม่ชำนาญเท่า ข้อนี้เป็นผลมาจากระบบสังคม คือระบบไพร่ที่ขัดขวางความชำนาญในการอาชีพของคนไทย ผลเสียก็คือรัฐบาลต้องปล่อยให้คนจีนเข้าควบคุมกิจการด้านเศรษฐกิจเกือบทั้งหมด ชาวจีนได้อภิสิทธิ์ต่าง ๆ และเมื่อชาวจีนมีเงินมากก็มักจะเกื้อกูลชาวเงินด้วยกันโดยการส่งเงินออกนอกประเทศไปยังญาติพี่น้องในเมืองจีนที่เรียกกันว่า “โพยก๊วน” เป็นการทำลายเศรษฐกิจของไทย และรัฐบาลก็ไม่มีมาตรการใด ๆ ที่จะป้องกันได้ ชาวจีนถือว่ามีอำนาจต่อรองกับรัฐบาลซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยคนจีนในด้านการค้า นอกจากนี้การที่คนจีนออกไปสำรวจผลิตผลทั่วประเทศเพื่อนำมาขอเป็นเจ้าภาษีผูกขาดนั้น บางครั้งก็รับซื้อผลิตผลมาเองเป็นส่วนตัวเพื่อแสวงหากำไร จึงเป็นการเริ่มระบบพ่อค้าคนกลางซึ่งรัฐบาลแก้ไขไม่ได้แม้ในปัจจุบันนี้

- วัตถุประสงค์ : ตัวยอย ก.ข.
- สมัย : รัตนโกสินทร์
- ชนิด : ไม้
- ขนาด : ส. ๑๘ ซม. ก. ๑๒ ซม.
- ประวัติ : เป็นของอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมาแต่เดิม
- สถานที่เก็บปัจจุบัน : พระที่นั่งทักษิณภิรมุข พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ตัวยอย ก.ข. ตัวอักษรไทย รอบ ๆ ทำเป็นลายดอกไม้ลงรักปิดทอง หอยหรือหอย ก.ข. เป็นการพนันของคนจีน เริ่มมีขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. ๒๓๗๘ โรงหวยเดิมตั้งอยู่ที่ตึกตำบลโรงหวย สามยอด

ผู้ผูกอากรหอยเรียกว่าขุนบาล ตั้งแต่ตัวขุนบาลลงมาจนถึงเจ้าหน้าที่ในโรงหอยเป็นคนจีนทั้งสิ้น

การเล่นใช้ตัวอักษร มี ๓๖ ตัว โดยใช้พยัญชนะไทยมาพ่วงคำจีน คือ

ก. สามหอย	ข. ห้วยโป้	ข. เจียมกวย	ค. หัวด้ง
ค. เม็งจู	ฅ. ยัดซัว	ง. จีเกา	จ. หลวงซี
ฉ. ขายหมู	ช. ฮกซุน	ช. แซหงวน	ฉ. ฮวยกัว
ญ. โหญ่	ค. กวางเหม็ง	ค. เรือจ้าง	ถ. พันก้วย
ท. เชียงเจียว	ฌ. ไร่เผ็ง	น. เทียนสิน	บ. แจหลี่
ป. กังสือ	ผ. อิวหลี่	ผ. ง่วนก้วย	พ. กิดปิ่น
ฟ. เกากัว	ภ. คุณซัว	ม. หั้นหุน	ย. เล็ก
ร. กินเจ็ก	ล. เทียนเหลียง	ว. แซหุน	ส. ฮะฮั
ห. ม้องหลิม	พ. ง่วยกิด	อ. บ้วนกิม	ฮ. เจี้ยฮุน

ต่อมาภายหลังตัดออกอีก ๒ ตัว คือ ตัว ง. ตัว ฌ. คงเหลือเพียง ๓๔ ตัวเท่านั้น

การเล่นหอยผู้ใดจะแทงก็ได้คราวหนึ่งไม่จำกัดว่าจะแทงได้กี่ตัว ผู้แทงให้เงินเสมียนแล้ว เสมียนจะให้เศษกระดาษไว้เป็นหลักฐาน เรียกกันว่า “โพง” บนโพงจะบอกไว้ว่าแทงหอยตัวใด จำนวนเท่าใด

การออกหอยนี้ขุนบาลจะเลือกเอาตัวหอยที่มีผู้แทงน้อยที่สุด เมื่อหอยออกจะมีเงินพวกหนึ่งเดินไปตะโกนบอกชื่อหอยที่ออกให้ทราบทั่วกัน

หอย ก.ข. นี้เล่นกันมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ห้ามและเลิกการพนันทุกชนิดโดยเด็ดขาด เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๕๙

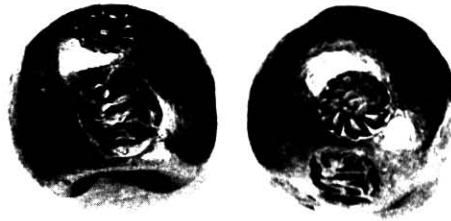
ภาพถ่ายเส้นเหรียญทองแดงเมืองไท

- ขนาดราคา : ไม่ปรากฏ
วัสดุ : ทองแดง
ปีผลิต : จ.ศ. ๑๑๕๗ พ.ศ. (๒๓๗๘)
วัตถุประสงค์ : เพื่อนำออกใช้เป็นเงินตรา
เลิกใช้ : ไม่โปรดให้นำออกใช้

ลักษณะ

เป็นเหรียญกลมแบนแบบยุโรป เจ้าพระยาพระคลังเป็นผู้คิดแบบขึ้น ๒ แบบ คือแบบที่ ๑ ด้านหน้ามีรูปช้างยืนเต็มตัวหันข้างศีรษะอยู่ทางซ้าย และมีตัวเลขไทย ๑๑๕๗ บอกกำกับปีผลิต อีกด้านหนึ่งมีตัวหนังสือไทยว่า “เมืองไท” และดาวบอกราคายูบนตัวหนังสือดวงหนึ่งและอยู่ข้างล่างดวงหนึ่ง

แบบที่ ๒ ด้านหนึ่งมีรูปดอกบัวบานและมีเลขไทย ๑๑๙๗ ปี จ.ศ. ส่วนอีกด้านหนึ่งเหมือนกับแบบแรก
เหรียญทั้ง ๒ แบบนี้เจ้าพระยาพระคลังสั่งให้ นายโรเบิร์ต ฮันเตอร์ สั่งทำเข้ามาแบบละ
๕๐๐ เหรียญ แต่ไม่โปรด จึงมิได้นำออกใช้

- วัตถุประสงค์ : เงินพดด้วงตราจักร - ครุฑเสี้ยว
 ราคา : สิบลึง
 วัสดุ : เงิน
 ปีผลิต : ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด
 วัตถุประสงค์ : เพื่อเป็นที่ระลึกแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (?)
 ยกเลิกการใช้ : ประมาณ พ.ศ. ๒๔๔๗ - ๒๔๔๘
 ลักษณะ

เป็นก้อนกลม คล้ายตัวดั่งขดตัว เกิดจากการตีพิมพ์บดปลายซากก่อนหรือแท่งเงินรูปยาวรี
เข้าหากัน ด้านบนดอกประทับตราจักร ด้านหน้าดอกประทับตราครุฑขนาดด้านข้าง เรียกว่า
ครุฑเสี้ยว

- วัตถุประสงค์ : เงินพดด้วงตราจักร - ปราสาท
 ขนาด : ราคา ๑ บาท สองสิึง สึง เฟื้อง สองไพ และไพ
 วัสดุ : เงิน
 ปีผลิต : ระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๗๖ - ๒๓๘๗
 ยกเลิกการใช้ : เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๗ - ๒๔๔๘
 วัตถุประสงค์ : ใช้เป็นเงินตราหมื่นเวียน
 ลักษณะ

เป็นก้อนกลมคล้ายกับตัวดั่ง ทำจากโลหะหล่อเป็นรูปยาวรีหรือรูปไข่ ตีพิมพ์หรืออพิมพ์
ปลายขาทั้งสองด้านเข้าหากัน และเห็นเป็นรอยไม้ฉ้อนด้านละรอย ด้านบนดอกประทับตราจักร
หมายถึงราชวงศ์จักรี ด้านหน้าดอกตราปราสาท หมายความว่าถึง ไผษยนต์ปราสาทของพระอินทร์
ผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนา หรืออาจจะมาจากพระนามเดิมว่า ทับ หมายถึง ที่อยู่อาศัย

- วัตถุ** : เงินพดด้วงตราจักร - รวงผึ้ง
 : เงินพดด้วงตราจักร - เผลว
 : เงินพดด้วงตราจักร - ดอกไม้
 : เงินพดด้วงตราจักร - ไบมะตูม
 : เงินพดด้วงตราจักร - ปลายลูกศร
ขนาดราคา : ๑ บาท สองสลึง สลึง เฟื้อง สองไพ และไพ
วัสดุ : เงิน, ทองคำ
ปีผลิต : ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด
วัตถุประสงค์ : ออกใช้เป็นที่ระลึกในวาระโอกาสพิเศษ (?)
เลิกใช้ : พ.ศ. ๒๔๔๗ - ๒๔๔๘
ลักษณะ :

เป็นเงินพดด้วง หรือคดด้วง มีรูปร่างเป็นก้อนกลม เกิดจากการตอกพับปลายขาแท่งเงิน รูปรีเข้าหากัน ด้านบนตอกตราจักร ด้านหน้าตอกตรารูปต่าง ๆ คือ ตราเผลว ซึ่งอาจจะหมายถึงประกาศทางการค้า หรือเครื่องลงป้องกันภูติผีปีศาจและเหตุร้าย หรือหมายถึงเครื่องแสดงอาณาเขต ตราดอกไม้ ตราไบมะตูม และตราปลายลูกศร อาจจะใช้แทนตราตรีศูลซึ่งพราหมณ์ถวายแด่องค์พระมหากษัตริย์ในงานพระราชพิธีต่าง ๆ ส่วนตรารวงผึ้งนั้น ไม่ทราบความหมายแน่ชัด เงินพดด้วงเหล่านี้ยังมีข้อถกเถียงกันว่าผลิตขึ้นในรัชสมัยของรัชกาลที่ ๓ แน่หรือไม่ และในวาระโอกาสใดกันบ้าง อย่างไรก็ตามในปัจจุบันส่วนใหญ่เชื่อกันว่าเป็นเงินที่ผลิตขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ จริง

- วัตถุ** : เบี้ย
ขนาด : ต่าง ๆ กัน
สถานที่เก็บปัจจุบัน : พระที่นั่งทักษิณามิมุข พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

เบี้ย เป็นชื่อหอยกาบเดียวชนิดหนึ่งอยู่ในวงศ์ Cypracidae ที่มีเปลือกแน่นรูปรีหรือคล้ายชมพู ห้อยยื่น ผิวเป็นมัน ส่วนช่วงปากยาวแคบ และไปสุดตอนปลายทั้งสองข้างเป็นล่ำรางวัลัน ริมฝีปากทั้งสอง ด้านเป็นหยักหรือมีฟัน ไม่มีฝาปิดปาก

หอยเบี้ยนี้นำมาใช้แทนเงินในระบบเงินตราของไทย มีกล่าวถึงตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นเงินปลีก ที่ราคาต่ำสุด เบี้ยที่ใช้คือเบี้ยจัน และเบี้ยนาง โดยพ่อค้านำมาจากเกาะมัลดีฟ (Maldive) และหมู่เกาะฟิลิปปินส์

เบี้ยมีราคาไม่แน่นอนสุดแล้วแต่พ่อค้าจะนำเบี้ยเข้ามาขายมากหรือน้อย แต่ตามปกติ ๑ เฟื้อง จะแลกได้ประมาณ ๘๐๐ เบี้ย ในรัชสมัยพระเจ้าบรมโกศ ครั้งกรุงศรีอยุธยา เบี้ยขาดตลาดจึงต้องใช้ดินเผาตีตราต่าง ๆ ที่เรียกว่าประทับแทน

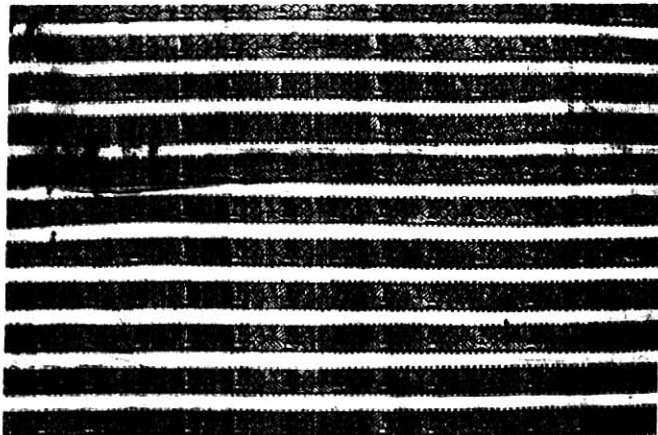
เบี้ยนี้ยังใช้เป็นเบี้ยคะแนนสำหรับการเล่นถั่วและไปในโรงบ่อนด้วย

- วัตถุ : บี
 อายุสมัย : รัตนโกสินทร์ (ราชวงศ์ชิง)
 ชนิด : กระเบื้องเคลือบ แก้ว เลขทะเบียน ๒๖/๒๔๘๘
 ที่มา : พระยานุกิจวิฑูร มอบให้เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๔๘๘
 สถานที่เก็บปัจจุบัน : คลังบน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
 รายละเอียด :

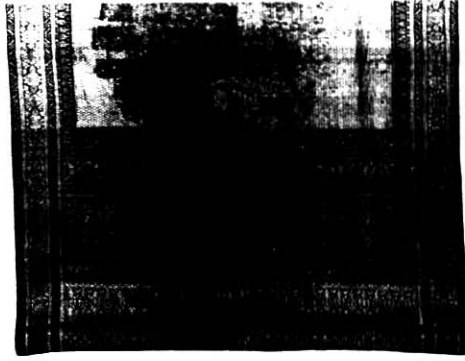
ปีรูปและขนาดต่าง ๆ ปีมีรูปลักษณะตามสถานที่ที่ใช้ เช่น รูปกลม รูปไข่ สีเหลี่ยม สีเหลี่ยมขนมเปียกปูน เม็ดมะยม รูปสัตว์ เช่น ผีเสื้อ นก เป็นต้น บนตัวปีมีทั้งเขียนตัวหนังสือจีน รูปภาพและหนังสือจีน เช่น รูปหน้าบุคคล บุคคลเต็มตัว ดอกไม้ และรูปสัตว์ พร้อมทั้งเขียนสีได้น่ายาเคลือบสีต่าง ๆ นอกจากทำด้วยกระเบื้องแล้ว ยังทำจากแก้วและหินสีต่าง ๆ อีกด้วย

ปีกระเบื้องมีกำเนิดจากโรงบ่อน คือเจ้าของบ่อนคิดทำขึ้นเพื่อใช้ขอลากบนเสื่อสะดวกกว่าเงิน เวลาคนเข้าไปในบ่อนแลกเงินเป็นปีมาเล่น ครั้นเลิกแล้วจึงแลกเป็นเงินกลับไป ใครเป็นนายอากรบ่อนเบี้ย ตำบลไหนก็คิดทำขึ้นเป็นสัญลักษณ์ของบ่อนนั้น การที่เกียดปีใช้เป็นเครื่องแลกเปลี่ยนเงินตรา เนื่องจากผู้เล่นนำปีมาซื้อของรับประทานตามหน้าโรงบ่อน ผู้ขายยอมรับ เนื่องจากสามารถนำไปแลกเป็นเงินในโรงบ่อนได้ ปีจึงใช้แทนเงินในบริเวณบ่อนก่อน แล้วจึงแพร่หลายออกไป นายบ่อนเมื่อจำหน่ายปีได้เงินมากขึ้น จึงสั่งปีจากเงินให้มีรูปและราคาต่าง ๆ เช่น โสฬส อัฐ ไพ เฟื้อง และสลึง นายอากรบ่อนเบี้ยต้องมีการประมูลใหม่ทุกปี นายอากรคนใดไม่ทำต่อไป ก็กำหนดให้นำปีบ่อนตนนำไปแลกเงินคืนภายใน ๑๕ วัน พันกำหนดไปแล้วไม่ยอมรับ ผู้ที่มีปีอยู่ก็ไม่รู้สึกเดือดร้อนเนื่องจากใช้ปีเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนในการซื้อขายแทนเหรียญทองแดงและดีบุก ซึ่งหายากในระยะนั้น เป็นเช่นนี้มาจนถึง พ.ศ. ๒๔๑๘ รัฐบาลประกาศห้ามนายบ่อนเบี้ยทำปีใช้

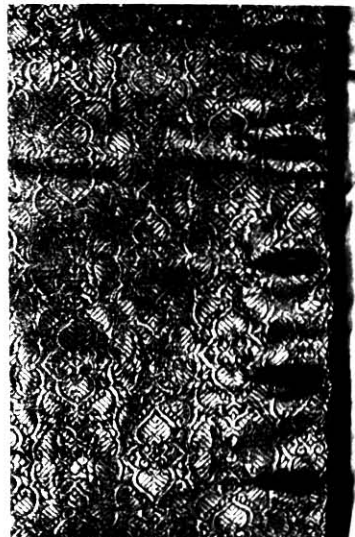
วัตถุ : ผ้าเข้มขาบ
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์
ชนิด : ผ้า เลขทะเบียน น. ๑
ขนาด : ยาว ๑๔๐ ซม. กว้าง ๖๐ ซม.
สถานที่เก็บปัจจุบัน : พระที่นั่งพรหมเมศธาดา (ชั้นล่าง) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด :

ผ้าเข้มขาบพื้นสีม่วง ริ้วแดงสลักเหลือง ทอยทองดอกไม้ในริ้วแดง ผ้าเข้มขาบเป็นผ้าทอใหม่ สลักกับเส้นทองและเงิน เป็นลวดลายริ้ว ๆ คำว่า “เข้มขาบ” มาจากภาษาเปอร์เซีย ว่า Kimkha หรือ Kimkhab ผ้าเข้มขาบทอด้วยไหมและทอสลักเป็นริ้วยาว ๆ ภายใต้ออกทอด้วยเส้นทองแดง เป็นผ้าที่ใช้ตัดเครื่องแต่งกายโบราณ เช่น เสื้อและสนับเพลา ผ้าห่อและผ้าคลุมต่าง ๆ

วัตถุ : ผ้ายก
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์
ชนิด : ผ้า เลขทะเบียน ๒๑๔
ขนาด : ยาว ๑๒๒ ซม. กว้าง ๘๗ ซม.
สถานที่เก็บปัจจุบัน : คลังพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด :

ผ้ายกทองเกล็ดพิมเสน พื้นไหมสีแดง และม่วงยกทองเป็นเกล็ดละเอียด มีชายและเชิงสามชั้น
 ผ้ายกเกิดจากการทอที่ไม่เรียบ มีเส้นด้ายเข้ดขึ้นและจมลง ด้ายที่เข้ดขึ้นเรียกว่า เส้นยก ด้ายที่
 จมลงเรียกเส้นข่ม เมื่อทอผ้าพุ่งกระสวยไปมาระหว่างเส้นยกและเส้นข่มจะเกิดเป็นลวดลายบนพื้นไหมสี
 พื้นผ้า ถ้าทอยกใหม่เรียกยกใหม่ ทอข่มเส้นทองเรียกยกทอง และเส้นเงินเรียกยกเงิน ผ้ายกทองของ
 พระมหากษัตริย์และเจ้านายที่เป็นผ้าทรง เป็นผ้ายกที่สั่งพิเศษจากอินเดีย ทอด้วยเส้นทองบนพื้นไหมสี
 ต่าง ๆ ผ้ายกละครและโขนกัสั่งจากอินเดียเช่นเดียวกัน ถือว่าเป็นผ้ายกคุณภาพดี ราคาสูง ดิ้นทอง
 ดิ้นเงินเป็นของแท้ไม่หมอง แม้เก็บไว้นานปี ที่มีชื่อคือ ผ้ายกพาราณสี (Banaras Brocades)

วัตถุ : เสื่อเยียรบับ
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์

ชนิด : ผ้าเยียรบับ เลขทะเบียน ๑
ขนาด : ยาว ๑๓ ซม.
ประวัติ : กุณเล็ก มุทหมัดจุฬา ถวายเมื่อ ๒๗ ตุลาคม ๒๔๗๔
สถานที่เก็บปัจจุบัน : พระที่นั่งพรหมเมศธาดา (ชั้นล่าง)
รายละเอียด :

เสื้อเยียรบับ พื้นเหลืองลายทอง เสื้อกระบอกคอตั้ง กระดุม ๗ เม็ด ใช้เป็นเครื่องแบบในงานพระราชพิธีมาแต่โบราณ นุ่งโจงกระเบนสมปัก มีผ้าคาด

ผ้าต่างประเทศที่นิยมในราชสำนักคือ ผ้าพื้นทอง หรือยกดอกด้วยเงินและทอง ทอด้วยเส้นไหมทองที่ทำจากเงินแผ่บางกะไหล่ทองหุ้มเส้นไหม ได้แก่ ผ้าเยียรบับ ผ้าเข้มขาบ ผ้าอัดลัด และผ้าดาด เป็นผ้าที่สั่งจากอินเดียและเปอร์เซีย

ผ้าเยียรบับมาจากคำเปอร์เซีย Zarabafi ผ้าเยียรบับหรือผ้าสับ เป็นผ้าทอด้วยไหมสีกับเส้นไหมทอง เส้นไหมที่หุ้มทำด้วยเงินกะไหล่ทอง ทอลายละเอียดจนไม่เห็นพื้นไหม จึงดูเหมือนลายทองเต็มทั้งพื้น นิยมใช้ตัดเสื้อและทำผ้าคลุมต่าง ๆ

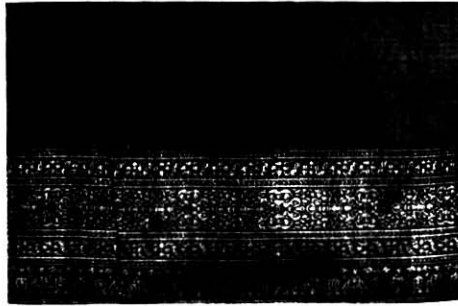

วัตถุ : ผ้าแพร
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์
ชนิด : ผ้า เลขทะเบียน ๖๗/๒๕๑๑
ประวัติ : พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ขณะทรงพระประชวร จนถึงเสด็จสวรรคต เจ้าจอมมารดาพิ้งในรัชกาลที่ ๔ เป็นผู้เน้่งในการถวายการพยาบาล ได้เก็บรักษาไว้ และตกทอดมาถึงพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์หญิงประภัสร์ และจนถึงหม่อมเจ้าหญิงจงใจถวิล ชุมพล จึงประทานไว้แก่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เมื่อ ๑ กรกฎาคม ๒๕๑๑
สถานที่เก็บปัจจุบัน : พระที่นั่งพรหมเมศธาดา (ชั้นล่าง) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด :

ผ้าแพรคลุมบรรทมสีเหลือง ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผ้าแพรเนื้อหนาสีเหลือง ลายมังกร

แพรจีนที่ส่งเข้ามาในประเทศไทยสมัยโบราณมีทั้งเนื้อหนา เนื้อบาง มีทั้งแพรเลียน และมีลวดลายดอกในตัว แพรจีนมีหลายชนิดตามคุณภาพและประโยชน์ใช้สอย แพรเนื้อบางหรือแพรเยื่อไม้

ใช้ทำซบใน แพร่นี้อหนาใช้ทำผ้าห่ม และของใช้อื่น ๆ แพร่ที่มีดอกและลวดลายเรียกตามลักษณะลวดลาย เช่น แพร่ริ้วขอ แพร่ก้านแย่ง แพร่ดอกสะเทิน แพร่มังกร แพร่ริ้ว เป็นต้น และยังมีแพรจีนที่ปรากฏในจดหมายเหตุ และพงศาวดารในรายการเครื่องบรรณาการและสินค้าที่ส่งเข้ามาจำหน่ายมีชื่อแพรต่าง ๆ เช่น แพร่ตั้ง แพร่กิมตั้ง แพร่หนังตั้ง แพร่จีนที่มีดอกและลายในตัวสีต่าง ๆ นิยมใช้ทำผ้าสไบและผ้าห่ม ผ้าแพรจีนเจ้าใช้ทำเสื่อ

วัตถุ : ผ้านุ่ง

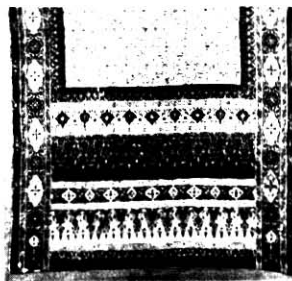
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์

ชนิด : ผ้าม่วง เลขทะเบียน ทบ/๒๐

สถานที่เก็บปัจจุบัน : พระที่นั่งพรหมเมศธาดา (ชั้นล่าง) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด :

ผ้าม่วงสีฟ้า เชิงผ้าทอยกทอง

ผ้าม่วงคือผ้าแพรจีนนี้อหนา ไทยนิยมสั่งซื้อมาจากจีน มาใช้ทำผ้านุ่ง โจงกระเบน ผ้าม่วงมีสีต่าง ๆ ผ้าม่วงที่ทอเองในประเทศไทยได้แก่ ผ้าม่วงหางกระรอกสีต่าง ๆ ทอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น สุรินทร์ บุรีรัมย์ และนครราชสีมา ผ้าที่ทอในประเทศเนื่อนี้มากกว่าของผ้าม่วงจีน

วัตถุ : ผ้านุ่งลายอย่าง

อายุสมัย : รัตนโกสินทร์

ชนิด : ผ้า เลขทะเบียน บ๒/๖๑

ขนาด : ยาว ๓๑๒ ซม. กว้าง ๕๓ ซม.

ประวัติ : สมเด็จพระนางอินทศกิดิศจี ประทานเมื่อ มิถุนายน ๒๔๗๐

สถานที่เก็บปัจจุบัน : พระที่นั่งพรหมเมศธาดา ชั้นล่าง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด :

ผ้าพิมพ์ลายอย่างผืนนี้ พิมพ์ลายบนพื้นขาวลายเทพนม ยืนบนหน้าสิงห์ ก้านชด มีชายและเชิงสามชั้น

ผ้าพิมพ์ที่เรียกผ้าลายนั้น เป็นผ้าที่สั่งทำจากอินเดีย ตามลายไทยที่ส่งตัวอย่างให้ทำ ผ้าพิมพ์ลายอย่างโดยทั่วไป หมายถึงลายที่พิมพ์จากแบบอย่างของหลวง อาจจะเป็นผ้าพิมพ์ ผ้ายก ผ้าปุม ที่ทำตามลายอย่างของราชสำนัก ผ้าลายอย่างทุกชนิดจึงเป็นของพระราชทานเท่านั้น ทางอินเดียได้ทำเลียนแบบไปจากของหลวง สำหรับขุนนางและคหบดีซื้อหาใช้ด้วย จึงเกิดมีผ้าลายอย่าง ลายนอกอย่าง จำลองลายอย่าง หรือปลอมลายอย่าง ส่งเป็นสินค้าเข้ามาขาย

กรรมวิธีการพิมพ์ผ้า ใช้ผ้าฝ้ายขาวเนื้อดีจากอังกฤษ นำมาซักให้หมดแป้ง แล้ววางขึงให้ตึง นำหมึกทาแผ่นไม้แม่พิมพ์ แล้วกดพิมพ์ลงบนผ้าตลอดทั้งผืน ตามลายที่ต้องการ แล้วนำไปย้อมสี ถ้าจะให้ มีสีอื่น ๆ ก็ใช้สีเขียนลงหลังจากย้อมผ้าแล้ว เมื่อเสร็จจึงใช้หอยเบียดกดเงาให้เป็นมัน

ผ้าลายอย่างเป็นผ้าพิมพ์ลายไทยทั้งผืน ลายที่ใช้ได้แก่ ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายประจำยาม ลายดอกไม้ ลายก้านชด ลายก้านรว้า ลายเทพนม ลายพรหมสี่หน้า ลายนารายณ์ทรงครุฑ ลายก้านแย่ง ลายดอกพิกุล และลายดวงโคม เป็นต้น ผ้าลายอย่างนี้ ถ้าเป็นผ้าทรงของเจ้านาย ตั้งแต่พระองค์เจ้าต่างกรม ถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นิยมนำมาเขียนทองบนลายอีกชั้นหนึ่ง

วัตถุ : ขามลายน้ำทอง
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์ พุทธศตวรรษที่ ๒๔
ชนิด : กระเบื้องเคลือบ เลขทะเบียน ฎ ๔/๘
ขนาด : ส. ๑๒ ซม. ปก. ๑๗.๒ ซม.
ประวัติ : เจ้าพระยาอภัยราชา และคุณหญิง (ศรี) มานวราชเสวี ให้อิม
สถานที่เก็บปัจจุบัน : ห้องประณีตศิลป์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด :

ขามลายน้ำทองพร้อมฝาลายดอกพุดตาน พื้นสีทอง ดอกไม้สีชมพู ใบสีเขียว ขอบเหลี่ยมทอง นอกจากเครื่องถ้วยเบญจรงค์ ซึ่งเป็นที่นิยมตั้งแต่ในสมัยอยุธยาแล้วนั้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สมเด็จพระศรีสุริเยนทราธิบดี พระบรมราชินี ทรงสั่งเครื่องถ้วยมาใช้ในราชสำนัก นอกจากเครื่องถ้วยเบญจรงค์แล้ว ยังมีเครื่องถ้วยลายน้ำทอง คือ เครื่องถ้วยที่สีทองเพิ่มจากสีเบญจรงค์ที่นิยมใช้อยู่ สีทองที่ใช้กับเครื่องถ้วยลายน้ำทองนั้น มีทั้งเขียนสีทองก่อนเคลือบน้ำยา และเขียนสีทองภายหลังสีเบญจรงค์ ในบางครั้งมีการเขียนลายน้ำทองทับไปบนเครื่องลายคราม

ลวดลายที่ใช้เขียนบนลายนํ้าทองที่นิยมได้แก่ ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายก้านแย่ง ลายก้านต่อดอก ลายก้านขด ลายกุหลาบ ลายกลีบบัว และลายที่เป็นลายจีนได้แก่ ลายดอกไม้สี่ฤดู ผีเสื้อ ค้างคาว แมลงปอ ดอกพุดตาน สิงโต เป็นต้น

สมัยกรุงธนบุรียังคงใช้ลวดลายแบบอย่างอยุธยา รูปทรงนิยมทรงบัวภายในเคลือบขาวหรือเขียนนํ้าทะเล

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนใหญ่นิยมชามทรงบัวปากผาย มีลายที่ปากชามเล็กน้อย โถรูปทรงต่าง ๆ ลวดลายที่เพิ่มขึ้นได้แก่ ราชสีห์ ครุฑ สิงห์ นรสิงห์ กิณี หนุมาน ประกอบกระหนกเปลวและก้านขด

วัตถุ : จานเชิง
 อายุสมัย : รัตนโกสินทร์ พุทธศตวรรษที่ ๒๔
 ชนิด : เครื่องเคลือบ เลขทะเบียน ฎ ๕/๒
 ขนาด : ส. ๑๑ ซม. ปก. ๑๖.๕ ซม.
 สถานที่เก็บปัจจุบัน : ห้องประณีตศิลป์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
 รายละเอียด :

จานเชิงลายนํ้าทอง พื้นทองลงยาสีนํ้าเงินขาบลายดอกไม้ พื้นด้านในสีนํ้าเงินขาบ ดอกไม้สีแดงและชมพู ขอบปากหยักสีเขียว

วัตถุ : ชามเบญจรงค์
 อายุสมัย : รัตนโกสินทร์ พุทธศตวรรษที่ ๒๔
 ชนิด : กระเบื้องเคลือบเขียนสี เลขทะเบียน ฎ ๑๕/๒
 ขนาด : สูง ๒๑.๗ ซม. ปก. ๒๑.๘ ซม.
 สถานที่เก็บปัจจุบัน : ห้องประณีตศิลป์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
 รายละเอียด :

ชามฝามีขาสูงเป็นเชิง พื้นเคลือบลงยาเหลือง ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่ง

เครื่องถ้วยเบญจรงค์และลายน้ำทองเป็นของไทยสั่งทำสำหรับใช้ในราชสำนัก วังเจ้านาย และขุนนางชั้นสูง ไทยได้สั่งทำเครื่องถ้วยเบญจรงค์จากจีนตั้งแต่สมัยอยุธยา เนื่องจากเครื่องถ้วยจีนที่ส่งไปขายยังแถบเอเชียเป็นเครื่องถ้วยเขียนสีบนกระเบื้องขาว ส่วนใหญ่เขียนสีไม่ผสมเคลือบ ส่วนเครื่องถ้วยเบญจรงค์ใช้สี ๕ - ๘ สี และเขียนสีผสมเคลือบ จึงเชื่อกันว่าไทยสั่งเครื่องถ้วยกระเบื้องขาวจากจีน แล้วช่างไทยเขียนลายไทยลงบนเครื่องถ้วยส่งกลับไปเผาในจีน หรือถ้าต้องใช้ความประณีตเป็นพิเศษอาจส่งช่างไปควบคุมด้วย เครื่องถ้วยเบญจรงค์และลายน้ำทองมีหลายรูปแบบ คือ ชามจาน โถ จานเชิง ชามเชิง ช้อน กระโถน กาน้ำ ชุดถ้วยน้ำชา รูปทรงมีทั้งแบบไทยและแบบจีน เครื่องถ้วยเบญจรงค์สมัยอยุธยานิยมลายเทพนม นรสิงห์ มีกระหนกเปลวระกอบ ภายในเคลือบสีเขียวใช้ในราชสำนัก ส่วนที่มีลักษณะเป็นจีน เช่น ลายเทพนมจีน (เทวดาพุงพลุ้ย) มีสีต่าง ๆ เหลือง ชมพู ม่วงอ่อน ซึ่งไม่ค่อยประณีต

วัตถุ : โถเบญจรงค์
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ ๒ พุทธศตวรรษที่ ๒๔
ชนิด : กระเบื้องเคลือบเขียนสี เลขทะเบียน ฎ ๕/๑๑
ขนาด : สฟ. ๒๐.๕ ซม. ปก. ๑๓ ซม.
ประวัติ : สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น
สถานที่เก็บปัจจุบัน : ตำนกแดง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด :

โถยอดเบญจรงค์ พื้นลงยาขาว เขียนลายเทพนมในช่องกระจก ลายก้านชดสลับลายเทพนม มือจับฝายอดโถรูปดอกบัวตูม

เบญจรงค์เป็นคำช่างเรียกแม่สีหลัก ๕ สี ได้แก่ สีดำ สีขาว สีเหลือง สีแดง และสีเขียว (คราม) แม่สีทั้ง ๕ นี้เป็นต้นกำเนิดของสีต่าง ๆ คำว่า เบญจรงค์นี้นิยมใช้เรียกเครื่องถ้วยที่สั่งซื้อจากประเทศจีน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความต้องการใช้เครื่องเคลือบเครื่องถ้วยจำนวนมาก สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิ์พลเสถียร จึงสั่งช่างจีนเข้ามาตั้งเตาเผา ทำเครื่องถ้วย ผลิตเครื่องเบญจรงค์ขึ้นใช้เอง

วัตถุ : โถลายน้ำทอง
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์ พุทธศตวรรษที่ ๒๔
ชนิด : เครื่องเคลือบลายน้ำทอง เลขทะเบียน ๒๕/๑๒
ขนาด : สฟ. ๒๕ ซม. ปก. ๒๐ ซม.
สถานที่เก็บปัจจุบัน : ตำนกแดง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด :

โถยอดลายน้ำทอง ผูกสายกำนแย่งพุ่มข้าวบิณฑ์ มือจับฝายอดโถเคลือบสีทอง

วัตถุ : ชุดน้ำชาพร้อมถาด
อายุสมัย : ศิลปะจีน ราชวงศ์ชิง พุทธศตวรรษที่ ๒๔
ชนิด : กระเบื้องเคลือบ โลหะ เลขทะเบียน ๓๑๔/๒๕๒๕/๑-๕
ประวัติ : คุณหญิงแพทยโกศล มอบให้เมื่อ ๒ เมษายน ๒๕๒๕
สถานที่เก็บปัจจุบัน : คลังบน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด :

ถ้วยน้ำชาพร้อมฝา จำนวน ๔ ใบ พื้นขาว ด้านนอกเป็นลายดอกไม้ สีทอง เขียนลายเส้นสีแดง ใบไม้สีเขียวและสีทอง ก้นชามและฝายับมีอักษรจีน ถาดรองถ้วยชา ลักษณะเป็นโลหะขัดเงาสีเงิน เป็นแผ่นสี่เหลี่ยมด้านขนาน เรียงต่อกันเป็นถาดกลมสูง

วัตถุ : กาน้ำลายคราม
 อายุสมัย : ศิลปะจีน ราชวงศ์ชิง พุทธศตวรรษที่ ๒๔
 ชนิด : กระจี๋อง เลขทะเบียน ๒๗๘/๒๕๒๕
 ขนาด : ส. ๑๕ ซม.
 ประวัติ : คุณหญิงแพทยโกศลมอบให้เมื่อ ๒ เมษายน ๒๕๒๕
 สถานที่เก็บปัจจุบัน : คลังบน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
 รายละเอียด :

กาน้ำลายคราม ทรงลูกท้อ ด้านหน้าและด้านหลังมีลายรูปภูเขา ต้นไม้ คน บ้านเรือน พวยกา
 เลี่ยมทองเหลือง ตรงพวยเขียนหนังสือจีน

วัตถุ : กาน้ำลายคราม
 อายุสมัย : ศิลปะจีน ราชวงศ์ชิง พุทธศตวรรษที่ ๒๔
 ชนิด : กระจี๋อง เลขทะเบียน ๒๗๕/๒๕๒๕
 ขนาด : ส. ๑๔.๕ ซม.
 ประวัติ : คุณหญิงแพทยโกศล มอบให้ เมื่อ ๒ เมษายน ๒๕๒๕
 สถานที่เก็บปัจจุบัน : คลังบน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
 รายละเอียด :

กาน้ำลายคราม ทรงลูกท้อ พวยกาเลี่ยมทองเหลือง ตรงพวยเขียนหนังสือจีน ด้านหนึ่ง
 รูปทิวทัศน์ มีภาพคนแก่และเด็กอีกด้าน เป็นภาพ ฮก ลก ซิว มีต้นไม้ด้านหลัง ตรงกลางเป็นฮก รูปขุนนาง

มือถืออยู่ และลकเป็นรูปเศรษฐี มีเด็กอยู่บนบ่าหลัง ด้านซ้ายเป็นชิวคนแก่ ศีรษะโล้นถือไม้เท้าและผลท้อ ลายครามหมายถึงเครื่องใช้และของใช้ ทำจากกระเบื้องเคลือบที่เขียนลายสีครามภายใต้หน้ายาเคลือบสีขาว จีนเป็นชาติแรกที่คิดค้นทำภาชนะลายครามขึ้นสำเร็จในสมัยราชวงศ์ถัง (ค.ศ. ๖๑๘-๙๐๗) หรือราชวงศ์ซ่ง (ค.ศ. ๙๖๐-๑๒๗๐) และส่งเป็นสินค้าออกขายประเทศแถบเอเชีย แม้แต่ยุโรป ตั้งแต่สมัยราชวงศ์หยวน (ค.ศ. ๑๒๘๐-๑๓๖๘) พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๒๔

- วัตถุ : ขามโคมลายคราม
 อายุสมัย : ศิลปะจีน ราชวงศ์ซ่ง พุทธศตวรรษที่ ๒๔
 ชนิด : สโตนแวร์ เลขทะเบียน ๓๘๘/๗-๘
 สถานที่เก็บปัจจุบัน : คลังบน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
 รายละเอียด :

ขามโคมลายคราม ลายอักษรจีนเป็นแถวเรียงจากบนมาล่าง สลับกับลายดอกไม้

- วัตถุ : ตุ๊กตาจีนลายคราม
 อายุสมัย : ศิลปะจีน ราชวงศ์ซ่ง
 ชนิด : กระเบื้องลายคราม เลขทะเบียน กุ ๕๔/๑๔๓

ขนาด : สูง ๔๘ ซม.
ประวัติ : พระยาดำรงธรรมสาร มอบให้เมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๔๘๔
สถานที่เก็บปัจจุบัน : คลังบน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด :

ตุ๊กตาจีนลายครามรูปนิมิตมงคลของจีน คือ ฮก ลก ซิ่ว ตุ๊กตานี้เป็นรูปฮก แต่งตัวอย่างขุนนางจีน เครื่องแต่งกายเป็นลายคราม เว้นเฉพาะหน้า มือเป็นสีขาว สวมหมวกทรงกระบอก ลายขนมเปียกปูน และลายเมฆ หนวดเคราและจอนหูเป็นเส้นผมมนุษย์หรือขนสัตว์สีดำ ขอบแขนเสื้อและขอบชายเสื้อเป็นลายเดียวกัน มือขวาจับขอบเอว มือซ้ายถือยู่ เลื่อด้านหน้า-หลังเป็นภาพป่าเขา ต้นไม้ และชีวิตประจำวัน เช่น การตกปลา การเกษตร

ฮก ลก ซิ่ว เป็นนิมิตหมายซึ่งชาวจีนนิยม อันได้แก่ ฮก คือ วาสนา ลก ความบริบูรณ์ด้วยสมบัติและบริวารสมบัติ ซิ่ว ความยั่งยืน นิมิตหมายทั้ง ๓ ยังแสดงออกเป็นรูปต่าง ๆ ดังนี้ นามรูปต่าง ๆ ได้กล่าวมาแล้วในบรรทัดต้น

รูปมนุษย์ ฮก รูปขุนนางสวมหมวก มีใบหูกาง มือถือยู่ แสดงวาสนา ลก รูปเศรษฐีสวมหมวกทรงสูง แสดงโภคสมบัติ มืออุ้มเด็ก แสดงบริวารสมบัติ ซิ่ว รูปคนแก่ มือข้างหนึ่งถือไม้เท้า อีกข้างหนึ่งถือท่อ แสดงอายุยืนและมั่นคง

รูปสัตว์ ฮก รูปค่างขาว ซึ่งเป็นสัตว์ไม่รู้จักลงยังพื้นดิน แสดงวาสนา ลก รูปกวางดาว เปรียบดังกะแปะ แสดงโภคสมบัติ ซิ่ว รูปนกดำ เป็นสัตว์ที่ไม่มีผู้ใดได้เห็นตายว่าอยู่ที่ใด

ท้องฟ้า ฮก รูปพระอาทิตย์ ลก พระจันทร์ ซิ่ว ดาว

พฤกษชาติ ฮก ดอกพุดตาน ลก ดอกเบญจมาศ ซิ่ว ต้นสน

ผลไม้ ฮก ส้มมือ ลก ทับทิม ซิ่ว ผลท้อ

วัตถุ : ตุ๊กตารูปบุคคล
อายุสมัย : ศิลปะจีน พุทธศตวรรษที่ ๒๔
ชนิด : ศิลา

ขนาด : ส. ๕๔ ซม. ก. ๒๖ ซม.
ประวัติ : นำมาจากวัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร
สถานที่เก็บปัจจุบัน : พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เมื่อแต่งสำเภาไปค้าขายเมืองจีน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงระวังมากในเรื่องดุลย์การค้า สินค้าออกที่ส่งไปเป็นสินค้ามีราคาสูง แต่สินค้าที่ส่งเข้ามาส่วนใหญ่เป็นสินค้านำเข้า และมีน้ำหนัก เพื่อประโยชน์เพียงแก่การเป็นอับเฉาสำหรับถ่วงน้ำหนักเรือเที่ยวกลับมิให้เรือโคลง เช่นเครื่องศิลารูปคน รูปสัตว์ รูปสิงโต รูปนักรบ นักปราชญ์ เทวดา หรือเขียน กระจ่างบัว กระจ่างต้นไม้ เก่งจีน เป็นต้น

ศิลาจำหลักเหล่านี้นำมาประดับวัดเพื่อเป็นพุทธบูชา หรือพระราชวังตามความนิยมในสมัยนั้น ศิลาจำหลักดังกล่าวมีทั้งที่เป็นแบบประติมากรรมลอยตัว และแบบนูนสูง ศิลาจำหลักฝีมือช่างจีนแบบนูนสูงจากประเทศจีน ที่สวยที่สุดอยู่ที่ฐานพาลิ โอโบสถ์วัดพิชัยญาติการาม กรุงเทพฯ

เครื่องศิลาเหล่านี้บางชิ้นทำด้วยศิลาแท้ บางชิ้นปั้นด้วยซีเมนต์แบบโบราณ ซึ่งทำให้ซีเมนต์เมื่อแห้งจะแข็งเหมือนหิน

วัตถุ : สิงโตจีน
อายุสมัย : ศิลปะจีน พุทธศตวรรษที่ ๒๔
ขนาด : เพศเมีย สฐ. ๖๒ ซม. ย. ๕๘ ซม. ก. ๓๗ ซม.
 เพศผู้ สฐ. ๖๒ ซม. ย. ๕๒ ซม. ก. ๔๐ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ตุ๊กตาศิลาจีน เป็นศิลปวัตถุของจีนประเภทหนึ่งที่เข้ามาแพร่หลายในประเทศไทยโดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ ๓

ชาวจีนถือว่าสิงโตเป็นเจ้าของสัตว์บก ส่วนมังกรถือเป็นเจ้าสัตว์น้ำ ตุ๊กตาศิลาจีนรูปสิงโตนี้ในประเทศไทยพบมาก ลักษณะโดยทั่วไปสิงโตเพศผู้ จะมีลักษณะพิเศษคือขาข้างหนึ่งมักจะเหยียบอยู่บนลูกแก้ว หันหน้าไปทางขวาปากแฉะ หากเป็นเพศเมียจะมีลูกเล็ก ๆ อยู่ด้วย และมักจะหันหน้าไปทางซ้าย

แต่สิงโตคู่นี้เพศเมียหันหน้าไปทางขวา สิงโตเพศผู้หันหน้าไปทางซ้าย

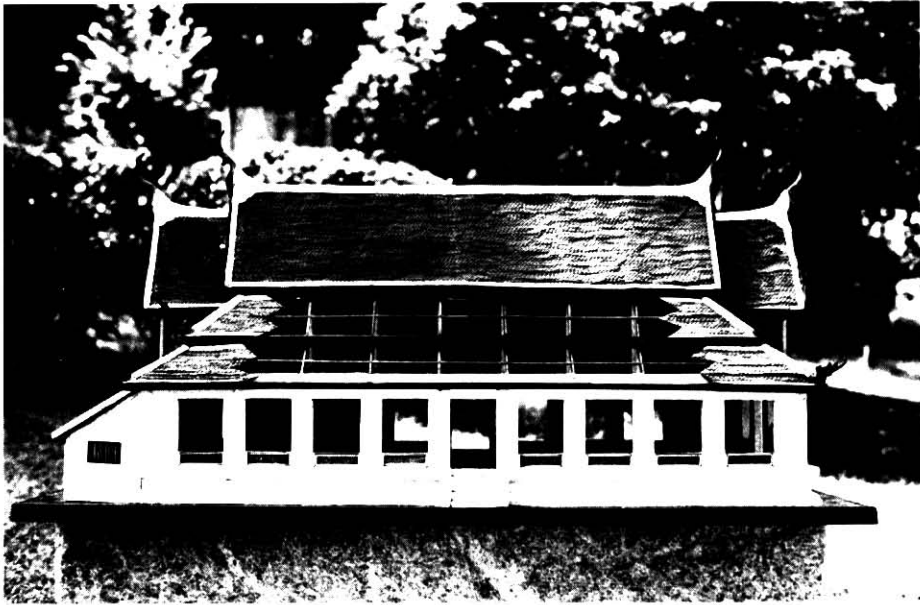
ด้านการปกครอง

ลักษณะการปกครองในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ยังเป็นแบบอย่างที่สืบทอดมาจากสมัย กรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี คือปกครองแบบ สมบูรณาญาสิทธิราช พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในตำแหน่งสูงสุดของการปกครองประเทศ ทรงเป็นประมุขผู้พระราชทานความพิทักษ์รักษาบ้านเมืองให้ปลอดภัย ตำแหน่งรองมาคือพระมหาอุปราช ซึ่งดำรงตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล เช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ตำแหน่งบังคับบัญชาในด้านการปกครองแยกต่อมาคือ อัครมหาเสนาบดีฝ่ายทหาร คือ สมุหนายก ตำแหน่งรองลงมารวมเรียกเสนาบดีจตุสดมภ์คือ เสนาบดีกรมเมืองหรือเวียง กรมวัง กรมพระคลัง และกรมนา

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า-

นภลัย โปรดเกล้าฯ ให้เลือกสรรเจ้านายที่ทรงไว้วางพระราชฤทัยเป็น “ผู้กำกับราชการ” ควบคุมดูแลและเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ในหน้าที่ต่าง ๆ กัน เหนืออัครมหาเสนาบดี และเสนาบดีทั้งสี่ตำแหน่ง เช่น พระเจ้าลูกเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงกำกับราชการกรมพระคลัง หรือกรมท่า

ส่วนการบริหารราชการแผ่นดิน ยังคงจัดแบ่งออกเป็นหัวเมืองชั้นนอก หัวเมืองชั้นใน และหัวเมืองประเทศราช ดังที่เคยปกครองกันมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งการแบ่งเขตการปกครองลักษณะนี้ ก่อให้เกิดปัญหาในการปกครองหัวเมืองประเทศราช เช่น ลาว เขมร และมลายู เพราะหัวเมืองเหล่านี้พยายามหาทางเป็นเอกราช เพื่อให้หลุดจากอำนาจของราชอาณาจักรไทย

วัตถุ : ศาลาลูกขุนใน หลังฝ่ายขวา (จำลอง) ที่ประชุมข้าราชการฝ่ายทหาร ที่ตั้ง
ปัจจุบันเป็นสำนักพระราชเลขธิการ

อายุสมัย : รัตนโกสินทร์

ชนิด : ไม้

ขนาด : ย. ๑๔๑.๖ ซม. ก. ๖๖.๒ ซม. ส. ๖๘.๗ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : ห้องประวัติศาสตร์ชาติไทย พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร .

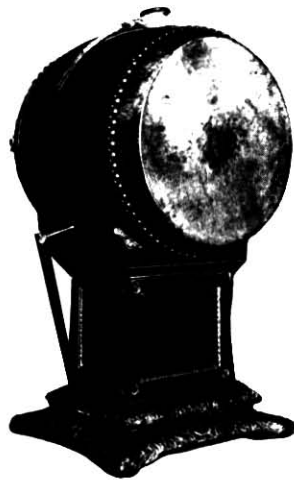
รายละเอียด

ศาลาลูกขุนในจำลอง ลักษณะเป็นอาคารโถงชั้นเดียว ส่วนท้ายของอาคารแบ่งกันเป็นห้องหลังคามุงกระเบื้องแบบไทย มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันรูปราชสีห์อยู่ระหว่างพระชนกพระชนนี ศาลาลูกขุนในหลังฝ่ายขวานี้ ตั้งอยู่ในพระบรมมหาราชวังชั้นนอก ก่อสร้างในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สร้างเป็นไม้ทั้งหลัง ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้แปลงเป็นก่อด้วยอิฐ แต่หลังคายังปรุงด้วยเครื่องไม้ จนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้รื้อใหม่ สร้างเป็นตึก ๒ ชั้น ก่อด้วยอิฐทั้งหลัง

ตำแหน่งบังคับบัญชาในด้านการปกครองทั้ง ๖ ตำแหน่ง คือ สมุหพระกลาโหม สมุหนายก เสนาบดีกรมเวียง เสนาบดีกรมวัง เสนาบดีกรมพระคลัง และเสนาบดีกรมนา นั้น ถ้ามีราชการศึกสงครามก็ต้องเป็นแม่ทัพนายกองคุมกองทัพออกต่อสู้ราชศัตรู เพื่อป้องกันพระราชอาณาจักรเหมือนกัน หากเป็นเวลาปกติก็มีหน้าที่ปฏิบัติราชการตามที่กำหนดไว้ เมื่อมีราชการใดที่ต้องปรึกษาหารือกัน ก็ต้องปรึกษากันในที่ประชุมเสนาบดี ซึ่งมีพระมหากษัตริย์หรือผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเป็นประธาน กับมีพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางผู้ใหญ่บางพระองค์บางท่านอยู่ในที่ประชุมด้วยการประชุมดังนี้เรียกกันว่า ลูกขุน ณ ศาลา คำที่ปรึกษาดกกลงกันในที่ประชุมแล้ว เรียกว่า คำลูกขุนปรึกษา

ศาลาลูกขุนในนี้ มี ๒ ฝ่าย คือ ศาลาลูกขุนในฝ่ายขวา เป็นที่ประชุมข้าราชการฝ่ายทหาร คู่กับศาลาลูกขุนในฝ่ายซ้าย ซึ่งเป็นที่ทำการฝ่ายมหาดไทย

ต่อมาเมื่อกิจการฝ่ายกลาโหมมีเพิ่มมากขึ้น จึงได้ย้ายที่ทำการจากศาลาลูกขุนในฝ่ายขวา ออกมาตั้งอยู่ที่มุขกลางของตึกที่ทำการกรมทหารหน้าเดิม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ และได้ตั้งเป็นกรม-ยุทธนาธิการขึ้นในปีนั้น จนถึง พ.ศ. ๒๔๓๗ จึงได้เลิกกรมยุทธนาธิการ แล้วตั้งเป็นกระทรวงกลาโหม

- วัตถุ : กลองวินิจฉัยเกร์ พร้อมไม้ตี ๒ อัน
อายุสมัย : รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๓๕๓
ขนาด : เส้นผ่าศูนย์กลาง ๖๘ ซม. ยาว ๘๘ ซม.
ประวัติ : เป็นสมบัติของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมาแต่เดิม
สถานที่เก็บปัจจุบัน : ห้องประวัติศาสตร์ชาติไทย พระที่นั่งอิทธรูปพิมาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น พระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ ตามพระราชจริยาวัตรในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช กล่าวคือเวลาเช้าเสวย เครื่องว่างแล้ว เสด็จออกปรนนิบัติพระสงฆ์ จากนั้นทรงฟังรายงานคลังมหาสมบัติ แล้วเสด็จขึ้น พระแท่นออกว่าราชการ พระบรมวงศานุวงศ์เข้าเฝ้าพร้อมกันด้วยตำรวจ ทรงไต่ถามด้วยเนื้อความ ฎีกาที่ราษฎรร้องถวายในเวลาเสด็จออกนอกพระราชวัง อันเป็นพระราชนิยมในตอนต้นรัชกาล ภายหลังท่านเจ้าพระยาพระคลังไปเมืองจันทบุรี ทำกลองใหญ่เข้ามาถวายเมื่อปีวอก อัฐศก อันเป็นที่ ๑๓ แห่งรัชกาล กลองใบหนึ่งทำด้วยไม้รักโต ๑๓ กำ ทรงพระราชดำริว่า ความทุกข์ร้อนของราษฎร ที่จะมาร้องถวายฎีกาต่อเวลาเสด็จจึงจะร้องได้ ถ้าให้ตีกลองร้องฎีกาได้ทุกวันไม่ต้องคอยเวลาเสด็จออก ก็จะมีบรรเทาทุกข์ของราษฎร ไม่ต้องคอยยากลำบาก จึงพระราชทานชื่อกลองว่าวินิจฉัยเกร์ ตั้งไว้ที่ ทิมดาบกรมวังลิ้นจี่ญแจ เมื่อเวลาผู้ใดจะไปร้องถวายฎีกา กรมวังก็ไขกุญแจให้ ครั้นตีกลองแล้ว ตำรวจจะมารับเอาตัวและเรื่องราวมา นำความขึ้นกราบบังคมทูลทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เมื่อมีพระราชโองการสั่งให้ผู้ใดชำระ ก็ส่งไปตามรับสั่ง ลางที่ก็โปรดให้ตำรวจชำระบ้าง ไม่มีเจ้า และขุนนางเป็นใหญ่ในความฎีกา ด้วยทรงไล่เสียงไต่ถามอยู่ทุกเวลาเช้าและค่ำ ตระลาการผู้ชำระก็ ไม่อาจพลิกแพลงไปได้

วัตถุ : หนังสือสมุดไทยดำ เรื่องพระราชบัญญัติห้าม ผืน นา ตักเลก ใหม่ จ.ศ. ๑๘๖๖
(พ.ศ. ๒๓๖๗) เส้นหรดาล เลขที่ ๓๓ - ๑๑.

ขนาด : ยาว ๓๔.๕ กว้าง ๑๑.๒ ซม. หน้า ๓.๖ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : กองหอสมุดแห่งชาติ

เนื้อเรื่อง

๑. พระราชบัญญัติห้ามมิให้สูบฝิ่น กินฝิ่น ซ้อมฝิ่น ขายฝิ่น และนำฝิ่นเข้ามาในราชอาณาจักรสยาม พร้อมทั้งกำหนดบทลงโทษผู้ฝ่าฝืน

๒. พระราชกำหนด เรียกค่าน้ำนาส่วย โดยสัจโดยธรรม ห้ามมิให้เบียดเบียนราษฎรให้ได้รับความเดือดร้อน

๓. พระราชกำหนด ตักเลกไพร่หลวง ไพร่สม เพื่อให้ทราบจำนวนรீพลในการป้องกันรักษาแผ่นดิน พร้อมบทลงโทษผู้หลีกเลี่ยง

โครงสร้างของสังคมไทยมีความสัมพันธ์กับระบบการปกครอง กล่าวคือพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในตำแหน่งสูงสุดของสังคม รองลงมาก็เป็นบุคคลสี่ประเภทคือ เจ้านาย ขุนนาง ไพร่ และทาส "ตักดินา" เป็นพื้นฐานสำคัญของการจัดระบบของสังคมตามแบบที่วางไว้ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

๑. เจ้านายซึ่งเป็นผู้สืบเชื้อสายไกล่ชิดของพระมหากษัตริย์มีตำแหน่งลดหลั่นกันลงมา ยศของเจ้านายมีสองประเภท คือ สกุลยศ กับ อิศริยยศ สกุลยศมี ๓ ชั้น คือ เจ้าฟ้า พระองค์เจ้าและหม่อมเจ้า ส่วนอิสริยยศของเจ้านายนั้นสูงสุดก็คือพระมหาอุปราชซึ่งมีตักดินาสูงสุดถึง ๑๐๐,๐๐๐ ไร่ รองลงมาถึง "เจ้าทรงกรม" ตักดินา ๑๑,๐๐๐ ถึง ๕๐,๐๐๐ ไร่ เจ้าทรงกรมแต่ละองค์จะมีไพร่และข้าราชการของตนเอง การแต่งตั้งเจ้าทรงกรมนั้นก็เท่ากับเป็นการมอบหมายให้เจ้านายดำรงตำแหน่งบางอย่างและมอบคนกลุ่มหนึ่งให้เจ้านายปกครองดูแลเพื่อเป็นไพร่พลสำหรับป้องกันประเทศ เป็นต้น

๒. ขุนนาง คือข้าราชการที่ถือตักดินา ๔๐๐ ไร่ขึ้นไป ถึง ๑๐,๐๐๐ ไร่ มีฐานะเป็นมูลนายที่จะมีไพร่ไว้ในครอบครองได้ ขุนนางนั้นจะต้องมีราชทินนาม และบรรดาศักดิ์ประกอบกัน ขุนนางได้รับยกเว้นจากการเกณฑ์แรงงานไปใช้ มีสิทธิพิเศษแตกต่างจากสามัญชนอีกหลายอย่าง

๓. ไพร่ ซึ่งเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศมีความสำคัญมากในสังคมไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ไพร่ คือ สามัญชนชาย (นอกจากภิกษุสงฆ์) ทุกคนอายุตั้งแต่ ๑๘ ขึ้นไป จนถึง ๖๐ ปีที่กฎหมายบังคับให้ต้องขึ้นสังกัดกับมูลนาย "ไพร่หลวง" คือ ไพร่ที่ขึ้นต่อพระมหากษัตริย์ จะต้องถูกเกณฑ์แรงงานไปใช้เป็นเวลา ๖ เดือนต่อปี เรียกว่า "เข้าเดือนนอกเดือน" มาจนถึงแผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระมหากษัตริย์จะทรงแจกจ่ายไพร่หลวงไปอยู่ในความปกครองดูแลของขุนนาง

กรมต่าง ๆ ซึ่งมีฐานะเป็น “นาย” หรือ “มูลนาย” “ไพร่สม” ขึ้นอยู่กับนายของตนเองและรับใช้เจ้านายของตน ในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา มีไพร่อีกประเภทหนึ่งคือ ไพร่ส่วย หมายถึง ไพร่ที่อยู่ไกลจากมูลนาย หรืออยู่ในเขตที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่หลวงต้องการ และสามารถส่งผลิตผลจากทรัพยากรเหล่านั้นให้กับรัฐบาลแทนแรงงานของตน เช่น ดินบุก ฝ้าย เป็นต้น ในสมัยกรุงธนบุรีอันเป็นสมัยที่ไพร่พลมีความสำคัญอย่างยิ่งในการป้องกันประเทศ จึงได้มีพระราชกำหนดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๗ ให้เริ่มมีการสักเลขหมายหมู่ของไพร่ไว้ที่ข้อมือว่าเป็นไพร่สังกัดนายกรมใด เมืองใด (ไพร่ มีคำเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เลข” หรือ “เลข” หมายถึงเลขหมายหมู่ที่พวกไพร่สังกัดอยู่)

๔. ทาส เป็นพลเมืองอีกประเภทหนึ่งในสังคมไทย ตามกฎหมายลักษณะทาสว่ามีอยู่ถึง ๗ ประเภทด้วยกัน คือ ๑. ทาสสินไถ่ ๒. ลูกทาสในเรื่องเนบีย ๓. ทาสได้มาแต่บิดามารดา ๔. ทาสมีผู้ให้ ๕. ทาสช่วยมาจากคนอันต้องทัณฑ์โทษ ๖. ทาสได้ไว้ในกาลเมื่อข้าวยากมากแพง ๗. ทาสเชลยศึก ทาสเป็นสมบัติของนายเงินและมีหน้าที่ต้องรับใช้ผูกพันกับนายเงินจนตลอดชีวิต นอกเสียจากจะถูกโอนหรือซื้อขาย หรือหาเงินมาไถ่ตนเองได้

ภาพพระพุทธรูปมุณี

พระประธานในศาลาการเปรียญวัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

ชนิด : โลหะ

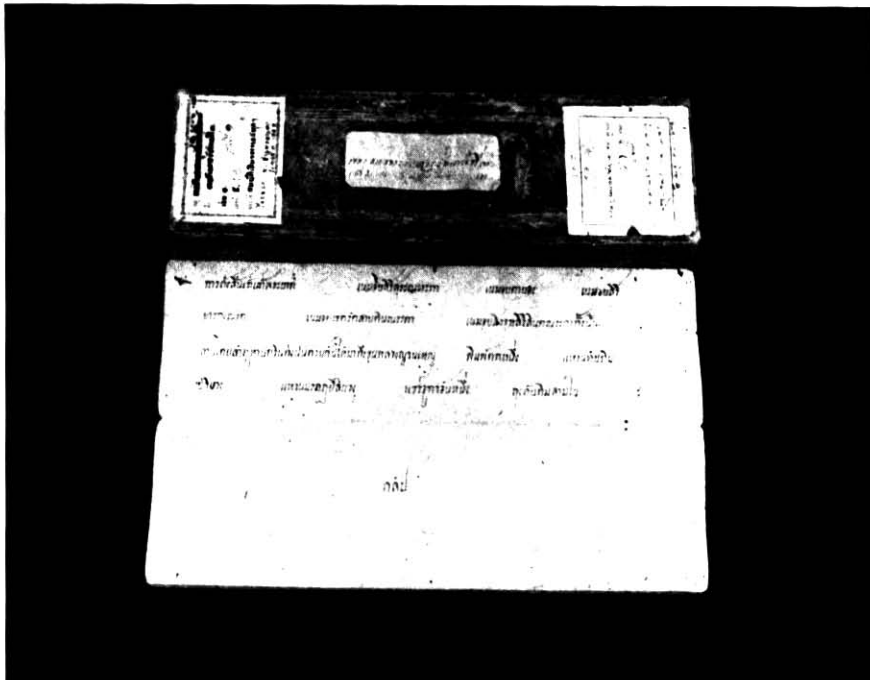
ขนาด : หน้าตัก ๔ ศอก

พระพุทธรูปองค์นี้หล่อในรัชกาลที่ ๓ เมื่อปีกุน เอกศก จุลศักราช ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๔๒) ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถวายพระนามว่า “พระพุทธรูปมุณี”

ประวัติการสร้างพระพุทธรูปองค์นี้แตกต่างไปจากพระพุทธรูปองค์อื่นที่สร้างในรัชสมัย นอกจากจะเป็นศิลปกรรมในทางพระศาสนาแล้วยังแสดงให้เห็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ด้านการปราบปรามยาเสพติดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะสิ่งที่ไม่โปรดและ

รังเกียจมากที่สุดคือฝิ่น ในรัชสมัยแม้จะมีกฎหมายห้ามมิให้ผู้สูบฝิ่นหรือซื้อขายฝิ่น แต่ก็มีการลักลอบจำหน่ายฝิ่นกันอย่างแพร่หลาย โดยเข้ามาทางหัวเมืองชายทะเล พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงดำรัสสั่งให้ตรวจจับฝิ่นตามกฎหมายอย่างกวดขัน ดังปรากฏในพระราชพงศาวดาร ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ว่า “ในปีจอนั้น (พ.ศ. ๒๓๘๑) โปรดให้ชำระฝิ่นยกใหญ่ทั้งในกรุงและหัวเมืองแล้ว...” “ครั้ง ณ วันเดือน ๖ ข้างขึ้น (พ.ศ. ๒๓๘๒) โปรดให้จมนิรราชมาตย์ จมื่นรักษพิมาน หลวงนายเสนห์รักษา ไปชำระฝิ่นหัวเมืองฝ่ายตะวันตก ตั้งแต่เมืองปราณตลอดไปถึงเมืองลคร ฝ่ายปากข้างตะวันตก ตั้งแต่เมืองตะกั่วป่าตลอดไปถึงเมืองฉวาง ได้ฝิ่นดิบ ๓,๗๐๐ เศษ ฝิ่นสุก ๒ หาบเศษ ส่งเข้ามาเผาเสียที่หน้าพระที่นั่งสุทราสวรรค์” ในครั้งนี้ ได้โปรดให้เอาหลักฝิ่นมาหล่อพระพุทธรูปซึ่งเป็นพระประธานในศาลาการเปรียญวัดสุทัศนเทพวรารามจนปัจจุบันนี้

นอกจากนั้นยังมีเหตุการณ์ปราบปรามยาเสพติด เช่นการจับเงินขยฝิ่นที่ปากน้ำบางปะกง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๗ หรือกรณีเงินฝิ่นยาค้าฝิ่นต้องปราบปรามจนเกิดเป็นการสู้รบกับอั้งยี่ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๐

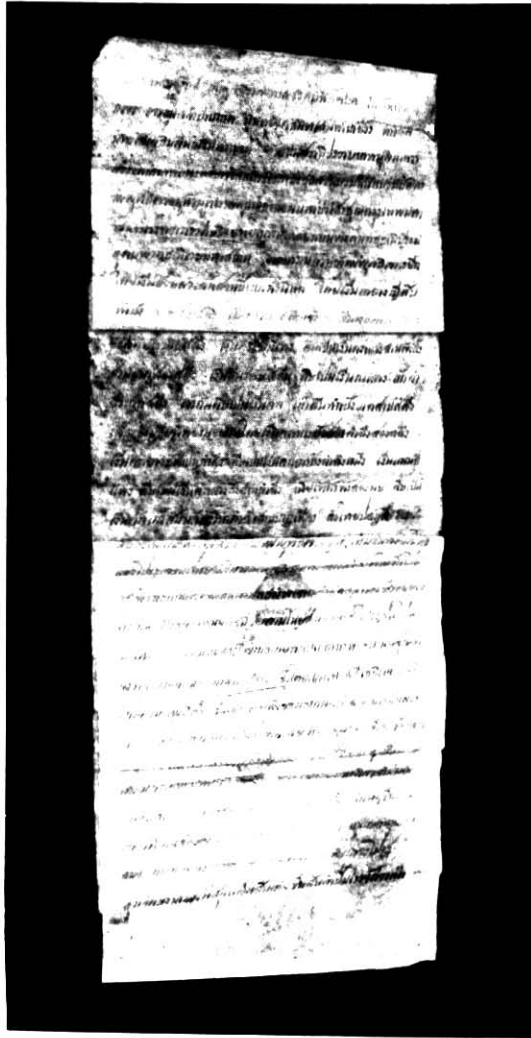
วัตถุ : หนังสือสมุดไทยขาว เรื่องพระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๓ เล่ม ๑ เส้นหมึก เลขที่ ๕ จ.ศ. ๑๑๘๖ - ๑๑๘๘ (พ.ศ. ๒๓๖๗ - ๒๓๖๙)

ขนาด : ยาว ๓๕.๕ ซม. กว้าง ๑๑.๓ ซม.หนา ๓ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : กองหอสมุดแห่งชาติ

เนื้อเรื่อง

เหตุการณ์บ้านเมืองในรัชกาลที่ ๓ ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๖๗ ถึง พ.ศ. ๒๓๖๙ อันเป็นปีที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำหนังสือสัญญากับอังกฤษ ซึ่งกัปตันพันตรี บารนี่เป็นผู้แทนฝ่ายอังกฤษ

วัตถุ : ศุภอักษรเจ้านครจำปาศักดิ์ จ.ศ. ๑๑๕๔ (พ.ศ. ๒๓๗๕) เส้นดินสอด เลขที่ ๒๐ ประเภทกระดาษเพล

ขนาด : ยาว ๑๔๘ ซม. กว้าง ๓๑.๕ ซม. หน้า ๐.๑ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : กองหอสมุดแห่งชาติ

เนื้อเรื่อง

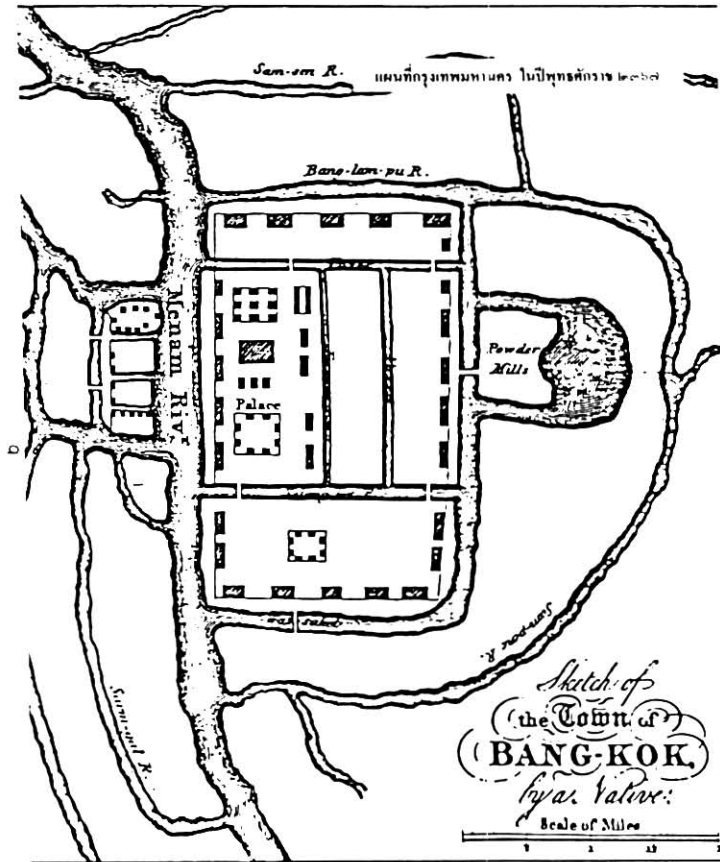
ศุภอักษรเจ้าเมืองจำปาศักดิ์ รายงานเรื่องราวราชการต่าง ๆ ดังนี้

๑. บอกส่งเงินส่วยเมืองต่าง ๆ ของนครจำปาศักดิ์ ส่งเข้ามา ณ กรุงเทพมหานคร ในปีเถาะตรีนิศก จ.ศ. ๑๑๕๓ (พ.ศ. ๒๓๗๔)

๒. การทำนาของราษฎรไม่ได้ผลเต็มที่เนื่องจากฝนแล้ง

๓. สืบข่าวราชการเมืองนครพนม

๔. ถวายพระราชกุศลในผลบุญที่เจ้านครจำปาศักดิ์ได้บำเพ็ญกุศลต่าง ๆ เช่น ถวายผ้าพระกฐิน ถวายอันตบ และอัฐบริขารแด่พระภิกษุสามเณร

The town of Bangkok in 1824, from Crawford's Embassy to Siam

แผนที่กรุงเทพมหานคร ในปีพุทธศักราช ๒๓๖๗ จาก Crawford's Embassy to Siam

ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มาร์ควิส เฮสติงส์ (Marquis Hastings) ผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ ได้แต่งตั้งให้นายจอห์น ครอเฟิด (John Crawford) เป็นทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีกับไทยในปี พ.ศ. ๒๓๖๕ ครอเฟิดอยู่ในกรุงเทพฯ ๔ เดือน เจริญไม่เป็นผลสำเร็จทั้งการเมืองและการค้า อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ยังมีพระราชปรารภเป็นเชิงไม่พอพระราชหฤทัยในการกระทำของครอเฟิดหลายประการ ประการหนึ่งคือในจดหมายเหตุนั้นว่า “...พอเกิดเหตุขึ้นด้วยการะผิดให้ขุนนางไปยั้งนำทำแผนที่ตามลำแม่น้ำคลองใหญ่น้อยทุกแห่ง...”

แผนที่กรุงเทพฯ ของนายครอเฟิดจัดทำขึ้นนี้ หากจะเปรียบกับความในพระราชพงศาวดารจะได้รายละเอียดดังนี้

“...โปรดให้เรือป้อมมิชานนท์ และกำแพงเมืองธนบุรีฟากตะวันออกเสีย ขยายพระนครให้กว้างออกไปกว่าเก่า เกณฑ์เขมร ๑๐,๐๐๐ เข้ามาซุดคลองคูพระนครด้านตะวันออกตั้งแต่บางลำภูตลอดมาออกแม่น้ำข้างใต้เหนือวัดสามปลื้ม ยาว ๘๕ เส้น ๑๓ วา กว้าง ๑๐ วา ลึก ๕ ศอก พระราชทานชื่อว่าคลองรอบกรุง ด้านแม่น้ำตั้งแตรรอบกรุงข้างใต้ไปจนปากคลองด้านเหนือ ยาว ๘๑ เส้น ๑๖ วา รวมทางน้ำรอบพระนคร ๑๗๗ เส้น ๔ วา...”

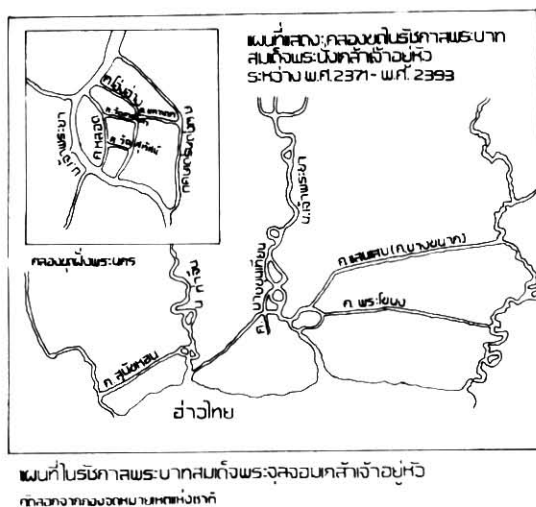
ด้านการทะนุบำรุงประเทศ

ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เน้นหนักไปในด้านการก่อสร้างบ้านเมือง ตลอดจนการขุดคลองสร้างป้อม สร้างเมือง ฯลฯ เพราะอยู่ในระยะการสร้างราชธานีใหม่ และพระมหากษัตริย์ในสามรัชกาลแรกทรงถือนโยบายร่วมกันในอันที่จะสร้างบ้านเมืองให้ใหญ่โตสง่างามเทียบเท่ากรุงศรีอยุธยา นับตั้งแต่การสร้างพระบรมมหาราชวัง วัดวาอารามต่าง ๆ เป็นต้น

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว วัดกุฎสถานต่าง ๆ ที่สร้างมาแต่ในรัชกาลที่ ๑ ทรวดทรงงดงามเป็นอันมาก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ อาทิ พระบรมมหาราชวัง และวัดวาอารามต่าง ๆ และยังทรงเป็นพระธุระใน

การขุดแต่งคลองเพิ่มเติมคือ คลองสุนัขหอน คลองบางขุนเทียน คลองพระโขนง และคลองแสนแสบ (คลองบางขนาก)

ในรัชกาลนี้บ้านเมืองขยายตัวมีการตั้งเมืองใหญ่ ๆ ขึ้นมาก เช่น เรณูนคร อำนาจเจริญ อาจสามารถ อากาศอำนวย หนองคาย เป็นต้น พระองค์ทรงประกาศว่า หัวเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทย และพระราชทานการทะนุบำรุงด้วยประการต่าง ๆ ให้มีความเจริญทัดเทียมส่วนกลาง เป็นผลให้ดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงยังคงเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอาณาจักรไทยตราบจนกระทั่งทุกวันนี้

แผนที่คลองขุด ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๗๑-๒๓๘๓

คือคลองสุหน้ชอน คลองบางขุนเทียน คลองพระโขนง คลองแสนแสบหรือคลองบางขุนาก ปรับปรุงจากต้นฉบับเดิมภาษาอังกฤษ

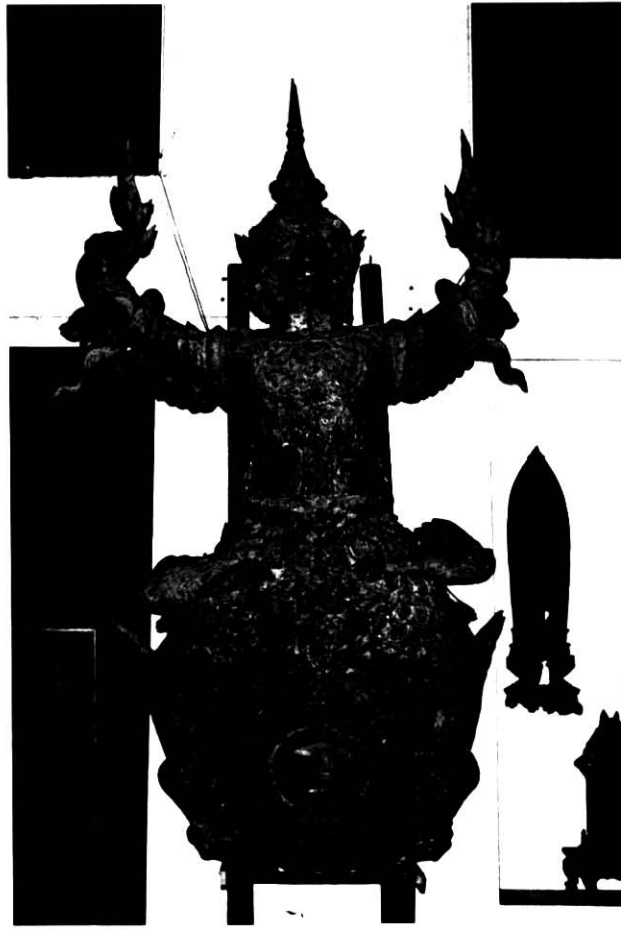
ต้นฉบับเดิม : รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ขนาด : ยาว ๓๕ ซม. กว้าง ๓๖ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

พระมหากษัตริย์ทั้งสามรัชกาลแรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ต่างก็ทรงเห็นความสำคัญของการขุดคลองใหม่ และการขุดซ่อมคลองหรือแก้มคลองเก่าที่ต้นเขินให้ใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการขุดคลองใหม่และการขุดซ่อม หรือแก้มคลองเก่า เป็นนโยบายสำคัญในการทะนุบำรุงบ้านเมืองประการหนึ่ง เพราะในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น แม่น้ำลำคลองยังคงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยทั้งในด้านการคมนาคม ขนส่ง ค้าขาย สาธารณูปโภค และยุทธศาสตร์ และยังส่งผลต่อสภาพสังคมคือการว่าจ้างแรงงานชาวจีนแทนการเรียกเกณฑ์แรงงานไพร่ในการขุดคลอง ซึ่งนับเป็นการผ่อนผันระบบไพร่ และก้าวไปสู่ระบบเศรษฐกิจเงินตราแบบตะวันตก ซึ่งจะเอื้อต่อการตอบสนองการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจไทยในช่วงต่อมาได้อย่างเหมาะสม

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีแต่การขุดคลองในต่างจังหวัดเช่นเดียวกับในรัชกาลที่ ๒ คือระหว่าง พ.ศ. ๒๓๗๑ ถึง พ.ศ. ๒๓๙๓ ได้ขุดลอกซ่อมคลอง ๓ คลอง และขุดคลองใหม่อีก ๒ คลอง คลองที่ได้รับการขุดซ่อมให้ลึกลงจนสามารถใช้ในการคมนาคมได้สะดวกคือ คลองสุหน้ชอน พ.ศ. ๒๓๗๑ เชื่อมแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลองในแขวงเมืองสมุทรสาครและสมุทรสงคราม คลองบางบอน แขวงธนบุรีตั้งแต่วัดปากน้ำถึงบางขุนเทียนตอนหนึ่ง และจากบางขุนเทียนถึงวัดเลาอีกตอนหนึ่ง รวมเรียกชื่อว่า คลองบางขุนเทียน พ.ศ. ๒๓๗๔ และคลองสุดท้ายคือ คลองพระโขนง ซึ่งเริ่มดำเนินการขุดซ่อมใน พ.ศ. ๒๓๘๐ พร้อม ๆ กับการขุดคลองใหม่คลองแรกคือ คลองแสนแสบหรือคลองบางขุนาก เชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำบางปะกง และช่วยย่นระยะทางไปมาระหว่างเมืองปราจีน ฉะเชิงเทรากับกรุงเทพฯ

วัตถุ : โขนเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ
อายุสมัย : รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๓๕๓
ชนิด : ไม้ เลขทะเบียน : ฝ/๑๗
ขนาด : ยาว ๑๒๐ ซม. กว้าง ๑๓๐ ซม.
ประวัติ : กระทรวงทหารเรือส่งมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕
สถานที่เก็บปัจจุบัน : มุขเด็จ หมู่พระวิมาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ใน พ.ศ. ๒๓๕๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ช่างทำเรือพระที่นั่งกราบพระที่นั่งเอกไชย พระที่นั่งประกอบจำนวน ๒๔ ลำ ขึ้นไว้เป็นเกียรติยศสำหรับแผ่นดิน

เรือพระที่นั่งลำหนึ่งคือ เรือพระที่นั่งประกอบครุฑช่อมงคลสุบรรณ ยาว ๑๗ วา ๒ คอก ก่าลัง ๖ คอก ๖ นิ้ว โขนเรือเดิมมีแต่รูปครุฑ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างรูปพระนารายณ์เพิ่มขึ้น เปลี่ยนชื่อเป็นเรือนารายณ์ทรงสุบรรณ

เรือพระที่นั่งที่กล่าวมานี้ ลำเรือไม้ผุหมดแล้ว จึงเก็บแต่โขนเรือมารักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ภาพประตูลักษณะหอรบหรือแบบคฤหที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓
ภาพจาก : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

ประตูเมือง เมื่อแรกสร้างพระนครทำเป็นประตูเครื่องไม้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เปลี่ยนเป็นกำแพงและประตูเครื่องก่ออิฐ หลังประตูทำเป็นหอรบ ประตูเมืองใหม่ที่ตำบลเนินวงเมืองจันทร์ และประตูเมืองพระตะบอง ก็ทำตามแบบอย่างเช่นเดียวกันนี้ด้วย

ภาพประตูพระบรมมหาราชวังแบบซุ้มฝรั่งที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ ตามอย่างประตูสมัยกรุงศรีอยุธยา
ภาพจาก : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

ประตูพระราชวังชั้นนอก เมื่อแรกสร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ ทำด้วยเครื่องไม้ ยอดทรงมณฑปถึงรัชกาลที่ ๓ สร้างเป็นเครื่องก่ออิฐถือปูน ทำเป็นซุ้มฝรั่งแบบประตูชั้นนอกที่กรุงศรีอยุธยา ยังคงอยู่มาจนถึงสมัยปัจจุบัน

วัตถุ : หนังสือสมุดไทยดำ เรื่อง ระดับน้ำมากและน้อย เส้นขาว เลขที่ ๑๖๘ จ.ศ. ๑๑๕๓-๑๒๑๒ (พ.ศ. ๒๓๗๔-๒๓๕๓).

ขนาด : ยาว ๓๔ ซม. กว้าง ๑๑ ซม.หนา ๒.๖ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : กองหอสมุดแห่งชาติ

ภาพจำลองหลักวัดระดับน้ำมากและน้ำน้อยในปีต่าง ๆ ซึ่งเปรียบเทียบระดับน้ำตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๗๔ ถึง พ.ศ. ๒๓๙๓

วัตถุ : หนังสือสมุดดำ เรื่อง หลักสำหรับวัดน้ำขึ้นน้ำลง เส้นรงค์ (ดินสอ, หรดาด) เลขที่ ๑๕๘. จ.ศ. ๑๑๕๓-๑๒๐๖ (พ.ศ. ๒๓๗๔-๒๓๘๗)

ขนาด : ยาว ๓๓.๕ ซม. กว้าง ๑๐.๘ ซม. หน้า ๐.๕ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : กองหอสมุดแห่งชาติ

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการจัดทำหลักสำหรับวัดระดับน้ำขึ้นลง ซึ่งได้มีการบันทึกระดับน้ำมากและน้ำน้อยลงในหนังสือสมุดไทย และมีภาพจำลองของหลักวัดระดับน้ำพร้อมด้วยสถิติเปรียบเทียบของระดับน้ำในปีต่าง ๆ

เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๔ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำเสาหินหลักวัดระดับน้ำไว้ที่คลองเมือง ด้านเหนือพระราชวังโบราณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อทรงใช้สถิติทางอุทกวิทยาเพื่อประโยชน์สำคัญด้านการเกษตร นับเป็นการเริ่มต้นงานอุทกวิทยาของประเทศไทย

เสาหินหลักวัดระดับน้ำ เป็นเสาหินกลมตั้งอยู่บนฐานสามารถใช้วัดระดับน้ำจากฐานขึ้นไปสูงหกศอก ตอนกลางเสาแกะสลักเป็นมังกรพ่นน้ำ ยอดเสาแกะเป็นรูปนก แต่รูปนกหายไป ปัจจุบันประชาชนถือเป็นเสาหลักเมือง

วิธีวัด ใช้ไม้พิเศษวัดระดับน้ำจากเสาหินแล้วนำไปจดบันทึกไว้ในสมุด

ต่อมาสมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเห็นว่า หลักฐานเช่นนี้จะสูญหาย จึงให้จำลองหลักวัดน้ำขึ้น ทำด้วยไม้รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตรงกลางฝังมุกเป็นรูปหลัก ระดับเป็นนิ้ว คืบ ศอก (๑ ศอกเท่ากับ ๕๐ ซม.) วัดระดับน้ำจากเสาหินแล้วนำมาบันทึกไว้บนแผ่นระดับนี้แต่ละปีไปเริ่มวัดระดับน้ำตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๗๔ จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๘๖

ปัจจุบัน หลักวัดระดับน้ำจำลองจากเสาหินคลองเมืองนี้เก็บรักษาไว้ที่กองหอสมุดแห่งชาติ

ด้านการป้องกันประเทศ

ในรัชสมัยของพระองค์ แม้ว่าสงครามทางด้านทิศตะวันตกระหว่างไทยกับพม่าจะเบาบางลงและสิ้นสุดลงในสมัยรัชกาลที่ ๓ เพราะพม่ารบกับอังกฤษ แต่บ้านเมืองก็ยังไม่ว่างเว้นศึกสงครามเกือบตลอดรัชกาล ต้องยกทัพไปสู้รบป้องกันชายพระราชอาณาเขตด้านทิศตะวันออก ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทิศเหนือ และทิศใต้

ในรัชสมัยนี้มีเหตุการณ์การทำสงครามที่สำคัญคือ พ.ศ. ๒๓๖๙ เจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทน์เป็นกบฏ โปรดให้สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิ์พลเสพย์เป็นแม่ทัพไปปราบปรามและยึดเมืองเวียงจันทน์ได้ในปี พ.ศ. ๒๓๗๐

พ.ศ. ๒๓๗๖ - ๒๓๙๑ การทำสงครามกับ

ญวนที่พยายามชิงเขมรไปจากไทย ๔ ครั้ง ไทยและญวนสู้รบกันในพื้นที่ดินเขมรส่วนนอก เป็นเวลานานถึง ๑๕ ปี จนเลิกรบกัน ผลของสงครามทำให้ไทยได้เขมรมาอยู่ในปกครองอีก

นอกจากนั้นทรงเตรียมรบอยู่พร้อมสรรพ มีการสร้างป้อมป้องกันศัตรูทางน้ำ เช่นที่เมืองสมุทรสาคร เป็นต้น ในปลายรัชกาลโปรดให้สร้างเรือกำปั่นรบ กำปั่นลาดตระเวน ไว้รักษาพระนครและค้าขาย นอกจากนี้ยังทรงสร้างและสะสมอาวุธยุทโธปกรณ์ไว้เป็นอันมาก คลองต่างๆ ที่ขุดขึ้นในรัชสมัย นอกจากตั้งพระราชหฤทัยจะให้ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมแล้ว ยังใช้เป็นทางลัดไปมาในเวลาสงครามด้วย

แผนที่คาบสมุทรอินโดจีนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ในการป้องกันประเทศ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดการตั้งตัวนรอบคอบทุกทิศ ทิศตะวันตกยกทัพไปเตรียมพร้อมในการที่อังกฤษรบกับพม่า ระมัดระวังผลประโยชน์ของไทยตามหัวเมืองชายแดน ขณะเดียวกันมิได้กระทบกระเทือนสัมพันธไมตรีกับอังกฤษซึ่งกำลังเข้ามา มีอำนาจในภูมิภาคแถบนี้

ทิศตะวันออกเฉียงเหนือยกทัพใหญ่ไปปราบการรุกรานเขตแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ยกเข้ามาจนถึงสระบุรี ทัพไทยตีแตกกลับไปด้วยความสามารถและนำความสงบมาสู่ดินแดนส่วนนั้น และต้องทำสงครามป้องกันพระราชอาณาเขตด้านตะวันออกเฉียงในกับพม่า โดยที่ญวนเข้ามามีบทบาทจะยึดครอง เพราะกัมพูชาเป็นเมืองขึ้นของไทย สงครามครั้งนั้นต้องทำอยู่ถึง ๑๕ ปีจึงเลิกกันไปโดยไม่เสียกัมพูชา

ทางทิศเหนือก็ต้องยกทัพไปป้องกันชายพระราชอาณาเขต ถึงกับต้องรบกับเมืองพันทั้งห้า ทั้งหก จนเมืองเหียม เมืองห่อ เมืองชำเหนือ เมืองชำใต้ เมืองชวัน เมืองไสย เมืองเชียงฆอ เข้ามา สวามิภักดิ์ ไม่ก่อเรื่องรบกวนให้ราษฎรตามชายแดนต้องเดือดร้อนดังที่เคยเป็นมา

ทางทิศใต้ยกทัพเรือไปป้องกันเมืองชายแดน มีเมืองสงขลา เมืองตรัง เพราะหัวเมืองทางใต้ มีสลัดยกพวกมาจะยึดเมือง กองทัพเรือยกไปปราบปรามถึงสองครั้งจึงสงบ ตลอดจนระงับการวิวาทระหว่างเมืองต่าง ๆ ในแถบนั้น

ภาพป้อมวิเชียรโชฎก ตั้งอยู่ในปากอ่าวเมืองสุทธรสาคร สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๓๗๑
ภาพโดย ศ.นพ.สำราญ วัศพ์พาท

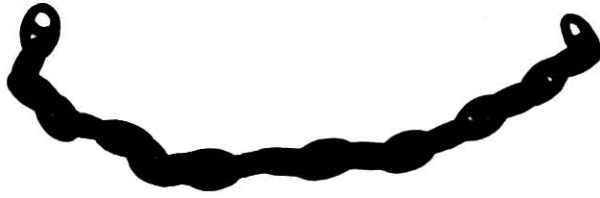
ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากปราบกบฏเวียงจันทน์แล้ว โปรดให้สร้างป้อมเพิ่มเติมที่สมุทรปราการไว้รับศึกญวน และข้าศึกที่เข้ามาทางอ่าวไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๑ โปรดให้เจ้าพระยาพระคลังเป็นแม่กองสร้างป้อมขึ้นทางฝั่งตะวันออก ชื่อป้อมปึกกา และป้อมตรีเพชร ที่บางจะเกรง เหนือเมืองขึ้นไปอีกหนึ่งป้อม พ.ศ. ๒๓๗๗ สร้างป้อมที่บางปลากรด เหนือเมืองสมุทรปราการ ชื่อป้อมคงกระพัน ต่อมาได้ทำป้อมปึกกาต่อป้อมนาคราชลงไป เรียกว่าปึกกาพิบสมุทรขยายป้อมมีเสื่อสมุทรออกไปทั้งสองด้าน และให้ถมศิลาปิดปากอ่าวที่แหลมฟ้าผ่า คงไว้แต่ทางเดินเรือเป็นช่อง ๆ เรียกโหล่นทวาร ใน พ.ศ. ๒๓๙๒ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริวงค์ สมัยเป็นจมื่นไวยวรนาถ เป็นแม่กองสร้างป้อมใหญ่ทางฝั่งตะวันออก ที่ตำบลบางจะเกรง (ปัจจุบันเรียกบางนางเกร็ง อยู่ในจังหวัดสมุทรปราการ) สำหรับเป็นป้อมที่ตั้งของแม่ทัพ เรียกว่าป้อมเสื่อช้อนเล็บ ส่วนที่เมืองนครเขื่อนขันธ์ โปรดให้สร้างเพิ่มเติมคือ เสริมป้อมมหาสังหาร และสร้างป้อมเพชรหึงทำป้อมปึกกาขึ้นที่หน้าเมือง ๒ สาย เรียกว่า ปึกกาวงเดือน

นอกจากนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวยังได้โปรดให้สร้างป้อมปราการรักษาปากน้ำที่เมืองอื่นอีก คือ

พ.ศ. ๒๓๗๑ สร้างป้อมรักษาปากน้ำท่าจีนที่เมืองสุทธรสาคร **ชื่อป้อมวิเชียรโชฎก**

พ.ศ. ๒๓๗๔ สร้างป้อมรักษาปากน้ำแม่กลองที่เมืองสมุทรสงคราม ชื่อป้อมพิฆาฏข้าศึก

พ.ศ. ๒๓๗๗ สร้างป้อมรักษาปากน้ำบางปะกงที่เมืองฉะเชิงเทรา ไม่ปรากฏชื่อป้อม

- วัตถุ : สายโซ่ขนาดใหญ่ ใช้ชิงข้ามแม่น้ำที่จังหวัดพระประแดงเพื่อป้องกันเรือข้าศึก
ในรัชกาลที่ ๓
- ชนิด : เหล็ก เลขทะเบียน ถ. ๑๑
- ขนาด : ยาว ๒๖๘ ซม.
- ประวัติ : พระพิชัยบุรินทร์ ผู้ว่าราชการจังหวัดพระประแดง ส่งมา
- สถานที่จัดแสดง : พระที่นั่งปฤษฎางค์มรุข พิศิษย์ทศสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด

โซ่ลักษณะเป็นห่วงเหล็กรูปไข่ มุมมน ตรงกลางตัน คล้ายเลขแปดอาร์บิคคล้องต่อกันเป็น
เส้นยาว

ในรัชกาลที่ ๒ และรัชกาลที่ ๓ นั้น มีการขุดคลองในบริเวณนครเขื่อนขันธ์ สาเหตุหนึ่งคือ
มีพระราชประสงค์เตรียมชัยภูมิให้เหมาะสมเพื่อป้องกันข้าศึกที่จะมาจากอ่าวไทย และยังมีการสร้าง
เมืองหน้าศึกเป็นเมืองป้อมปราการ เป็นต้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีข้อความในพระราชพงศาวดารฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ บ่งชี้ว่า
ทรงเกรงภัยจากอังกฤษ ใน พ.ศ. ๒๓๘๗ จึงมีการเตรียมการป้องกันอังกฤษ โดยเฉพาะทางด้านที่
จะมาจากอ่าวไทย ที่นครเขื่อนขันธ์ยังมีการเสริมป้อมมหาสังหาร และสร้างป้อมเพชรหึง ทำป้อม
ปีกกาขึ้นที่หน้าเมือง ๒ สาย เรียกว่า ปีกกาวงเดือน ที่หลังป้อมผีเสื้อสมุทรนั้น ยังมีการเล่นสายโซ่ข้าม
แม่น้ำข้ามมาถึงปากคลองด้านฝั่งตะวันออก เพื่อป้องกันเรือข้าศึก นอกจากนั้นยังถมศิลาที่แหลมฟ้าผ่า
ไว้กะลาวนอีก ๕ กอง ไว้ช่องเรือแต่พอเดิน เรียกว่า โขลนทวาร

โซ่ลักษณะเช่นนี้บางท่านว่ายังใช้เพื่อประโยชน์ในการเก็บขนอนปากเรืออีกด้วย โดยมีรอก
สำหรับขวักวนยกหรือผ่อนปล่อยลงให้จมน้ำได้

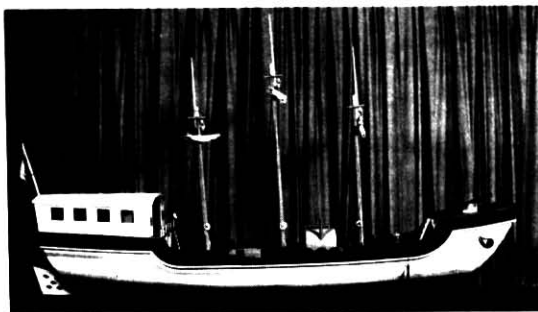
ภาพเขียนรูปเรือรบ จิตรกรรมฝาผนัง ในพระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร กรุง-
เทพมหานคร

ฝีมือช่าง รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

การสร้างเรือรบนับเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งในการป้องกันประเทศ โดยที่การคมนาคมทางน้ำในสมัยนั้นสำคัญมาก การรบทางเรือเป็นวิธีการรบที่ต้องใช้กันอยู่เสมอ จึงจำเป็นต้องมีเรือรบไว้ต่อสู้ข้าศึก

อนึ่ง เรือที่ใช้ในการรบสมัยก่อนนั้นหาได้ใหญ่โตไม่ ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แม้เรือพระที่นั่งบางลำก็ดัดแปลงเป็นเรือรบออกศึกในราชการทัพด้วย ส่วนเรือรบที่แท้จริงเรียกกันว่า เรือพิฆาฏ ในการยกทัพจึงต้องใช้เรือเป็นจำนวนมากมายสำหรับลำเลียงทหาร

ใน พ.ศ. ๒๓๗๑ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยานครต่อเรือรบเป็นตัวอย่างขึ้น เป็นเรือปากปลา ท้ายกำปั่นแปลง มีพลแจวได้ ๒ ข้างตลอดลำ ปากกว้าง ๕ คอก ๑ คีบยาว ๑๑ วา ครั้นถวายเป็นตัวอย่างโปรดแล้ว เจ้าพระยาญครก็ต่อขึ้นที่บ้านลำ ๑ พระราชทานชื่อ มหาพิไชยฤกษ์ แล้วเกณฑ์เสนาบดี เจี๊สูว เจ้าภาชี นายอากร ต่อคนละลำบ้าง ๒ คนต่อลำบ้าง ได้เรือ ๓๐ ลำ พระราชทานเงินช่วยแรงลำละ ๓๐ ชั่ง พระราชทานชื่อว่า ไชยเฉลิมกรุง บำรุงศาสนา อาสาสู้สมร ขจรจบแดน แล่นแลลลม อุดมเดช ชนะชิงไชย บรรโลยข้าศึก พิลึกเลอสรวง ทะลวงกลารณ ประจัญโจมทัพ จับโจรทมิฬ บินอรณพ ตลบถ่วงคลื่น ผืนชลเชียว เทียวอุทก กระหนกจาม ทรามคณอง ผยองสมุทร ประทุษฐเมืองพาล **รำบาญปรบักษ์** จักรอมเรนทร์ ตรีเวณวารี ตรีเพชฌฆาต พรหมาสร์นารายณ์ ลอยชายเข้าเมือง กระเดื่องบุญฤทธิ์ พาณิชนิกเชก แฉกเทพดาสวรรค์ มหัตมงคล แล้วปลุกโรงไว้ที่คลองบางกอกใหญ่ หน้าวัดสังข์กระจายข้าม ต่อมาเมื่อไทยเริ่มรบกับญวนในรัชกาลที่ ๓ แล้วปรากฏว่าญวนมีเรือรบที่เข้มแข็งเรียกกันว่า เรือป้อม จึงโปรดให้ต่อเรือตามแบบญวนบ้าง พ.ศ. ๒๓๗๗ จึงโปรดให้เจ้าพระยาพระคลังเป็นแม่กอง ขอแรงข้าราชการ เจี๊สูว เจ้าภาชีนายอากรต่อเรือป้อมอย่างญวนขึ้น ๘๐ ลำ ครั้นเรือแล้วเอาไว้ที่กรุง ๔๐ ลำ ไปขุดอยู่ท่าลุ่มไว้ที่คลองสารหงส์ จ่ายไปรักษาหัวเมืองชายทะเล ๔๐ ลำ และต่อมาโปรดให้ต่อเรือกำปั่นรบขึ้นอีก ปรากฏชื่อ เช่น พุทธอำนาจราชฤทธิ์ วิทยาคม อุดมเดช เวชชะงัก วัฒนานาม สยามพิภพ จบสมุทร สุดสาคร อนึ่ง ในการสร้างเรือรบนี้ผู้ที่มีความสำคัญควรกล่าวถึงคือ จมื่นไวยวรนาถ (ต่อมาเป็นสมเด็จพระบรมมหาราชวิสุทธิวงศ์) ผู้ซึ่งสนใจในการต่อเรือเป็นอย่างมาก เป็นคนไทยคนแรกที่สามารถต่อเรือได้มาตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. ๒๓๗๗ ท่านผู้นี้ได้ต่อกำปั่นขึ้นลำ ๑ ปากกว้าง ๑๐ คอก เป็นตัวอย่าง แล้วนำเข้ามาถวาย พระราชทานชื่อว่า แก้วกลางสมุทร แล้วโปรดให้กลับไปต่อใหม่อีกลำ ปากกว้าง ๔ วา พระราชทานชื่อว่า ระเบิดบัวแก้ว จมื่นไวยวรนาถผู้นี้เป็นกำลังสำคัญในการปรับปรุงกำลังกองทัพเรือในรัชกาลต่อ ๆ มา

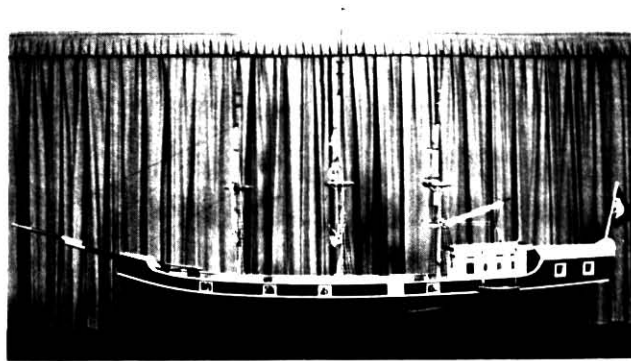
วัตถุ : เรือรำบาญปรบักษ์ (จำลอง)
ประเภท : เรือกำปั่นแปลง

ขนาด : ย. ๔๐๐ ซม. ก. ๘๕ ซม. เลขทะเบียน ๐๕๒
สถานที่เก็บปัจจุบัน : พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ทหารเรือ จังหวัดสมุทรปราการ
ประวัติการสร้าง : สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๗๑ - ๒๓๗๕ โดยเสนาบดี เจ้าสัว เจ้าภาษี นายอากร
ช่วยกันต่อคนละลำ สองลำ ตามแบบเรือกำปั่นแปลง สำหรับใช้เป็นเรือรบที่
เจ้าพระยามนทรสุริยกรมราช (น้อย) สร้างเป็นแบบไว้

ลักษณะ

เป็นเรือสำเภาแปลงหรือกำปั่นแปลง คือ ตอนหัวเรือตรงแหะออก เรียกว่า ปากปลา มีลูกกรง
เป็นลายประแจจีนสำหรับยึดปากปลา ถัดหัวเรือเข้ามาทั้งสองข้างเขียนเป็นตาเรือสีขาวดำ ข้างเรือ
หรือกราบเรือทั้งสองด้านทำเป็นช่องสี่เหลี่ยมหรือช่องกระดานลูกฟักตลอดแนวกราบเรือ เว้นตอนกลาง
ก่อนไปทางท้ายเว้นไว้ช่องหนึ่งเป็นทางขึ้นลง และมีหลักแจวรายตลอดแนวกราบเรือทั้งสองด้าน ตอน
ท้ายเรือก็แยกเป็นแก่งเรือ หางเสือเป็นแบบเรือกำปั่นตะวันตกคือ ทำด้วยไม้ยึดติดกับตัวเรือ เสาใบมี
๓ เสา อยู่หัวเรือเสาหนึ่ง กลางเรือเสาหนึ่งและท้ายเรือเสาหนึ่ง เรือชนิดนี้บางครั้งเรียกว่า เรือรบ
อย่างนคร

ไม่ปรากฏหลักฐานการใช้งานและการอับปาง

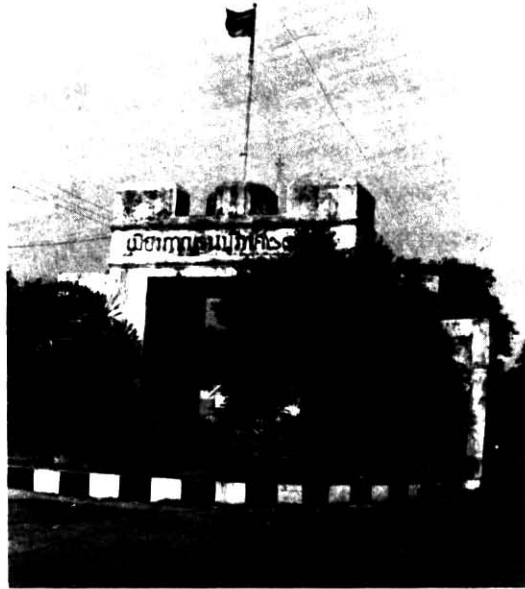

วัตถุ : เรือวิทยาคม (จำลอง)
ประเภท : เรือกำปั่นขนาดใหญ่ (เรือชนิดชีพ)
ขนาด : ย. ๔๐๐ ซม. ก. ๘๒ ซม. เลขทะเบียน ๐๕๔
ประวัติการสร้าง : สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๗๕ - ๒๓๘๐ พระยาอนุรักษโยธา อำนวยการต่อ
ที่จันทบุรี เพื่อใช้เป็นเรือรบทางทะเล เป็นกำปั่น ปากกว้าง ๔ วา ๒ สอก
สถานที่เก็บปัจจุบัน : พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ทหารเรือ จังหวัดสมุทรปราการ
ลักษณะ

เป็นเรือใบขนาดใหญ่ มีเสา ๓ เสา ใบบางตามขวางแบบเรือตะวันตก ตอนหัวเรือเป็นรูปกรวย
แหลมสันมีดหรือสันขวาน มีเสาซี่เกือบขนานกับผิวน้ำสำหรับติดใบัดหัวเรือเข้ามาทั้งสองข้างเขียน
เป็นตาเรือ กราบเรือทั้งสองด้านทำเป็นผนังกันตลอด เว้นตอนกลางก่อนไปทางท้ายเรือไว้ช่องหนึ่งสำหรับ
ใช้เป็นทางขึ้นลง มีหลักแจวรายตลอดสองแคมเรือ ตอนท้ายเรือก็แยกเป็นแก่งเรือ หางเสือทำด้วยไม้
ยึดติดกับตัวเรือ เสาใบมีตอนหัวเสาหนึ่ง ตอนกลางเสาหนึ่งและตอนท้ายเสาหนึ่ง เสาใบทำด้วยไม้
ตัวใบทำด้วยผ้าชนิดหนา

ใช้สำหรับเป็นเรือรบทางทะเล เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๔ ไปราชการทัพรอบกับญวน พ.ศ. ๒๓๘๔ และ พ.ศ. ๒๓๘๕ ได้นำราชทูตไทยไปเจริญทางพระราชไมตรีกับประเทศจีน อับปางลงเมื่อใดไม่ปรากฏ และใน พ.ศ. ๒๓๘๓ พระยาวิชิตณรงค์ใช้คุมทัพไปรบกบฏเมืองกลันตัน

จากหนังสือของกัปตันเนียล ได้กล่าวว่าในรัชกาลที่ ๓ นี้มีกำปั่นอยู่ถึง ๑๔ ลำ ใช้คนอังกฤษเป็นนายเรือ นายเรือวิทยาคม ชื่อ โรเจอร์ส

ภาพกำแพงเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ในรัชกาลที่ ๓ นอกจากโปรดเกล้าฯ ให้สร้างป้อมปราการรักษาปากน้ำตามเมืองต่าง ๆ แล้ว ยังได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมืองหน้าศึกเป็นเมืองป้อมปราการ ๓ เมือง คือ

๑. เมืองกาญจนบุรี เพื่อรับศึกพม่าทางด้านตะวันตกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕

๒. เมืองจันทบุรี เพื่อสู้ศึกญวน โดยย้ายเมืองใหม่มาตั้งที่ตำบลเนินวง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๗ แล้วสร้างป้อมที่ปากน้ำเมืองจันทบุรี ๒ ป้อม ทางฝั่งตะวันออก ชื่อป้อมไพร่พินาศ ทางตะวันตกเชิงเขาแหลมสิงห์ ชื่อป้อมพิฆาฏปัจจามิตร

๓. เมืองสงขลา สำหรับรับศึกด้านใต้ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างป้อมปราการขึ้นที่ตำบลบ่อยาง มูลเหตุการสร้างเมืองกาญจนบุรีเป็นเมืองป้อมปราการ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริว่า ที่ทางร่วมระหว่างแควใหญ่และแควน้อย อันพม่าใช้เป็นทางเดินทัพอยู่เสมอ นั้น ลำน้ำแควใหญ่และแควน้อยมารวมกันที่ปากแพรก แต่เมืองกาญจนบุรีเก่าอยู่เหนือขึ้นไปทางลำน้ำแควใหญ่ (บริเวณเขานก) รักษาเมืองได้แต่ทางนั้นทางเดียว ถ้าตั้งเมืองกาญจนบุรีที่ปากแพรกจะรักษาทางที่ข้าศึกยกมาได้ทั้งสองทาง ก็โปรดให้ย้ายเมืองกาญจนบุรีมาตั้งอยู่ที่ทางร่วมบริเวณที่ตั้งปัจจุบัน และสร้างป้อมกำแพงขึ้นที่เมืองกาญจนบุรี

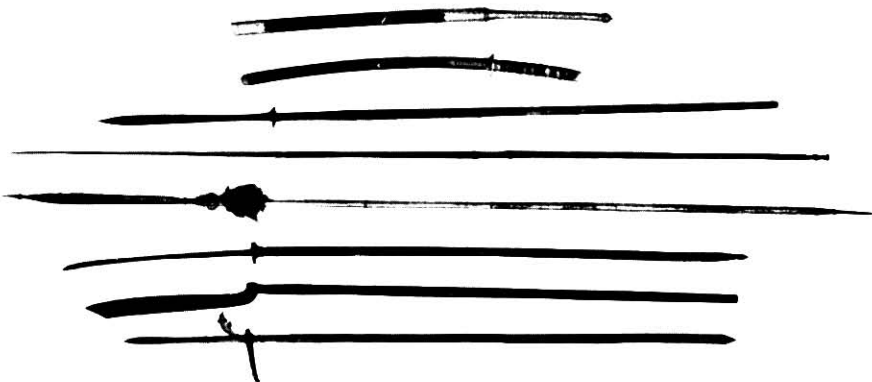
ภาพการสู้รบ

จิตรกรรมฝาผนัง ในพระอุโบสถวัดดาวดึงษาราม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร
ฝีมือช่าง สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในภาพ บนบ่อนมีชาวต่างประเทศกำลังใช้อาวุธปืนประเภทต่าง ๆ สู้รบกับข้าศึกที่ยกทัพมารุกราน

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างสะสมอาวุธยุทธโปกรณ์ไว้เป็นอันมาก อาวุธปืนนอกจากจะสั่งซื้อจากพ่อค้าชาวต่างประเทศแล้ว อาวุธปืนที่ไทยหล่อได้เองก็ตรัสสั่งให้หล่อขึ้นที่สนามหลวงวัดพระศรีรัตนศาสดารามไว้เป็นอันมาก เช่น ปืนจ่ารงค์ (ปืนใหญ่กระสุน ๔ นิ้ว) เป็นต้น ส่วนอาวุธโบราณ เช่น หอก ดาบ แหวน หลาว ก็ให้ข้าราชการผู้ใหญ่สร้างขึ้นคนละมาก ๆ แล้วทรงรับซื้อไว้เป็นของหลวง

ปืนที่กล่าวถึงในสมัยนี้ยกตัวอย่างเช่น ปืนคาบศิลา ปืนจ่ารงค์ ปืนหามเล่น ปืนใหญ่

- วัตถุ : อาวุธโบราณ
- อายุสมัย : รัตนโกสินทร์
- ชนิด : โลหะ
- สถานที่เก็บปัจจุบัน : พระที่นั่งปฤษญาติภูมิฯ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

รายละเอียด

อาวุธที่ใช้ในกองทัพบกไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น แบ่งได้เป็น ๓ ลักษณะ

๑. อาวุธฟันแทง ได้แก่ ดาบ กระบี่ ก้านหยัน หอก ทวน ง้าว ของ้าว โดมร แหล่น หลาว และมีด

๒. อาวุธตี ได้แก่ พลอง ไม้สั้น

๓. อาวุธยิง ได้แก่ หน้าไม้ ธนู ปืนใหญ่ ปืนเล็ก

๑. มีดแป๊ะก๊ัก เลขทะเบียน ๖๔๑๒ ยาว ๑๙๓ ซม. สันมีดมีลายกนก คอทาบรอนซ์เงิน ด้ามไม้ ฝักทาสีแดง

๒. ง้าวไทย เลขทะเบียน ค ๑/๑๔ ยาว ๒๑๒ ซม. ง้าวเป็นอาวุธใช้รบบนหลังช้าง ง้าวมีรูปลักษณะคล้ายคลึงกับดาบ แต่ขนาดเล็กและสั้นกว่าดาบเล็กน้อย มีด้ามยาวทำด้วยไม้หรือโลหะ เรียกคันทง้าว ง้าวด้ามนี้ที่ปลอกคอด้ามและท้ายด้ามจำหลักลายที่สัน โคนด้ามติดเหล็กแบน เรียกกระบ้งง้าว เป็นเครื่องป้องกันมือของผู้ถือเพื่อไม่ให้ง้าวของข้าศึกสั่นเลยตัวง้าวในขณะที่ฟันลงมา

๓. ทวน เลขทะเบียน ถ ๔/๑๔ (๗๙๒๗) ยาว ๒๕๐ ซม. ทวนเป็นอาวุธยาว ใช้สำหรับทหารม้า ลักษณะเช่นเดียวกับหอก ส่วนมากไม่มีกระบ้ง แต่ทวนมีพู่ขนสัตว์ ผูกเป็นพวงตรงคอ ปลายทวนมีเหล็กหุ้มเป็นหัวเม็ด ไบทวนมีทั้งความแหลมและคมทั้งสองด้าน ทวนด้ามนี้ ด้ามไม้หุ้มทองเหลือง ไบทวนติดกับกระบ้งทวน สลักเป็นรูปครุฑทั้ง ๔ ด้าน ฝักทวนคร่ำทอง ปลายฝักยอดหัวเม็ด เหนือพู่ทำเป็นลูกแก้วประดับพลอย ปลายด้ามติดเหล็กแบน

๔. หอกไทย เลขทะเบียน ๔/๑๕ (๗๙๗๕) ยาว ๑๙๓ ซม. หอกมี ๒ ชนิด คือ ชนิดที่คอหอกมีกระบ้ง และไม่มีกระบ้ง เป็นอาวุธสำหรับทหารราบ ใช้เฉพาะการแทงอย่างเดียว ตัวหอกทำด้วยเหล็กมี ๓ - ๔ เหลี่ยม คันทอกทำด้วยเหล็กหรือไม้ หอกด้ามนี้ไบฮอกติดกับกระบ้งหอก สลักเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑคร่ำทอง กระบ้งหอกเป็นรูปดอกไม้สี่กลีบ ด้ามไม้ไผ่

๕. ทวนมระระถึ (แหล่น) เลขทะเบียน ๖๓๗๑ ยาว ๒๓๘.๕ ซม. แบ่งเป็นส่วนตัวและด้าม ส่วนตัวเป็นเหล็กแหลมยาว เรียว ส่วนคอเป็นสี่เหลี่ยม ด้ามเช่นเดียวกับหอก อาวุธชนิดนี้ใช้พุ่งและแทง ด้ามเป็นปล้อง ๆ ตรงกลางด้ามถอดออกได้เป็น ๒ ส่วน

๖. ดาบไทย เลขทะเบียน ถ ๑๙/๑๗ ยาว ๑๐๒ ซม. ดาบเป็นอาวุธสำหรับฟัน ตัวดาบโค้งเล็กน้อย ตรงกลางไบดาบกว้างและเรียว ใหญ่ออกไปทางปลายเพื่อใช้แทงได้ด้วย ดาบแบ่งเป็น ๔ ส่วน คือ ตัวดาบ ทำด้วยเหล็กกล้า ส่วนที่เรียกกระด้างใช้สำหรับรับและปิดการแทง ส่วนท้ามใช้สำหรับฟัน กระบ้งดาบอยู่ระหว่างตัวดาบและด้าม เป็นเครื่องป้องกันมิให้ดาบผู้อื่นฟันนิ้วได้ ด้ามดาบ เพื่อจับดาบได้ถนัด ฝักดาบเป็นปลอกสำหรับเก็บดาบขณะที่ไม่ต้องการใช้ สำหรับดาบด้ามนี้ ด้ามคร่ำทอง ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ปลอกลายบัว ไม่มีกระบ้งดาบ

๗. ดาบญี่ปุ่น เลขทะเบียน ถ ๑๗/๗ ยาว ๙๔.๖ ซม. ดาบญี่ปุ่นใช้เป็นศาสตราวุธสำหรับพระมหากษัตริย์ และเป็นอาวุธของขุนนางชั้นสูง ลักษณะดาบด้ามนี้ ด้ามดาบที่โคนและปลายมีลายดอกไม้ ตรงกลางเป็นรูปสัตว์หมอบ ทำด้วยโลหะปิดทอง มีเชือกแดงพันท้ายที่ปลอกดาบ ฝักดาบทำด้วยโลหะปิดทอง ตรงกลางรูปดอกไม้ครึ่งวงกลมมีรูตรงกลาง และรูปหัวช้าง ปลายฝักดาบลายดอกไม้ และลงรักสีดำ

๘. ขอช้าง (ขอเหล็กมีด้ามสำหรับสับช้าง) เลขทะเบียน ถ ๑๗ ยาว ๑๙๐ ซม.

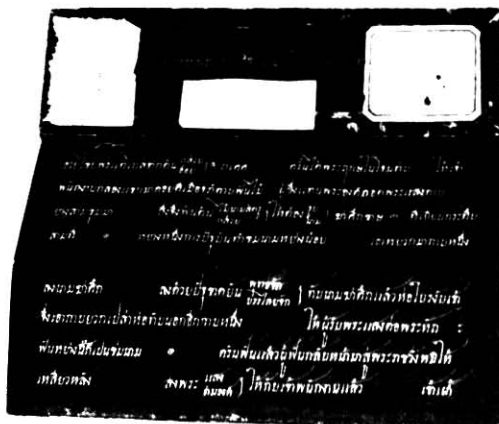

วัตถุ : ดาบอาญาสิทธิ์
 อายุ : รัชกาลที่ ๓ เลขทะเบียน ๒๒๕/๒๕๒๕
 ชนิดของวัตถุ : เงินกะไหล่ทอง
 ขนาด : ย. ๑๐๑ ซม.
 ประวัติ : คุณหญิงนครราชสีมา (เจือ สิงหเสนี) มอบให้เมื่อ ๒๒ เมษายน ๒๕๒๕
 สถานที่เก็บปัจจุบัน : ห้องประวัติศาสตร์ชาติไทย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
 รายละเอียด

ดาบอาญาสิทธิ์องค์นี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่เจ้าพระยาบดินทรเดชา แม่ทัพไทย ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจเต็มแทนพระองค์ในการปราบกบฏเขมร ดำและฝักหุ้มเงินกะไหล่ทอง มีลวดลายตลอด ที่ท้ายเล่มมีลวดลายคล้ายดวงตาเป็นรูปมังกร ตัวดาบเป็นเหล็ก มีลายคล้ายเปลวที่ปลายและโคนทั้ง ๒ ด้าน

ประวัติเจ้าพระยาบดินทรเดชา

เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เป็นบุตรคนที่สี่ของเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) และท่านผู้หญิงพัก เกิดเมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๓๒๐ เริ่มรับราชการเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร (รัชกาลที่ ๒) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาบดินทรเดชาสมุหนายก เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๒ ขณะมีอายุ ๕๓ ปี ท่านเป็นแม่ทัพปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ กบฏเขมร ยกทัพไปตีญวนเนื่องจากญวนพยายามชิงเขมรไปจากไทยในรัชกาลที่ ๒ ไทยและญวนรบกันในบริเวณเขมรส่วนนอก นานถึง ๑๕ ปี จึงเลิกรบกัน และไทยได้เขมรมาอยู่ในปกครอง ถึงแก่อสัญกรรมด้วยอหิวาตกโรค เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๒ อายุ ๗๒ ปี

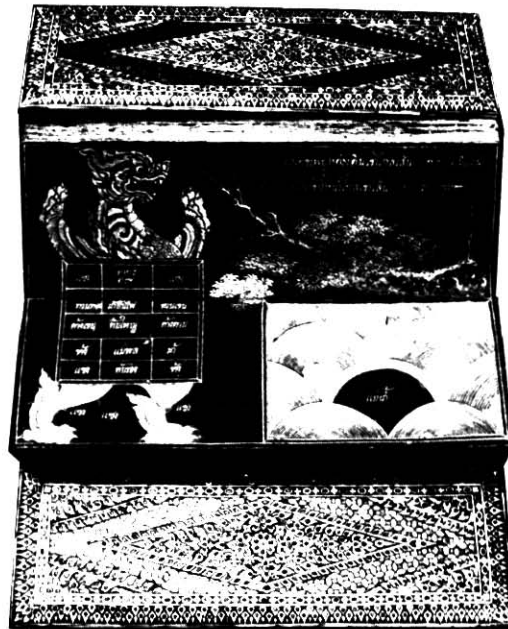
วัตถุ : หนังสือสมุดไทยดำ เรื่อง ตำหรับพระราชพิธีข่มนาม เส้นหรดาล เลขที่ ๑๔๕
 จ.ศ. ๑๑๘๗ (พ.ศ. ๒๓๖๘)

ขนาด : ยาว ๓๕.๖ ซม. กว้าง ๑๑.๒ ซม. หนา ๑.๒ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : กองหอสมุดแห่งชาติ

เนื้อเรื่อง

พระราชพิธีช่มนาม เป็นพระราชพิธีที่มีพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อข่มขวัญข้าศึก ซึ่งโดยปกติแล้วจะประกอบพิธีนี้ก่อนที่จะยกทัพไปปราบศึก ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรสถานมงคลได้โปรดให้พระเทวโลกจางวางโหร กระทำพระราชพิธีนี้ก่อนที่จะเสด็จไปปราบเจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทน์

วัตถุ : ตำราพิชัยสงครามฉบับหลวง สมุดไทยดำไม้ประดับประดับมุก

อายุสมัย : รัตนโกสินทร์

ชนิด : กระดาษ

ขนาด : ย. ๕๒๕.๕ ซม. หนา ๑๒.๔ ซม. ประดับยาว ๓๖.๕ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : ห้องประวัติศาสตร์ชาติไทย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ประวัติความเป็นมา : ตำราพิชัยสงครามเป็นตำราโบราณว่าด้วยเหตุแห่งสงคราม อูบายสงครามและยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีในการสงครามซึ่งพระมหากษัตริย์และขุนนางผู้ใหญ่จะต้องเรียนรู้ ในประวัติศาสตร์ไทยตำราพิชัยสงครามนั้น พระรามาธิบดีที่ ๒ แห่งกรุงศรีอยุธยา โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๐๔๑ ต่อมาสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงแก้ไขเพิ่มเติม โดยทรงบอกระยะทางจากเมืองพิษณุโลกที่พระองค์เคยประทับ เมื่อทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นพระมหาอุปราช ไปยังตำบลและเมืองต่าง ๆ โดยรอบ รวมทั้งการใช้กระบวนปืนไฟด้วย สมัย

กรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ตำราพิชัยสงครามเน้นหนักไปทางเวทมนต์คาถาและไสยศาสตร์ ทำให้ด้านยุทธศาสตร์เสื่อมลง สมัยรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์ทรงชำระ ถือเป็นตำราพิชัยสงครามฉบับหลวง พ.ศ. ๒๓๕๘

รายละเอียด

ตำราพิชัยสงครามฉบับนี้อธิบายถึงการตั้งทัพแบบต่าง ๆ เช่น แบบครุฑนาม ตั้งทัพระหว่างเขามิแม่น้ำผ่านกลาง นาคนาม ตั้งทัพโดยมีแม่น้ำโอบรอบภูเขาหรือตั้งระหว่างแม่น้ำ สีหนาม ตั้งทัพในป่าชายเขา พยับนาม ตั้งทัพชายป่าริมทุ่งหรือเดินทัพ ปทุมพยุห ตั้งทัพกลางทุ่งหรือเดินทัพ จักรพยุห ตั้งทัพบนเขา จันทรพยุห ตั้งทัพที่เขาละแวกทุ่งเป็นต้น

ชื่อกระบวนทัพเขียนด้วยสีฝุ่น คำบรรยายเขียนด้วยสีขาว

- วัตถุ : อานม้าประดับมุก
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์ (พุทธศตวรรษที่ ๒๔)
ชนิด : ไม้ เลขทะเบียน ๑๒๘/๒๔๕๘
ประวัติ : พระยาเพชรพิชัย (ทองจิบ จารุจินดา) ทำอานม้าประดับมุกให้แก่พระยาสุรบดินทร์ ผู้บุตร และคุณหญิงขุ่ม สุรบดินทร์ มอบให้เมื่อ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๕๘

สถานที่เก็บปัจจุบัน : คลังบน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

รายละเอียด

อานม้าประดับมุก ทำจากไม้ทาสีแดง หุ้มทองเหลืองที่ขอบโดยรอบ และทำเป็นลายโปร่งกรูแผ่นหอยมุกเป็นแผ่น ๆ ต่อกันอย่างปูกระเบื้อง มีห่วงทองเหลืองสำหรับใช้สายหนังผูกยึดติดกับลำตัวม้าด้านหน้า ๒ ห่วง ด้านหลัง ๒ ห่วง

ด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

ราชอาณาจักรไทยมีการติดต่อกับประเทศต่าง ๆ ทั้งในทวีปเอเชียและยุโรปมานาน ทั้งด้านการทูต และการค้า ชาตินี้สำคัญในทวีปเอเชียได้แก่ จีน อินเดีย ญี่ปุ่น และประเทศเพื่อนบ้าน ส่วนชาติในทวีปยุโรปได้แก่ อังกฤษ โปรตุเกส เป็นต้น ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ไทยมีสัมพันธ์ไมตรีอันดีกับจีน ญี่ปุ่น เขมร ลาว และมลายู แต่โปรตุเกสเป็นชาติยุโรปชาติเดียวที่เข้ามาติดต่อกับไทยในสมัยรัชกาลที่ ๑ ต่อมาได้มีชาวยุโรปอื่น ๆ เข้ามาเจรจาเปิดสัมพันธไมตรีคือ อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา ในสมัยรัชกาลที่ ๓

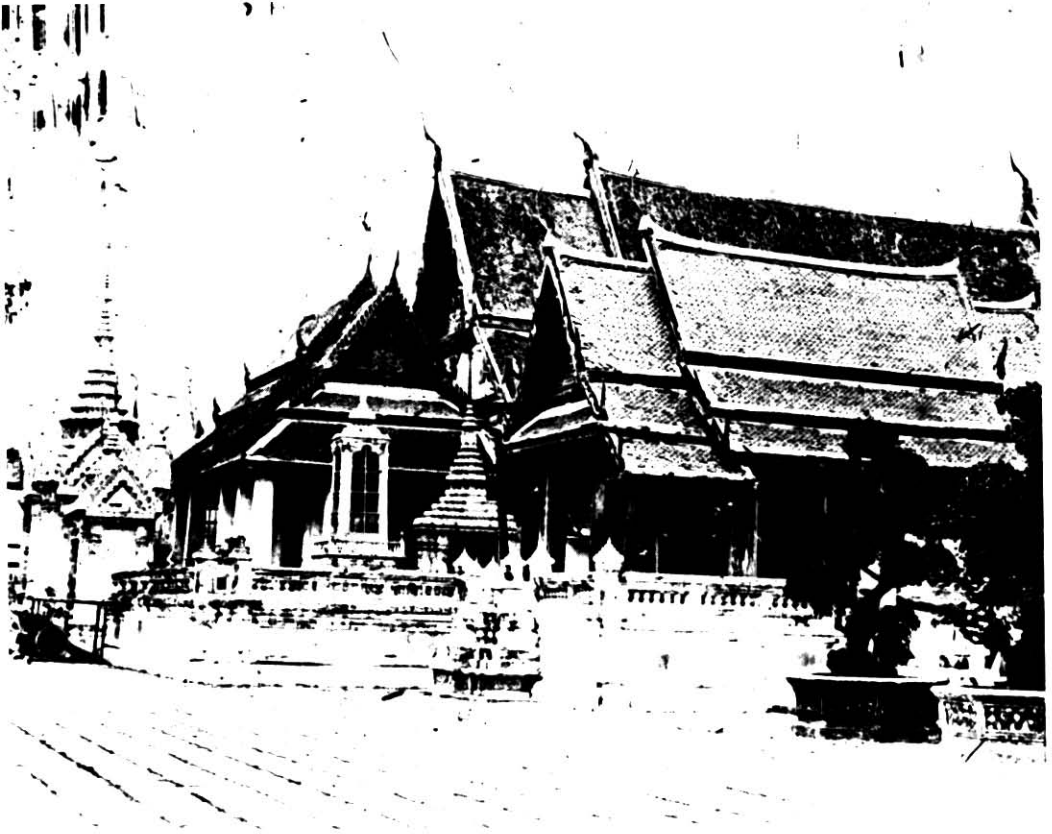
ในบรรดาประเทศต่าง ๆ ในเอเชียนั้น ประเทศจีนเป็นประเทศที่มีความสัมพันธ์อันดีกับไทยทั้งด้านการทูตและการค้า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยจัดส่งราชทูตเชิญพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการไปเจริญทางพระราชไมตรีกับประเทศจีนใน พ.ศ. ๒๓๖๘ และการค้าระหว่างไทยกับจีนก็ดำเนินไปด้วยดีตลอดรัชสมัย

ในขณะนั้นประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้เข้ามาติดต่อเจริญสัมพันธไมตรีและตกลงทำสัญญาทางการค้า ซึ่งการเจรจาตกลงเรื่องการค้าไม่ประสบผลสำเร็จนัก ด้วยในตอนต้นทรงมี

นโยบายไม่ยอมอ่อนข้อแก่ประเทศตะวันตกด้วยระมัดระวังในเกียรติของชาติทั้งประโยชน์ของประเทศ การทำสัญญาการค้าในประเภทที่ไทยจะต้องเสียเปรียบก็ไม่ทรงยินยอม ทรงพยายามที่จะรักษาประโยชน์ของประเทศอย่างที่สุด ที่ทรงกระทำเช่นนั้นมิใช่ว่าจะไม่ทรงตระหนักถึงภัยจากการรุกรานของมหาอำนาจตะวันตกที่มีต่อประเทศใกล้เคียง ทรงเข้าพระทัยดี จึงได้พระราชทานพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับแนวทางการติดต่อกับต่างประเทศในอนาคตไว้ก่อนเสด็จสวรรคตว่า

“การศึกสงครามข้างญวนข้างพม่าก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่ที่แต่ข้างพวกฝรั่ง ให้ระวังให้ดีอย่าให้เสียที่แก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขาที่คิดควรจะเรียนเอาไว้ก็เอาอย่างเขา แต่อย่าใหนักับถือเลื่อมใสไปทีเดียว”

อย่างไรก็ดีการติดต่อกับชาวตะวันตก เช่นมิชชันนารีอเมริกันซึ่งเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ ได้นำวิทยาการสมัยใหม่ทั้งทางการแพทย์ การทหาร การช่าง ดาราศาสตร์เข้ามาเผยแพร่ทำให้ชาวไทยได้เรียนรู้วิทยาการที่ก้าวหน้าและทันสมัยนั้น ก็ทรงเห็นชอบและทรงสนับสนุนอยู่น้อย

ภาพพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหฬารยพิมาน ในหมู่พระมหามณเฑียร พระบรมมหาราชวัง
ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งขณะนั้นยังปรากฏเรือนตะเกียงและพระที่นั่งดุสิตาภิรมย์
ก็ก่อผนังเจาะช่องบัญชร กรุกระจง
ภาพจาก : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

สร้างในรัชกาลที่ ๑ เป็นท้องพระโรงโถงสำหรับฝ่ายหน้า พร้อมกับสร้างพระที่นั่งบุษบกมาลา-
มหาจักรพรรดิพิมานติดกับอัมรินทร์พระทวารเทวราชมเหศวร สำหรับเป็นที่เสด็จออกว่าราชการ
ฝ่ายหน้า และใช้ในงานพระราชพิธีสำคัญ สองข้างบุษบกแบบมีเกรินประกอบหัวท้าย ตั้งฉัตรเจ็ดชั้น

ในรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าให้ก่อฐานเสริมพระที่นั่งบุษบกมาลาให้สูงขึ้น เป็นฐานปูนปั้นปูนปิด
ทองเสมอชานอัมรินทร์ พระทวารเทวราชมเหศวร ทำให้องค์บุษบกสวยงามเช่นที่เป็นอยู่ปัจจุบัน ส่วน
เสาศพระที่นั่งองค์นี้แต่เดิมเป็นเสานางจรัสไม้กลม ฝาผนังเขียนลายทองรดน้ำ โปรดให้ทำใหม่ ก่อหุ้ม
ด้วยอิฐถือปูน โดยยุบเสานางจรัสให้น้อยลง แล้วก่ออิฐถือปูนเป็นผนังรอบท้องพระโรง มีพระทวารหน้า
๒ พระทวารด้านข้างด้านละ ๒ และมีพระบัญชรเป็นซุ้มปิดทองประดับกระจกทั้งหมด

พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ นอกจากใช้เป็นที่พัก ในงานพระราชพิธีแล้วยังใช้สำหรับเสด็จออก
รับแขกเมืองอีกด้วย

วัตถุ : หนังสือสมุดไทยดำ เรื่อง สำเนาพระราชโองการ จ.ศ. ๑๑๘๘ (พ.ศ. ๒๓๖๕) เส้น
รงค์ (ดินสอ, ทรดาถ), เลขที่ ๑๔/ก
ชนิด : กระดาษฝรั่ง
ขนาด : ยาว ๓๔ ซม. กว้าง ๑๑ ซม. หน้า ๐.๕ ซม.
สถานที่เก็บปัจจุบัน : กองหอสมุดแห่งชาติ
เนื้อเรื่อง

๑. บัญชีจำนวนพระราชสาส์นกรุงปักกิ่ง กรุงเวียดนาม จ.ศ. ๑๑๘๘
๒. สำเนาพระราชกำหนดเวลาสำหรับตีพิมพ์ตามอย่างนาฬิกากล ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทดสอบ และโปรดเกล้าฯ ให้ใช้ตามแบบใหม่

วัตถุ : หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับอังกฤษ จ.ศ. ๑๑๕๓ (พ.ศ. ๒๓๓๔)
เส้นหมึก เลขที่ ๒/ง
ขนาด : ยาว ๓๐.๕ ซม. กว้าง ๔๔.๔ ซม. หน้า ๐.๑ ซม.
สถานที่เก็บปัจจุบัน : กองหอสมุดแห่งชาติ
เนื้อเรื่อง

หนังสือสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษ เรื่องกำหนดเขตแดนเมืองไทรบุรี เจ้าพระยานคร-
ศรีธรรมราชเป็นผู้แทนฝ่ายไทย ส่วนผู้แทนฝ่ายอังกฤษคือ ดอนมฮารหมัตรูเบดอ์บิตสิน ทั้งสองฝ่าย
ลงนามในหนังสือสัญญา เมื่อวันที่วันพุธแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๑ จุลศักราช ๑๑๕๓ ตรงกับพุทธศักราช ๒๓๓๔

ภาพเซอร์เจมส์ บรู๊ค (Sir James Brooke) ทูตอังกฤษที่เข้ามาเจรจาเรื่องสนธิสัญญากับไทย ในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๓๕๓

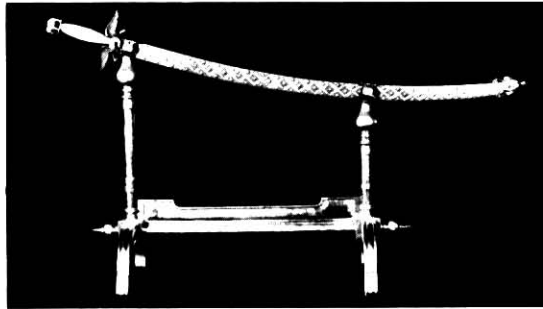
ภาพเขียนโดย เซอร์ฟรานซิส แกรนท์ จากหนังสือ "The White Rajahs" ของเซอร์สตีเวน รัซซิแมน

อังกฤษเริ่มส่งทูตมาติดต่อทางไมตรีกับไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยมีวัตถุประสงค์สองประการคือ การเมือง และการค้า

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและอังกฤษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. ๒๓๖๗ อังกฤษชักชวนไทยรบกับพม่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงตกลงพระทัยให้กองทัพไทยยกไปช่วยอังกฤษรบพม่า แต่ก็เกิดเหตุผิดใจกัน

ในปลายปี พ.ศ. ๒๓๖๘ เมื่ออังกฤษทำสงครามจนจะชนะพม่าอยู่แล้ว ลอร์ดแอมเฮิสต์ (Lord Amhurst) ผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษได้แต่งตั้งให้ร้อยเอก เฮนรี เบอร์นี่ (Henry Burney) เป็นทูตเข้ามากรุงเทพฯ เพื่อเจรจาดตกลงกับไทย และขอทำหน้าที่สื่อสัญญาอีกครั้งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เข้าเฝ้า และให้เสนาบดีปรึกษากับร้อยเอก เบอร์นี่ ตกลงทำหนังสือสัญญากับอังกฤษฉบับแรก เมื่อต้น พ.ศ. ๒๓๖๙ เป็นสัญญา ๑๔ ข้อ และสัญญาการค้าขายอีกฉบับหนึ่ง ในสัญญาข้อ ๑๓ มีข้อความเกี่ยวกับเมืองไทรบุรี พลเมืองจากเกาะหมากจะไปมาค้าขายกับไทรบุรีได้อย่างเดิม ไทยจะไม่เก็บภาษีสำหรับเสบียงอาหาร ส่วนสินค้าชนิดอื่นก็จะเก็บภาษีตามสมควร และเจ้าพระยานครฯ จะคืนครอบครัวของเจ้าพระยาไทรบุรีคนเดิมให้กลับไปตามใจสมัครและอังกฤษสัญญาว่าจะไม่ต้องการเมืองไทรบุรี และจะมีให้เจ้าพระยาไทรบุรีคนเดิมเข้ามาอยู่ยกในเมืองไทรบุรีอีก พร้อมทั้งสัญญาจะส่งไปอยู่ที่เมืองอื่นซึ่งไม่ใช่เกาะหมาก เประหรือ สลังงอ เฮนรี เบอร์นี่ ได้มีจดหมายไปถึง รอยเบิต ฟูลเลตัน ผู้สำเร็จราชการเกาะหมากกล่าวถึงสนธิสัญญาฉบับนี้ตอนหนึ่งว่า "สัญญาฉบับนี้ให้สิทธิแก่เราอย่างหนึ่ง ซึ่งเราไม่เคยได้รับมาก่อน นั่นคือสิทธิที่จะคอยป้องกันกองทหารและกองทัพเรือของสยามมิให้รุกล้ำเข้าไปในเประหรือสลังงอ และข้อนี้เองที่ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นประโยชน์อันใหญ่หลวงที่เราได้รับ" ในเรื่องการค้าได้ตกลงกันเกี่ยวกับภาษีหลายชนิดว่าให้เก็บภาษีปากเรืออย่างเดียว แต่เก็บแพงมากขึ้น คือเรือบรรทุกสินค้าเข้ามาเก็บวาละ ๑,๗๐๐ บาท เรือบรรทุกอับเฉาเก็บวาละ ๑,๕๐๐ บาท พ่อค้าอังกฤษจะเข้ามาค้าขายได้โดยเสรี ยกเว้น ข้าว อาวุธปืนและฝิ่น

ใน พ.ศ. ๒๓๙๓ เซอร์ เจมส์ บรู๊ค (Sir James Brooke) ผู้แทนของลอร์ด พาลเมอร์สตัน (Lord Palmerston) รัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศอังกฤษได้เป็นทูตเข้ามาเมืองไทยเป็นคนที่สาม การเจรจาครั้งนี้เป็นที่เข้าใจกันดีสำหรับเรื่องภาษาเพราะมีผู้เริ่มรู้ภาษาอังกฤษกันบ้างแล้ว เช่น จมื่นไวยวรนาถ (ต่อมาคือ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์) เซอร์ เจมส์ บรู๊ค ได้เข้าพบสนทนากับ เจ้าพระยาพระคลัง และจมื่นไวยวรนาถ และได้ยื่นหนังสือถึงเจ้าพระยาพระคลังซึ่งทำหน้าที่ฝ่ายการต่างประเทศหลายฉบับ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการให้บรรดาเสนาบดีทั้งหลายปรึกษาหารือกันเกี่ยวกับการที่ เซอร์ เจมส์ บรู๊ค เข้ามาขอทำหนังสือสัญญา เซอร์ เจมส์ บรู๊ค ได้เสนอสนธิสัญญาต่อเจ้าพระยาพระคลัง เป็นข้อสัญญา ๙ ข้อ เสนาบดีได้ประชุมตกลงกันเห็นสมควรปฏิเสธร่างสนธิสัญญาเสีย ๘ ข้อ คงรับไว้เพียงข้อเดียว จะขอยกข้อความบางตอนของการประชุมตอบร่างสนธิสัญญา ๙ ข้อ มาบ้างดังต่อไปนี้ “ในหนังสือสัญญาข้อ ๑ นั้นว่า ตั้งแต่นี้ไปจะให้ความสุขสำราญและราชไมตรีจำเริญไว้แก่เมืองทั้งสองตราบเท่ากัลปาวสาน... เสนาบดีทั้งปวงปรึกษากันเห็นชอบด้วย

วัตถุ : พระแสงดาบฝักทองคำที่ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกามอบให้ นายเอ็ดมันด์ รอบิตส์ นำมาถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕

ขนาด : ยาว ๕๕ ซม. กว้าง ๓.๕ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน พระบรมมหาราชวัง

ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาเริ่มขึ้นในรัชกาลที่ ๓ ประธานาธิบดีแอนดรูว์ แจคสัน (Andrew Jackson) แห่งสหรัฐอเมริกา ได้ส่งนายเอ็ดมันด์ รอบิตส์^(๑) (Edmund Roberts) เป็นทูตมาเจริญทางพระราชไมตรี ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๕ เจ้าพระยาพระคลังได้จัดเรือออกไปรับที่นอกสันดอน เมื่อมาถึงได้มาพักอยู่ที่ตึกรับแขกเมือง ในบริเวณบ้านของท่านหน้าวัดประยุรวงศาวาส เอ็ดมันด์ รอบิตส์มีของจากประธานาธิบดีมาหลายอย่าง เช่น กระเช้าเงิน นาฬิกาพกทองคำ และแพร เป็นต้น ได้นำหนังสือของประธานาธิบดียื่นต่อเจ้าพระยาพระคลัง เมื่อวันที่ ๔ มีนาคม แล้วได้ประชุมกันที่บ้านเจ้าพระยาพระคลัง เพื่อตกลงทำหนังสือสัญญา ได้ตกลงทำสัญญาเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม เป็นสนธิสัญญา ๒๐ ข้อ และต่อมา นายเอ็ดมันด์ รอบิตส์ ก็ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย สัญญาที่ไทยทำกับอเมริกาครั้งนี้เป็นสัญญาทางไมตรีและการค้าเช่นเดียวกับที่ไทยได้ทำกับอังกฤษ สหรัฐอเมริกามีได้มีสิทธิพิเศษใด ๆ เช่นในเรื่องการตั้งสถานกงสุล “นายรอบิตส์แสดงความปรารถนาที่จะทำสัญญาซึ่งให้เสรีภาพที่จะส่งกงสุลมาประจำ

(๑) ในพระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๓ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เรียก แอคแมน รอบอร์ต

แต่พระยาพระคลังไม่ยอมตกลงด้วย.....พระยาพระคลังบอกกับนายรอเบิตส์ว่า กัปตันเบอร์นี่ก็เคยขอ อนุญาตตั้งกงสุลอังกฤษประจำกรุงเทพฯ เหมือนกัน แต่ได้รับคำตอบปฏิเสธ.....” เป็นอันว่าสัญญา ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาครั้งนี้ก็มีข้อความคล้ายคลึงกับสัญญาที่ไทยทำกับอังกฤษครั้งเฮนรี เบอร์นี่ เช่นในเรื่องการค้า อเมริกายอมให้ไทยเก็บค่าปากเรือ ซึ่งบรรทุกลูกสินค้าเข้ามาขายตามขนาดของ เรือ คือวาละ ๑,๗๐๐ บาท ถ้าเป็นเรือเปล่าบรรทุกลูกสินค้าเข้ามา เก็บวาละ ๑,๕๐๐ บาท และในเดือน เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๙ นายเอ็ดมันด์ รอเบิตส์ ได้เข้ามาเมืองไทยอีกครั้งหนึ่งเพื่อแลกเปลี่ยนสัตยาบัน หนังสือสัญญาที่ได้ทำกันเมื่อเข้ามาครั้งก่อน ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระที่นั่ง อมรินทรวินิจฉัย เข้ามาครั้งนี้ได้นำของมาถวายคือ พระแสงฝักทองลายจำหลักด้ามทอง สันเป็นรูปช้าง กระบ้งเป็นนก ๒ องค์ ชงรูปอย่างอเมริกันแพรตัวมัตถนยอดกากล้วยทอง มีพู่ห้อย ทำด้วยทองย่นคัน ๑ เสือสักหลายสีน้ำเงิน สีดำ สีม่วง ๓ สำหรับ เสือกักขั้นใน ๒ หมวกฝรั่งชนนกดอกไม้ปัก ๑ เสือกางเกง ทหารเลว ๑๐ สำหรับ เครื่องแต่งตัวผู้หญิงอย่างฝรั่ง ๓ สำหรับ ผ้าน่ากิงใหญ่ ๒๐๐ เล็ก ๖๐๐ รวม ๘๐๐ พับ ตะเกียงกิงระย้าแก้วก้านแก้วเจียรระโน ๙ คู่ เข็มอย่างอเมริกัน ๓ ม้วน แล้วโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้จัดสิ่งของตอบแทนไป คือตีบุกหนัก ๖๐ หาบ รงหนัก ๖๐ หาบ งาช้างหนัก ๑๐ หาบ พริกไทยหนัก ๒๐๐ หาบ น้ำตาลทรายหนัก ๓๐๐ หาบ ต่อมา พ.ศ. ๒๓๘๓ รัฐบาลอเมริกาได้แต่งตั้งให้นายโจเซฟ บัลเลสเตียร์ (Joseph Ballestier) เป็นทูตเข้ามาขอแก้ไขสนธิสัญญาที่นายเอ็ดมันด์ รอเบิตส์ ได้ทำไว้ แต่การเจรจาไม่เป็นที่ตกลงกัน เพราะโจเซฟ บัลเลสเตียร์ ต้องการถวายสาส์นของประธานาธิบดี ต่อพระเจ้าแผ่นดินโดยตรง ซึ่งผิดธรรมเนียมของไทยที่ต้องติดต่อผ่านเจ้าพระยาพระคลัง เวลานั้น เจ้าพระยาพระคลังไปราชการสักเลขยังไม่กลับ จึงโปรดให้พระยาศรีพิพัฒน์รับทูตแทน การเจรจา ไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะบัลเลสเตียร์เองไม่สันหัดทางทูตและมีพฤติกรรมที่ขัดกับความนิยมของไทย การทูตของบัลเลสเตียร์จึงล้มเหลว ในที่สุด โจเซฟ บัลเลสเตียร์ก็กลับและออกไปจากกรุงเทพฯ ใน ปลายเมษายนปีนั้นเอง

พระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๕๑ - พ.ศ. ๒๔๐๘)

ภาพจาก : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนามเดิม เจ้าฟ้าจุฑามณี ทรงเป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๕๐ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และองค์ที่ ๓ ในสมเด็จพระศรีสุริเยนทราธิบดี

ในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระมหาอุปราช มีพระเกียรติยศเสมอพระเจ้าแผ่นดิน ทรงพระนามว่า “พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว”

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคณะบาทหลวงและมิชชันนารีเดินทางเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนา และในขณะเดียวกันก็ได้เผยแพร่ความรู้ศิลปวิทยาการใหม่ ๆ ให้กับคนไทยนั้น บุคคลสำคัญที่สนใจศึกษาวิชาจากมิชชันนารีอเมริกันในเวลานั้นมีอาทิเช่น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งเวลานั้นทรงอยู่ในสมณเพศ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเวลานั้นดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑามณี กรมขุนอิศเรศรังสรรค์ และสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งเวลานั้นเป็นหลวงสิทธินายเวร เป็นต้น

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงศึกษาภาษาอังกฤษจนตรัสและทรงเขียนได้อย่างคล่องแคล่ว เนื่องจากทรงพระปรีชาสามารถรอบรู้ภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้วางพระราชหฤทัยทรงมอบหมายให้มีหน้าที่ประจำเป็นผู้แปลและได้ตอบจดหมายเป็นภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ยังทรงศึกษาวิชาการสมัยใหม่ ด้านวิทยาศาสตร์ การทหารบกและทหารเรือ การช่าง การต่อเรือ การไฟฟ้า การทำแก๊ส วิชาเคมี โลหวิทยา ตลอดถึงวิชาการถ่ายรูป การพิมพ์ เป็นต้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงปฏิบัติราชการหลายหน้าที่ กล่าวคือ กำกับกรมทหารปืนใหญ่ กรมกองแก้วจินดา กรมทหารแม่นปืนหน้า แม่นปืนหลัง ญวนอาสารบ แขนกอาสารบ นอกจากนี้ ยังทรงมีพระราชกิจการสร้างป้อม เช่นป้อมพิฆาตข้าศึก จังหวัดสมุทรสาคร ในปี พ.ศ. ๒๓๘๔ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นแม่ทัพไปรบญวน พระองค์ทรงสนพระทัยเป็นพิเศษในวิชาทหารปืนใหญ่แบบตะวันตก และทรงนำมาใช้ในกองทัพไทย ดังปรากฏว่าทรงแปลตำราปืนใหญ่ฉบับภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย นอกจากนี้พระองค์ยังโปรดการต่อเรือ ใน พ.ศ. ๒๓๗๕ ทรงต่อเรือแบบยุโรป ชื่อ “Royal Adelaide” เป็นเรือสินค้าขนาดเล็ก และทรงร่วมกับนายยอน ฮัสเสตจันดเลอร์ (หมอมจันดเล) สร้างเรือกลไฟขึ้นเป็นลำแรก

Rev. Dan Beach Bradley, M.D.

ภาพนายแพทย์แดน บีช บรัดเลย์ (Rev. Dan Beach Bradley M.D.)

ภาพจาก : สำนักงานข่าวสารอเมริกัน

ในบรรดามิชชันนารีอเมริกันที่เดินทางเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนา และอุทิศชีวิตทำประโยชน์แก่สังคมไทย ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ผู้ที่มีบทบาทและชื่อเสียงมากที่สุดคือ ศาสนาจารย์ นายแพทย์ แดน บีช บรัดเลย์ (Rev. Dan Beach Bradley, M.D.)

นายแพทย์บรัดเลย์ หรือที่เรียกว่า หมอบรัดเลย์ เกิดเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๔๗ ที่เมืองมาร์เชลล์ รัฐนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิต (M.D.) จากมหาวิทยาลัยแห่งนิวยอร์ก (University of New York) ใน พ.ศ. ๒๓๗๖ ท่านเป็นมิชชันนารี ชาวอเมริกันท่านหนึ่งเดินทางมาปฏิบัติภารกิจในประเทศไทย นอกจากงานด้านการเผยแพรศาสนาแล้ว ท่านยังมีผลงานที่เป็นประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. เคยสอนภาษาอังกฤษถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนเสวยราชย์ และสอนถวายพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

นอกจากหมอบรัดเลย์ ยังมีศาสนาจารย์ แคสเวล (Reverend Jesse Caswelle) อีกท่านหนึ่งที่มีโอกาสได้สอนภาษาอังกฤษถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงสมณเพศประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร

๒. แนะนำการต่อเรือกำปั่นแบบฝรั่งแก่สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ขณะยังเป็นหลวงนายสิทธิ์

๓. สอนวิชาแยกธาตุแก่พระยาพิษณุโลก (โหมต อมาตยกุล) เกี่ยวกับการทำเหรียญกษาปณ์

๔. ตั้งโรงพยาบาล พิมพ์หนังสือเผยแพร่ความรู้แก่ชนทั่วไป

๕. สอนวิชาการแพทย์แก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท จนทรงได้รับประกาศนียบัตรจาก New York Academy of Medicine

๖. รักษาโรคแก่ประชาชนทั่วไป ข้าราชการ และพระบรมวงศานุวงศ์ ทั้งนำควินินซัลเฟต เข้ามาใช้ในประเทศไทยเป็นคนแรก

๗. เริ่มการผ่าตัดแผนปัจจุบันเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๓๘๐ โดยผ่าตัดแขนพระภิกษุซึ่งถูกดอกไม้ไฟระเบิดกระตุกแขนแตก เนื่องในงานฉลองวัดประยุรวงศาวาส

๘. พ.ศ. ๒๓๘๗ ได้นำหนองฝีมาปลูกป้องกันไข้ทรพิษให้คนไทยสำเร็จ

๙. พิมพ์ตำราแพทย์แผนปัจจุบันเผยแพร่ และเรียบเรียงคัมภีร์ตรวจรักษาขึ้นถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

นายแพทย์บรัดเลย์อยู่ในประเทศไทยจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงถึงแก่กรรมลง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖ ศพฝังอยู่ ณ สุสานโปรเตสแตนต์ ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เขตยานนาวา กรุงเทพฯ

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

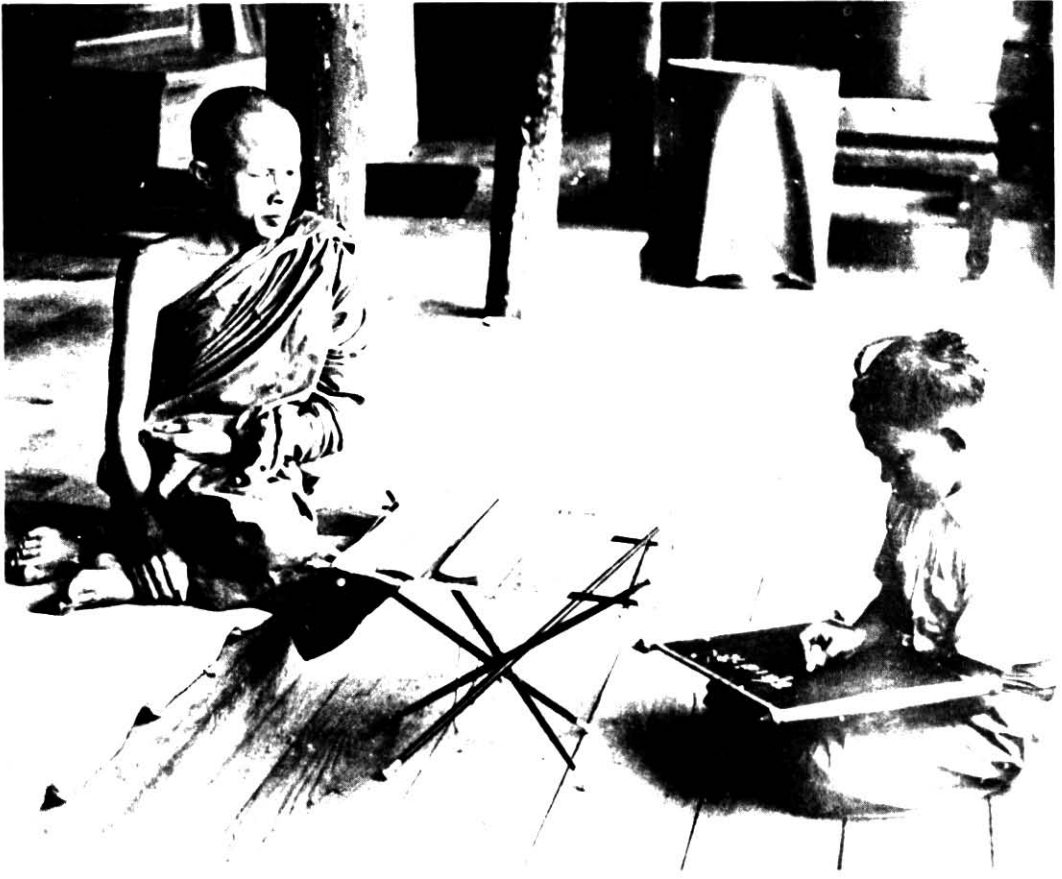
ด้านการศึกษา

การศึกษาของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น วัดมีบทบาทเป็นสถาบันการศึกษาตามอย่างที่เป็นมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา การศึกษาที่วัดส่วนใหญ่ยังเป็นไปในลักษณะเดิม และเป็นการเรียนรู้แบบสามัญศึกษา มีพระสงฆ์เป็นครูผู้สอนหนังสือ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนับสนุนการศึกษาเล่าเรียนเขียนอ่านสำหรับเด็ก เนื่องจากแบบเรียนเดิมนั้นยากสำหรับเด็ก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมหลวงวงศาธิราชสนิทแต่งตำราเรียนภาษาไทยขึ้นใหม่ ในชื่อเก่า คือ หนังสือจินตามณี

นอกจากนั้นยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้มีความรู้ตำราต่าง ๆ จารึกลงบนศิลา ประดับไว้ตามฝาผนังอาคารต่าง ๆ ของวัดราชโอรสาราม วัดสุทัศนเทพวราราม โดยเฉพาะที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม อันเป็นวัดสำคัญที่โปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์ในรัชกาลของพระองค์ ความรู้และตำราต่าง ๆ ที่โปรดให้จารึกไว้ นั้น มีทั้งวิชาอักษรศาสตร์ แพทยศาสตร์ พุทธศาสตร์

และโบราณคดี เช่น ตำราโคลง ฉันท กาพย์ กลอน ตำรายา ตำราโหราศาสตร์ พร้อมกันนั้นก็โปรดให้ปั้นรูปฤๅษีตัดตน แสดงท่าบำบัตโรคลมกับจารึกคำโคลงบอกชนิดของลมตั้งไว้ในศาลารายรอบเขตพุทธาวาส ทำให้ประชาชนสามารถศึกษาหาความรู้ในด้านต่าง ๆ ได้อย่างแพร่หลาย จนคนไทยทั้งหลายในยุคนี้กล่าวกันว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของเมืองไทย

จากการที่คณะบาทหลวงและมิชชันนารีเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาในประเทศไทย คณะบุคคลดังกล่าวยังเป็นผู้เผยแพร่วิชาการใหม่แบบตะวันตกแก่บุคคลสำคัญ ๆ ของไทยในยุคนั้น เช่น ภาษาอังกฤษ ประวัติศาสตร์ การเมือง วิทยาการทางทหาร แพทยศาสตร์ วิชาการต่อเรือ เป็นต้น การดำเนินงานด้านการศึกษาของคณะมิชชันนารีชาวอเมริกันนี้ ทำให้เกิดการศึกษาระบบโรงเรียนในสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕

ภาพพระภิกษุและลูกศิษย์

ภาพจาก : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

วิวัฒนาการของวัดในฐานะเป็นสถาบันทางการศึกษา วัดมีบทบาทในการเป็นสถาบันทางการศึกษาดมอย่างที่เป็นมาตั้งแต่สมัยโบราณ การศึกษาที่วัดส่วนใหญ่ยังคงเป็นไปในลักษณะเดิมและเป็น การเรียนส่วนสามัญศึกษา มีการเปลี่ยนแปลงบ้างในเรื่องแบบเรียนดังกล่าวมาแล้ว แต่ส่วนวิสามัญศึกษา ซึ่งเป็นวิชาชีพนั้น ประชาชนทั่วไปไม่มีโอกาสได้ศึกษาเพื่อนำไปประกอบอาชีพ เพราะยังเป็นการ ศึกษาซึ่งรู้เฉพาะแต่คนในสกุลของตนเท่านั้น ดังนั้น บุคคลอื่นโดยเฉพาะพลเมืองสามัญมักไม่มีโอกาสที่ จะได้ศึกษาวิชาชีพที่ปกปิดรู้เฉพาะในสกุลดังกล่าว จึงกล่าวได้ว่าแม้วัดจะเป็นสถาบันทางการศึกษาที่ สำคัญของสังคมไทยในขณะนั้น แต่ก็ยังไม่ปรากฏวัดใดที่เป็นแหล่งรวมของศิลปวิทยาการทั้งสามัญศึกษา และวิสามัญศึกษา ซึ่งผู้ใคร่รู้ทั่วไปจะสามารถศึกษาด้วยตนเองจากแหล่งศึกษานั้นเพียงแห่งเดียวได้ ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ซึ่งทรงเอาพระทัยใส่ทะนุบำรุงพระพุทธ- ศาสนาโดยเฉพาะการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามอยู่แล้ว จึงมีพระราชประสงค์ที่จะทำให้วัดเป็น ศูนย์รวมของศิลปวิทยาการต่าง ๆ ซึ่งคนทั่วไปจะสามารถไปศึกษาด้วยตนเองได้และทรงเห็นว่าวัด พระเชตุพนฯ เป็นสถานที่ที่เหมาะสมที่สุด

ภาพตำราหมวด เขียนไว้ที่ศาลาหมอนวด ศาลารายในบริเวณวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

ภาพจาก : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

ในการที่ทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์พิเศษอีกอย่างหนึ่งคือจะให้เป็นที่แห่งเล่าเรียนให้วิชาความรู้แก่มหาชน ไม่เลือกชั้นบรรดาศักดิ์

พร้อมกันกับการปฏิสังขรณ์วัด รัชกาลที่ ๓ จึงโปรดให้มีการฟื้นฟูความรู้ด้านวิชาการด้วย พระองค์ได้โปรดให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิต และนายช่างต่าง ๆ ที่มีความรู้ความชำนาญในสาขาวิชานั้น ๆ มาช่วยกันแต่งทำเป็นตำราวิชาต่าง ๆ เป็นรูปปั้น รูปเขียน รูปหล่อ เป็นต้น ปรากฏว่าสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงเป็นแรงสำคัญในการปฏิสังขรณ์วัดในลักษณะฟื้นฟูวิชาความรู้ด้านวิชาการ เนื่องจากทรงเชี่ยวชาญวิชาการต่าง ๆ หลายด้าน พระองค์จึงต้องทรงรับหน้าที่นิพนธ์ตำราต่าง ๆ จารึกไว้ในวัดเป็นจำนวนมาก ตำราเหล่านั้น ทรงนิพนธ์เป็นโคลงฉันท์ กาพย์หลายเรื่อง เช่น ฉันท์มาตราพฤติและวรรณพฤติ โคลงฤๅษีตัดตน โคลงฉันท์บาทกฤษณร ว่าด้วยมนุषย์ต่างภาษา โคลงกลบทจารึกพระวิหารทิศ พระอุโบสถและอื่น ๆ เป็นต้น งานที่พระองค์ทรงนิพนธ์ไว้ส่วนใหญ่มุ่งคงปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ งานด้านวิชาการต่าง ๆ เหล่านี้ รัชกาลที่ ๓ โปรดให้จารึกลงในแผ่นศิลาประดับไว้ในที่เปิดเผย เพื่อที่ว่าประชาชนผู้มีความประสงค์จะศึกษาเล่าเรียนวิชาใด ๆ ก็สามารถทำได้ด้วยตนเอง จากวัดพระเชตุพนฯ เพียงแห่งเดียว นับเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเบื้องต้นที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังนั้น วัดพระเชตุพนฯ ในสมัยนั้นจึงเปรียบเสมือนวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้ถึง ๔ สาขา คือ พระพุทธศาสนา ศิลปกรรม อักษรศาสตร์ และแพทยศาสตร์

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

ด้านศาสนา

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกตามพระราชประเพณี แต่โดยส่วนพระองค์แล้ว ทรงมีพระราชศรัทธาแก่กล้าในพระบวรพุทธศาสนา พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์พระศาสนาตลอดรัชสมัย เป็นเอนกอนันต์ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล สดับพระธรรมและปฏิบัติธรรมอยู่เนืองนิจ ทรงพระเมตตาให้ทานแก่ยากและวณิกอยู่เสมอ โปรดให้สร้างแก่งโรงงานสำหรับแจกทานแก่บุคคลทั่วไป แม้ในฤดูสำเภาออก ก็พระราชทานข้าวกล่อมมอบให้จุนจิวล้าละ ๕๐ ถึงบ้าง ๑ เกวียนบ้าง ออกไปให้ทานแก่คนโชที่เมืองจีน ในส่วนคณะสงฆ์ ทรงทะนุบำรุงคณะสงฆ์เป็นอย่างดี พระราชทานเงินเดือนให้อาจารย์บอกคัมภีร์พุทธวจนะแก่พระภิกษุสามเณร แม้บิดามารดาของพระภิกษุสงฆ์ที่สอบไล่ได้เป็นเปรียญก็ทรงอุดหนุนเลี้ยงดู

พระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจด้านการศาสนาที่สำคัญคือ

๑. ทรงสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอารามเป็นจำนวนมากทั้งในกรุงและหัวเมือง วัดที่ทรงสร้างใหม่ ๓ วัด บูรณะและปฏิสังขรณ์ถึง ๓๕ วัด วัดที่สร้างคือ วัดเฉลิมพระเกียรติ วัดเทพธิดาราม วัดราชนัดดาราม ส่วนวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

วัดสุทัศนเทพวราราม ก็ทรงปฏิสังขรณ์เสริมสร้างดุดังว่าสร้างขึ้นใหม่

นอกจากนี้ยังทรงสร้างพระธาตุเจดีย์ คือ พระปราสาทและพระเจดีย์ ที่สำคัญคือ พระปราสาท วัดอรุณราชวราราม พระเจดีย์ ๒ องค์ ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ส่วนอุทเทสิกเจดีย์ เช่น พระพุทธรูป ก็ทรงสร้างไว้มากมาย

๒. ทรงสร้างพระไตรปิฎกไม่น้อยกว่า ๗ ฉบับ คือฉบับรัตนน้ำเอก ฉบับรัตนน้ำโท ฉบับทองน้อย ฉบับชุษย่อย ฉบับอักษรรามัญ ฉบับเทพชุมนุม และฉบับลายกัมมะลอ เป็นต้น

๓. ทรงบำรุงการศึกษาพระปริยัติธรรม เพื่อส่งเสริมความรู้ของพระภิกษุสงฆ์ จนการศึกษาพระปริยัติธรรมในพระพุทธศาสนาแพร่หลาย รุ่งเรืองเป็นอย่างยิ่ง

อนึ่ง ในรัชกาลนี้มีเหตุการณ์สำคัญทางศาสนาเกิดขึ้น ๒ ประการคือ

๑. เจ้าฟ้ามงกุฎ “พระวชิรญาณเดโรว์” ทรงตั้งคณะสงฆ์นิกายใหม่คือ “ธรรมยุติกนิกาย” ขึ้น

๒. คณะบาทหลวงและมิชชันนารีเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนา ลัทธิโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์

ภาพพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง ในสภาพที่ปรากฏ เมื่อสมัยรัชกาลที่ ๕ ในขณะนั้นยังมิได้สร้างพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

ภาพจาก : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

สันนิษฐานว่า พระมหาปราสาทองค์นี้สร้างเสร็จในพุทธศักราช ๒๓๓๘ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ได้มีการสมโภชฉลองพร้อมพระมณฑปในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งปลูกแทนหอพระมณเฑียรธรรมที่ถูกไฟไหม้

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงมีพระมหากรุณาและพระเมตตาต่อพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าทับ (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) เป็นพิเศษมาแต่ทรงพระเยาว์ จนถึงเวลาพระชนมายุครบกำหนดที่จะตัดพระเมาฬี ก็โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีเกศากันต์ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเป็นการพิเศษ และเป็นครั้งแรก

ในปี พ.ศ. ๒๓๕๑ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยาราชสงครามช่างทหารในกราบทูลว่าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ชื่อและตัวไม้ไม้ได้เปลี่ยนครั้งก่อนนั้นผู้เปียกไปเป็นที่น่ากลัวจะต้องทำใหม่ จึงโปรดให้พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา เป็นแม่กองคุมตำรวจและช่างทหารในให้หรือเปลี่ยนตัวไม้ใหม่ ทรงกำชับไม่ให้ตัวไม้ผิดแบบเก่าจนสักนี้ ๑ ด้วยถ่ายแบบทุกตัว

การซ่อมพระมหาปราสาททำมาจนถึงปัจจุ (พ.ศ. ๒๓๕๓) ได้ลงรักปิดทองแล้วเสร็จ การครั้งนี้นับเป็นการอนุรักษ์ของเก่าได้อย่างหนึ่ง

พระที่นั่งองค์นี้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวยังใช้เป็นที่บอกพระปริยัติธรรม แทนที่เก๋งริมหอพระปริตร บริเวณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เนื่องจากจำนวนพระภิกษุสงฆ์และสามเณรเรียนมากขึ้น ซึ่งแสดงถึงพระราชศรัทธาในพระบวรพุทธศาสนา แม้พระมหาปราสาทก็ยังทรงอนุญาตให้ใช้เป็นที่บอกพระปริยัติธรรม

เวลาเสด็จลงตำหนักแพ พระราชยานผ่านหน้าพระมหาปราสาท พอได้ทรงสดับเสียงพระภิกษุสามเณรแปลพระไตรปิฎก ก็ทรงประสานพระหัตถ์อัญมโหนาททุกครั้ง

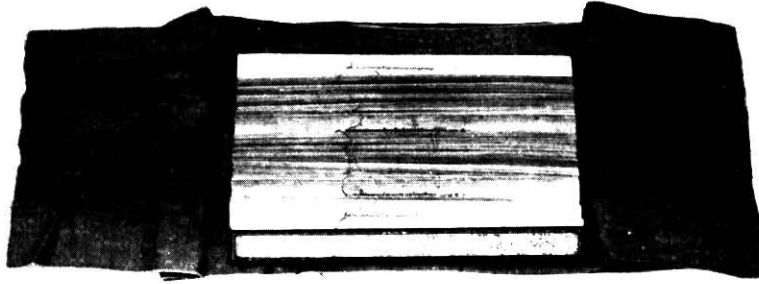
ภาพพระเจดีย์ แบบสำเภาจีนที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นที่วัด
ยานนาวา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๓

วัดยานนาวา ถนนเจริญกรุง เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร

ภาพจาก : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

พระเจดีย์องค์นี้เป็นพระพุทธรเจดีย์จัดอยู่ในประเภทพระธาตุเจดีย์สำหรับบรรจุพระบรม-
สารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

พระเจดีย์องค์นี้นอกจากสร้างขึ้นเพื่อการพระราชกุศลในทางพระศาสนาแล้ว ยังเป็นถาวร
วัตถุที่แสดงให้เห็นพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เห็นประจักษ์ว่าทรง
ปลูกฝังการพาณิชย์ไว้ตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงมีพระราชอุตสาหะส่งสำเภาสินค้าไปค้าขาย
ยังนานาประเทศ โดยเฉพาะประเทศจีน จนกระทั่งทำให้ฐานะเศรษฐกิจของประเทศมั่งคั่งในสมัยต่อมา
ความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการสมัยใหม่เริ่มแพร่หลายเข้ามาถึงประเทศไทย มีเรือจักรไอน้ำแทน
ความนิยมใช้สำเภาก็หมดไป พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรเจดีย์
รูปเรือสำเภานานาดยาว ๑ เส้น นี้ไว้เพื่อให้ชนรุ่นหลังรู้ลักษณะของเรือสำเภายุคโบราณ

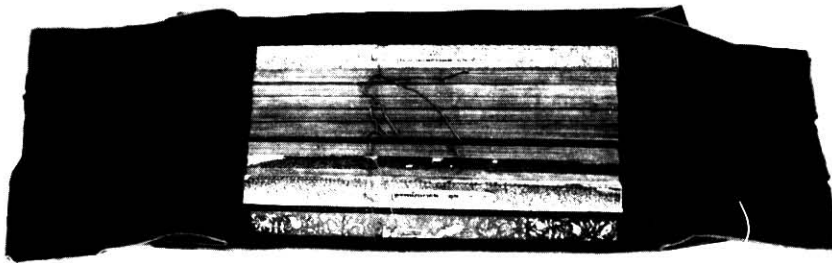
วัตถุ : คัมภีร์โบราณเรื่องพระปฐมสมโพธิอรรถกถาปริศนารัตนปริศนารัตน - ปลายอนนุสรณ
กาลปริศนารัตน ฉบับทองน้อย ร. ๓ ไม่ประทับลายทองจีน เป็นพระนิพนธ์ของ
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส พระบาทสมเด็จพระ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ช่างผู้หญิงฝึกหัดจารคัมภีร์เป็นครั้งแรก
ในสมัยรัตนโกสินทร์

ขนาด : ยาว ๕๕ ซม. กว้าง ๑๘ ซม. หน้า ๖ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : กองหอสมุดแห่งชาติ

เนื้อเรื่อง

พระพุทธเจ้าทรงแสดงเทศนาโปรดชฎิลสามพี่น้อง และได้เสด็จโปรดไวโนยนิกรในคามนิคม
ชนบทราชธานีบุรีน้อยใหญ่ ตรารบจนถึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน มีการแจกพระธาตุและพรรณา
อันตรธาน ๕ ประการ คือ ปริยัตอันตรธาน ปฏิบัติอันตรธาน ปฏิเวธอันตรธาน ลิงคอันตรธาน
และ ธาตุอันตรธาน

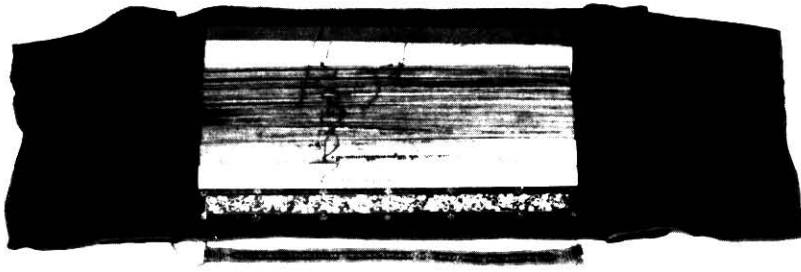
วัตถุ : คัมภีร์โบราณเรื่อง พระเทมียชาติ - พระมหาสถชาติ ฉบับรดน้ำคำโท ร. ๓
ไม่ประทับประดับเกล็ดหอย

ขนาด : ยาว ๕๗ ซม. กว้าง ๑๘ ซม. หน้า ๖ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : กองหอสมุดแห่งชาติ

เนื้อเรื่อง

กล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระบรมโพธิสัตว์ เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเทมีย์ พระมหาชนก
พระสุวรรณสาม พระเนมิราช และพระมหาสถ

วัตถุ : คมกรเบลานรอง พระมหาเวสุสนฺตรชาตก ทสวรรณครกณฺฑท ฉบบทองนอย
ร. ๓ ไม้ประกับลายทองจีน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ
ให้ช่างผู้หญิงฝึกหัดจารคัมภีร์เป็นครั้งแรกในสมัยรัตนโกสินทร์

ขนาด : ยาว ๕๔ ซม. กว้าง ๑๒.๖ ซม. หนา ๖ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : กองหอสมุดแห่งชาติ

เนื้อเรื่อง

พระบรมโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ทรงบำเพ็ญทานบารมีอันสูงสุด ด้วยการที่ทรงบริจาคพระราชโอรส-ธิดา และพระอัครมเหสี ให้เป็นปุตตทาร มหาทานบริจาค

**ภาพพระสงฆ์ไทยเดินทางขึ้นไปนมัสการพระพุทธรูปบาทนยอดเขา "Adam's Peak" ประเทศ
ลังกา**

**จิตรกรรมฝาผนัง ในหอไตร วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร
ฝีมือช่าง รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**

ภาพโดย : กองโบราณคดี

ไทยกับลังกามีความสัมพันธ์ทางศาสนากันมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัย ต่างส่งสมณทูตติดต่อกัน
อยู่เสมอมา

ในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๓
พระสงฆ์ลังกาเข้ามากรุงเทพฯ เพื่อนมัสการพระเจดีย์สถานที่สำคัญและสืบข่าวการพระศาสนาใน

ประเทศไทย จนถึง พ.ศ. ๒๓๘๕ พระสงฆ์กลุ่มนี้จะเดินทางกลับ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงส่งพระสงฆ์ไทยธรรมยุติกนิกาย ๕ รูป ออกไปส่งพระสงฆ์ลังกา โปรดให้มีสมณสาสน์ พร้อมทั้งพระราชทานรูปเทียน ต้นไม้เงินทอง ไปบูชาพระรัตนธาตุ และสืบข่าวการพระศาสนาในลังกาด้วย คณะสงฆ์คณะนี้ออกเดินทางไปกับเรือกำปั่นหลวงชื่อ จินดาดวงแก้ว ซึ่งจะไปค้าขายที่เมืองบ่าบาย และกลับมาใน พ.ศ. ๒๓๘๖ ได้ยืมหนังสือพระไตรปิฎกที่กรุงเทพฯ ไม่มี มาจากลังกา ๔๐ คัมภีร์ เพื่อคัดลอกไว้

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๓๘๗ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระสงฆ์ไทยธรรมยุติกนิกาย ๖ รูป และสามเณร ๑ รูป นำพระไตรปิฎกไปคืนและส่งสามเณร ลังกา ๑ รูป ที่มาบวชเป็นภิกษุ ครั้งนี้มีสมณสาสน์ไปถึงพระสังฆนายกลังกากับรูปเทียน ต้นไม้เงินทอง ไปบูชาพระรัตนธาตุด้วย เดินทางโดยเรืออุคมเดช สมณทูตคณะนี้กลับมาถึงกรุงเทพฯ ๔ เดือน หลังจากนั้นพาพระสงฆ์ชาวลังกา สามเณร และคฤหัสถ์เข้ามาด้วย ๔๐ คนเศษ และยืมหนังสือ พระไตรปิฎกเข้ามาอีก ๓๐ คัมภีร์

พระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จ

ภาพจาก : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความเคลื่อนไหวทางศาสนาที่สำคัญ ๒ เรื่อง คือ

๑. ใน พ.ศ. ๒๓๗๒ เกิดการปฏิรูปพระพุทธศาสนา โดยสมเด็จพระเจ้านั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งคณะสงฆ์นิกายใหม่ คือ ธรรมยุติกนิกาย เพื่อชำระล้างข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ที่ไม่ถูกต้องตรงตามพระวินัยบัญญัติ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ทรงดำรงตำแหน่งองค์อัครศาสนูปถัมภก ก็ทรงมีพระราชศรัทธา เลื่อมใสในคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายอยู่เป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางวัตรปฏิบัติและความรู้ พระราชธรรมาธิบดีซึ่งทรงแสดงออกต่อพระสงฆ์นิกายนี้ได้เป็นไปโดยสม่ำเสมอ มิได้ทรงรังเกียจ กินแหนงแต่อย่างใด ยกเว้นเรื่องเดียวคือการครองผ้าอย่างพระมอญเท่านั้น

๒. คณะบาทหลวงและมิชชันนารีเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนา ลัทธิโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์

ภาพสังฆราช มอง แบปติสต์ ปาลเลอกัวซ์ (Mgr. Jean Baptistes Pallegoix) (พ.ศ. ๒๓๘๘ - ๒๔๐๕)
สังฆราชแห่งมัลโลส์ ประมุขมิสซังแห่งกรุงสยาม

ภาพจาก : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

คริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิกนั้น ได้เริ่มเข้ามาในราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ครั้นถึงสมัยพระเพทราชา บาทหลวงนิกายโรมันคาทอลิกถูกขับไล่ออกจากพระราชอาณาจักร บาทหลวงคณะใหม่เข้ามาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในบรรดาบาทหลวงนิกายโรมันคาทอลิกที่เข้ามาเผยแพร่คริสตศาสนาในเมืองไทย บุคคลที่สำคัญคือสังฆราช มอง แบปติสต์ ปาลเลอกัวซ์ ชาวฝรั่งเศส

สังฆราชปาลเลอกัวซ์เดินทางโดยทางเรือมาถึงกรุงเทพฯ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๓ ท่านมาอยู่เมืองไทยได้ไม่ถึงสิบปีก็ได้รับสมณศักดิ์ขึ้นเป็นสังฆราชแห่งมัลโลส์

สังฆราชท่านนี้มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่องค์ทรงผนวชอยู่ โดยท่านเป็นผู้ถวายการสอนวิชาภูมิศาสตร์ ฟิสิกส์ เคมี ดาราศาสตร์ ภาษาฝรั่งเศส และละติน แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ และทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่ที่วัดราชาธิวาส (วัดสมอราย) และท่านเองก็ได้เรียนรู้ภาษาบาลีจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเช่นกัน ความสัมพันธ์ส่วนตัวนี้เองมีส่วนสร้างสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศทั้งสองในเวลาต่อมา

ตลอดระยะเวลาเกือบสามสิบปีที่ท่านพำนักอยู่ในกรุงสยาม สังฆราชปาลเลอกัวซ์ได้มีโอกาสสัมผัสและรู้เห็นเหตุการณ์ในเมืองไทยอย่างใกล้ชิด หนังสือที่ท่านเขียนขึ้นคือบันทึกเรื่องมิสซังแห่งกรุงสยาม “Mémoire sur la Mission de Siam” ในปี พ.ศ. ๒๓๙๖ และ “Description du royaume Thai ou Siam” ในปี พ.ศ. ๒๓๙๗ นั้น ให้ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ สภาพสังคมของไทยในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นท่านยังจัดพิมพ์พจนานุกรม ไทย-ละติน-ฝรั่งเศส-อังกฤษ ที่ประเทศฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๗

สังฆราชปาลเลอกัวซ์มรณภาพลงเมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๐๕

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

ด้านศิลปวัฒนธรรม

ศิลปกรรม

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บ้านเมืองมีความมั่นคง การเศรษฐกิจเจริญรุ่งเรืองสูงสุด ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้งานศิลปะไทยทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม เจริญรุ่งเรืองไปด้วย

การทะนุบำรุงศิลปกรรมในรัชสมัยนี้แบ่งออกได้ ๒ ลักษณะ คือ ศิลปกรรมแบบดั้งเดิม และศิลปกรรมที่สร้างขึ้นใหม่ โดยเฉพาะด้านสถาปัตยกรรม เป็นศิลปะแบบผสมระหว่างศิลปะไทย จีน และตะวันตก ซึ่งยึดถือกันว่าเป็นศิลปะแบบพระราชนิยม

ศิลปกรรมไทยสมัยนี้มีลักษณะเด่นเป็นเยี่ยม เป็นศิลปะรัตนโกสินทร์ที่แท้จริง ที่เป็นมรดกปรากฏจนเท่าทุกวันนี้ ก่อนที่ศิลปะตะวันตกจะเข้ามามีอิทธิพลในงานศิลปะไทยในยุคต่อมา

วรรณคดี

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นกวีที่สามารถพระองค์หนึ่ง ก่อนเสด็จขึ้นครองราชย์ทรงสนพระราชหฤทัยในการประพันธ์ ได้พระราชนิพนธ์วรรณกรรมหลายเรื่องคือ โคลง

ปราบดาภิเษกเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องสังข์ศิลป์ชัย เพลงยาวสังวาส และบทเสภาบางตอนในเรื่องขุนช้างขุนแผน เมื่อครองราชย์แล้วอาจไม่ทรงว่างพระราชกิจพอที่จะทรงสร้างวรรณกรรมด้วยพระองค์เอง แต่ถึงกระนั้น ก็ทรงทะนุบำรุงวรรณกรรมอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะวรรณคดีทางพุทธศาสนา ในรัชสมัยนี้ยังมีกวีที่สำคัญ ๆ เช่น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส และสุนทรภู่ ซึ่งมีชื่อเสียงมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ แล้ว มีกวีที่เป็นที่รู้จักกันดีคือ พระมหามานตรี (ทรัพย์) สมเด็จฯ กรมพระยาเดชาดิศร คุณพุ่ม คุณสุวรรณ วรรณคดีที่แต่งในสมัยนี้ได้แก่ ลิลิตเดลงพ่าย ปฐมสมโพธิกถากฤษณาสนนึ่งอคำฉันท ระเบิดันไล ไคลงสุภาสิตโลกนิติ เป็นต้น

นาฏกรรม

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าพระองค์ไม่โปรดการเล่นละคร กลับเป็นเหตุให้มีการเล่นละครนอกวังแพร่หลายกว่าก่อน นอกจากนั้นละครชาตรีแพร่หลายมากในยุคนี้

มหรสพอื่น ๆ ที่เป็นที่นิยมและเล่นกันในสมัยนี้ เช่น โขน หุ่น หนัง ระบำ ละครชาตรี เป็นต้น

สถาปัตยกรรม

- วัตถุประสงค์ : เจดีย์จำลอง
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์ (พุทธศตวรรษที่ ๒๔)
ชนิด : สำริด ลงรักปิดทอง เลขทะเบียน ๕
ขนาด : ส. ๖๐ ซม. กว้าง ๓๖ ซม.
สถานที่เก็บปัจจุบัน : คลังบน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด

เจดีย์จำลองย่อมุมไม้สิบสอง มีบันไดขึ้นทั้ง ๔ ด้าน บันไดมีพญานาคเลื้อยลงมา ฐานเหลี่ยม ๕ ชั้น องค์กระฆังย่อมุมไม้สิบสอง สามารถถอดออกจากส่วนฐานได้ ปล้องใ้ฉนวนรูปดอกบัวซ้อนกัน คงเหลือ ๕ ปล้อง ไม่มีปลียอด

เจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง เป็นเจดีย์ที่นิยมสร้างมาแต่สมัยอยุธยา ตลอดกระทั่งในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตัวอย่างคือพระเจดีย์ทรงเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง หน้าพระอุโบสถวัดชนะสงครามวรวิหาร สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทโปรดให้สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๑ ซึ่งเป็นเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ที่มีทรวดทรงส่วนสั้ดงดงามกว่าพระเจดีย์ในที่อื่น พระเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองวัดนางนอง วัดโบราณที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ริ่และสถาปนาใหม่ทั้งวัด เป็นต้น

ภาพพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม ราชวรมหาวิหาร

ภาพจาก : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

วัดอรุณราชวราราม เดิมเป็นวัดโบราณ สร้างตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกกันว่า วัดมะกอก ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เปลี่ยนมาเรียกว่าวัดแจ้ง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์เสนาสนะในวัดนี้ ตั้งแต่ครั้งยังทรงพระดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร และยังประทับที่พระราชวังเดิม จนสำเร็จในปี พ.ศ. ๒๓๖๓ และโปรดเกล้าฯ ให้มีการฉลองแล้วพระราชทานชื่อใหม่ว่า “วัดอรุณราชวราราม”

ถาวรวัตถุในวัดอรุณราชวรารามที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นไว้ นั้น ปรากฏเด่นชัดเป็นสง่าดงามหาที่ติไม่ได้ จนเป็นที่เลื่องลือรู้จักกันแทบทั่วโลก คือ พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม

พระปรางค์ตั้งอยู่หน้าวัด หลังโบสถ์น้อยและวิหารน้อย เดิมสูง ๘ วา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างเพิ่มเติมต่อจากที่รัชกาลที่ ๒ ทรงขุดรากไว้ ทำเพิ่มเติมจนสูงถึง ๑ เส้น ๑๓ วา ๑ คอก ๑ คืบ ๑ นิ้ว

พระปรางค์องค์ใหญ่มีประตูเข้า ๔ ประตู มีบันไดขึ้นสู่ฐานทักษิณชั้นที่ ๑ ทั้ง ๔ ด้าน ถัดขึ้นไปเป็นฐานทักษิณชั้นที่ ๒ รอบฐานมีรูปปั้นไม้ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสี เหนือขึ้นไปเป็นเชิงบาตรประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีลายดอกไม้ ใบไม้ มีบันไดขึ้นฐานทักษิณชั้นที่ ๒ และมีฐานทักษิณชั้นที่ ๓ ประดับรูปกนิษฐและกนิรีโดยรอบ เชิงบาตรเป็นรูปมารแบก มีบันไดขึ้นฐานทักษิณชั้นที่ ๓ ที่เชิงบันไดมีเสาหงส์หิน และเป็นฐานทักษิณชั้นที่ ๔ มีรูปกนิษฐและกนิรีโดยรอบ ตรงย่อมุมเป็นรูปแจกันดอกไม้ ที่เชิงบาตรเป็นรูปกระบี่แบก มีบันไดขึ้นไปยังฐานทักษิณชั้นที่ ๔ ที่เชิงบันไดมีเสาหงส์หิน เหนือฐานทักษิณเป็นรูปกนิษฐและกนิรีโดยรอบ ตรงย่อมุมเป็นรูปแจกันดอกไม้เชิงบาตรเป็นรูปพรหมแบก เหนือขึ้นไปเป็นชุ่ม ๔ ด้าน ข้างในเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณทั้ง ๔ ด้าน จากนั้นเป็นชั้นกลีบขนุน ตอนยอดพระปรางค์เป็นนภศูล มีมงกุฎปิดทองครอบ

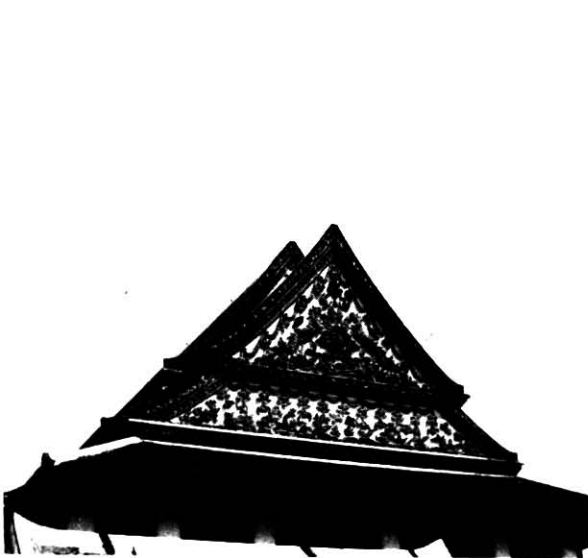
รอบพระปราสาทองค์ใหญ่เป็นปราสาททิศ ๔ มุม อยู่บนมุมทักษิณชั้นล่างของพระปราสาทใหญ่ ปราสาททิศเหล่านี้รูปทรงเหมือนกัน มีช่องรูปกนิกรกนิรี และเชิงบาตร เหนือช่องมีรูปมารกับกระบี่ แลกสลับกัน ชั้นซุ้มภายในเป็นรูปพระพายทรงม้า เหนือซุ้มเป็นรูปครุฑยุคนาคและเทพพนม ถัดขึ้นไปเป็นชั้นกลีบบน ๕ ชั้น แล้วเป็นนภศูลปิดทอง

ช่วงระหว่างปราสาททิศ บนฐานทักษิณชั้นที่ ๒ เป็นมณฑปทิศ มีทั้ง ๔ ด้าน ภายในมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ฐานมณฑปประดับรูปกนิกรและกนิรี เหนือช่องนี้มีรูปกุมภภัณฑ์ แยก ๒ มณฑป อีก ๒ มณฑปเป็นรูปคณธรรพ์แบก มณฑปก่อด้วยอิฐถือปูนประดับกระเบื้องเคลือบสี

พระปราสาทวัดอรุณราชวรารามเป็นพระเจดีย์ทรงปราสาท ซึ่งดัดแปลงมาจากพระปราสาทแต่เดิม ซึ่งเป็นที่สักการบูชาในศาสนาพราหมณ์ แต่พระปราสาทวัดอรุณราชวรารามนี้เป็นพุทธปราสาท

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์พระปราสาทวัดอรุณฯ เพื่อฉลองในกาลสมัยที่พระชนมายุเสมอสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ สำเร็จในปี พ.ศ. ๒๔๕๒

และในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ องค์พระปราสาทชำรุดทรุดโทรม รัฐบาลจึงมอบหมายให้กรมศิลปากรดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๑๕

- ชื่อสถานที่ : วัดเทพธิดาราม วรวิหาร
- สถานที่ตั้ง : ถนนมหาไชย เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
- ประวัติความเป็นมา : พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาวัดพระยาไกรสวนหลวง ใน พ.ศ. ๒๓๗๕ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระราชทานแก่พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงวิลาส การก่อสร้างพระอารามขึ้นใหม่นี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดี เป็นแม่กองอำนวยการสร้าง พระราชทานนามว่า "วัดเทพธิดาราม"

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระอุโบสถ

เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ภายในผนังเขียนลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ตามแบบศิลปะรัชกาลที่ ๓ หลังคาแบบไม่มีช่อฟ้า ใบระกา หน้าบันประดับด้วยเครื่องกระเบื้องเคลือบจีน บานประตูหน้าต่างเขียนลายรดน้ำ พระประธาน รัชกาลที่ ๓ อัญเชิญไปจากพระบรมมหาราชวัง เป็นพระพุทธรูปสลักจากศิลาขาว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันพระราชทานนามว่า “พระพุทธรเทววิลาส”

พระวิหาร

ลักษณะเช่นเดียวกับพระอุโบสถ ภายในพระวิหารนอกจากพระประธานแล้ว มีรูปหล่อภิกษุณีหล่อด้วยดินเผา ๕๒ รูป

ศาลาราย

๑๐ หลัง สร้างครอบมรดกกำแพงพระอุโบสถ ๘ หลัง ใช้ได้ทั้งภายนอกภายใน (ศาลา ๒ หน้า) อีก ๒ หลัง อยู่บริเวณด้านหน้าพระวิหารทั้ง ๑๐ หลังใช้เป็นที่พักอาศัยบำเพ็ญกุศล และเป็นที่พักศึกษาพระปริยัติธรรมของภิกษุสามเณรในปัจจุบัน

พระปรารักษ์

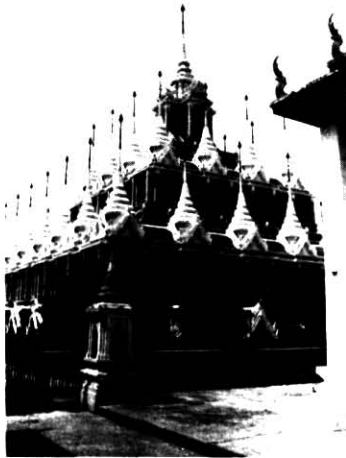
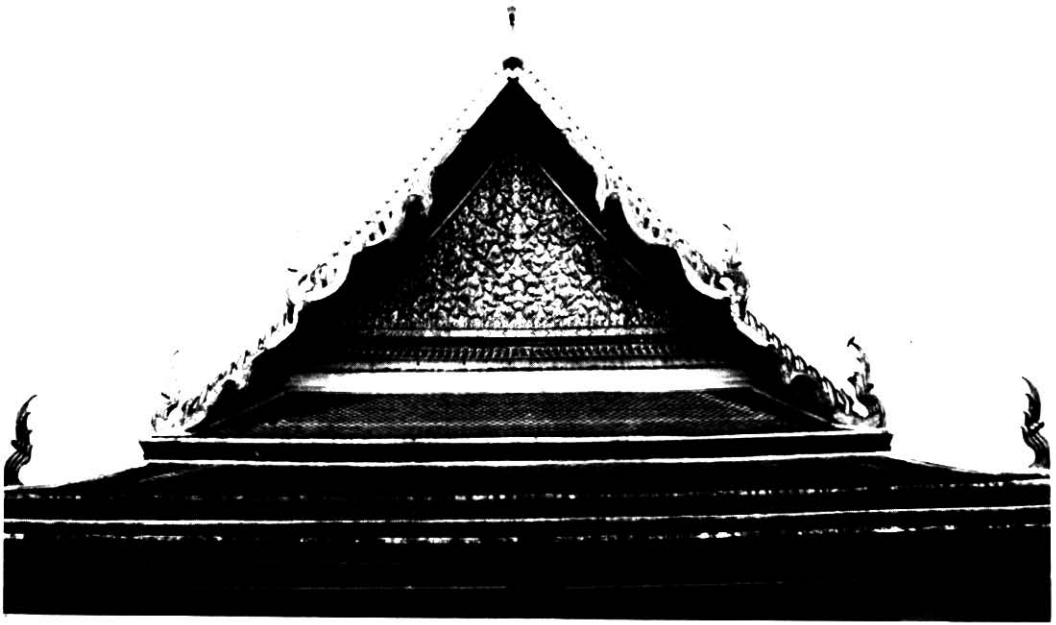
ตั้งประจำทั้ง ๔ ทิศ มุมพระอุโบสถ แต่ละองค์ตั้งบนลานทักษิณสูง ที่ฐานมีรูปท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔

เครื่องประดับพระอาราม

ได้แก่ตุ๊กตาดิน ทั้งรูปคนและรูปสัตว์ ตุ๊กตารูปคนตั้งอยู่รอบพระอุโบสถ บางตัวลักษณะท่าทางและแต่งกายแบบจีน บางตัวแต่งกายแบบไทย ตุ๊กตารูปสัตว์ได้แก่ สิงโตจีน ตั้งอยู่หน้าพระอุโบสถพระวิหาร และศาลาการเปรียญอย่างละคู่

สิ่งสำคัญอีกประการคือ

กุฏิหลังหนึ่งที่คณะ ๗๖ เป็นกุฏิที่สุนทรภู่อุปสมบทและจำพรรษาที่วัดนี้เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๒ - ปี พ.ศ. ๒๓๘๕ ขณะจำพรรษาอยู่ ณ วัดนี้ท่านได้สร้างงานประพันธ์ไว้เป็นจำนวนมาก ที่เกี่ยวกับวัดเทพธิดารามวรวิหารมากที่สุดคือ “รำพันพิลาป” ท่านได้พรรณนาถึงลักษณะปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุของพระอารามอย่างละเอียด ปัจจุบันทางวัดได้อนุรักษ์กุฏิที่ท่านเคยจำพรรษาไว้ในฐานะบ้านกวี ตั้งชื่อว่า “กุฏิสุนทรภู่” และหล่อรูปครึ่งตัวของท่านเมื่อยังเป็นภิกษุไว้เป็นอนุสรณ์

ชื่อสถานที่ : วัดราชนัคดาราม วรวิหาร
สถานที่ตั้ง : ถนนมหาไชย เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
ประวัติความเป็นมา : พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระอารามพระราชทาน พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าหญิงโสมนัสวัฒนาวดี โดยให้พระยายมราช จัดหาสถานที่ และทำแบบแปลนสิ่งก่อสร้าง ในปี พ.ศ. ๒๓๘๕ รัชกาลที่ ๓ พร้อมด้วยพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าหญิงโสมนัสวัฒนาวดี ได้เสด็จในพิธี วางศิลาฤกษ์ หลังจากนั้นอีก ๓ เดือน พระเจ้าหลานเธอฯ ได้เสด็จฯ ทรงประกอบ พิธียกชื่อพระอุโบสถ

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระอุโบสถ

เป็นอาคารทรงโรง หลังคามุงกระเบื้อง มีช่อฟ้า ใบระกา หน้าบันลงรักปิดทองประดับกระจก รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระเสฐียรธรรมณี จากพระบรมมหาราชวัง มาเป็นพระประธาน ในรัชกาลที่ ๕ ทางวัดได้บูรณะบางส่วน เช่น ตัวไม้ เครื่องบนบางตัว ผนังภายในเขียนภาพเทพชุมนุม เทียบกับดาราศาสตร์ บันล้ายรูปและประดับกระจกที่ซุ้มประตูหน้าต่าง บานประตูหน้าต่างเขียน ลายรดน้ำ

โลหะปราสาท

นับเป็นโลหะปราสาทองค์ที่ ๓ ในโลก องค์ที่ ๑ นางวิสาขา มหาอุบาสิกา สร้างถวาย พระพุทธเจ้าในวัดบุพผาราม ประเทศอินเดีย องค์ที่ ๒ พระเจ้าทุฐฐคามณี กษัตริย์ลังกาสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๓๘๒ องค์ที่ ๓ รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างแทนเจดีย์ประจำวัด เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๕ สมเด็จพระ ยะยาดีราชราชนุภาพ ทรงอธิบายว่า “โลหะปราสาท” เป็นชื่อดั้งเดิมตามภาษาของชาวอินเดีย หมายถึง ดึกที่มียอดเป็นโลหะ

โลหะปราสาทก่อด้วยอิฐ ๓ ชั้น ยอด ๓๗ ยอด หมายถึงโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ภายในเป็นช่องกลวงตลอด จากฐานถึงยอด มีซุงต้นใหญ่สูงถึงยอดปราสาท บักไว้ ๑ ต้น เจาะลำต้น ดอกไม้เป็นชั้นบันไดวนสำหรับขึ้น การสร้างปราสาทสำเร็จเพียงโคลน ยังไม่ได้ถือปูน ก็สิ้นรัชกาล เสียก่อน ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทางเจ้าอาวาสได้บูรณะหลายครั้ง และบูรณะเรื่อยมาจนถึงสมัยสงครามโลก ครั้งที่ ๒ การบูรณะดังกล่าวครั้งนี้ เกือบจะทำลายแบบแผนเดิมของโลหะปราสาทสมัยรัชกาลที่ ๓ ไป การบูรณะครั้งใหญ่ดำเนินการในสมัยพระราชบิดาโสภณเป็นเจ้าอาวาส โดยร่วมมือกับ เจ้าหน้าที่รัฐบาลหลายฝ่าย ได้พยายามรักษาแบบแผนเดิมในรัชกาลที่ ๓ ให้มากที่สุด และกรม ศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนโลหะปราสาท และโบราณวัตถุสถานภายในวัด เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒ กรมโยธาธิการได้ทำการบูรณะเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๖ - ๒๕๐๘ จึงแล้วเสร็จ ดังปรากฏในปัจจุบัน

- ชื่อสถานที่ : วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร วัดประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
- สถานที่ตั้ง : ริมคลองด้านฝั่งตะวันตก มีคลองบางหว้าอยู่ด้านเหนือ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

ประวัติความเป็นมา : เดิมชื่อ วัดจอมทอง สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยรัชกาล พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พ.ศ. ๒๓๖๓ มีข้าวม้าเตรียม ยกทัพเข้ามาโจมตีกรุงเทพฯ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าลูกเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เป็นแม่ทัพคุมทางด้านพระเจดีย์สามองค์ เมื่อเคลื่อนทัพผ่าน วัดจอมทอง ได้เสด็จประทับแรมวัดนี้ และทรงทำพิธีเบิกโกลนทวารตามลักษณะ พิชัยสงคราม ปรากฏว่า ม้าไม่ยกทัพมา จึงเลิกทัพกลับพระนคร เมื่อเสด็จกลับแล้ว ทรงเริ่มปฏิสังขรณ์วัดจอมทองใหม่ทั้งวัด เสด็จมาประทับทรงบูรณ และตรวจการก่อสร้างด้วยพระองค์เอง เมื่อแล้วเสร็จจึงน้อมเกล้าฯ ถวายเป็น พระอารามหลวง รัชกาลที่ ๒ พระราชทานนามว่า วัดราชโอรส

สิ่งสำคัญภายในวัด :

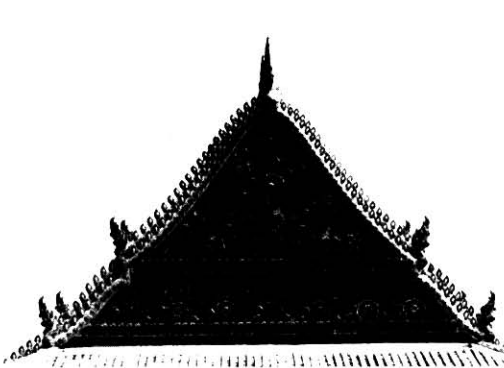
พระอุโบสถ

มีขนาดย่อม หลังคาแบบจีน ลด ๒ ชั้น มุงกระเบื้องเคลือบแบบไทย ไม่มีช่อฟ้า หางหงส์ หน้าบันประดับกระเบื้องเคลือบสีต่าง ๆ ตกแต่งเป็นลายดอกไม้ผสมทิวทัศน์อย่างจีน มีตุ๊กตากระเบียงสีของจีนขนาดใหญ่อยู่ข้างประตูหน้า ๓ ตัว ประตูหลัง ๓ ตัว (ปัจจุบันเหลือ ๒ ตัว) ชุ่มประตูหน้าต่างเป็นลายดอกเบญจมาศ บานประตูด้านนอกประดับมุกกลายมังกรต้นเมฆ ด้านในเขียนทวารบาลแบบจีน พระแท่นประทับใต้ต้นพิกุล

ด้านซ้ายของพระอุโบสถมีแท่นศิลาใต้ต้นพิกุลเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๓ เสด็จมาคุมการก่อสร้าง ได้ประทับที่พระแท่นใต้ต้นพิกุลนี้ พระองค์เคยตรัสว่า “ถ้าฉันตายจะมาอยู่ที่ต้นพิกุลนี้”

ศาลาการเปรียญ

ทางขวาของพระอุโบสถ หลังคาลด ๒ ชั้น แบบจีน มุงกระเบื้องไทย บนหลังคาประดับรูปแกะระหว่างมังกร กระเบื้องดินเผาเคลือบสีอย่างศาลเจ้าจีน

ชื่อสถานที่ : วัดเฉลิมพระเกียรติ วรวิหาร

สถานที่ตั้ง : ตำบลบางศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรีริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำ

เจ้าพระยา ห่างจากศาลากลางจังหวัดนนทบุรีไปทางเหนือ ๑ กิโลเมตรเศษ
ประวัติความเป็นมา : พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้สร้างวัดในปี พ.ศ.
๒๓๕๐ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ ในบริเวณป้อมแก้ว ซึ่งเป็นนิเวศสถานเดิม
แห่งพระอัยกา และพระอัยกีของพระองค์ท่าน และเป็นที่ประดิษฐานของสมเด็จพระ
ศรีสุลาดัย พระราชชนนี ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าพระยา-
บรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) เมื่อครั้งเป็นพระยาพระคลัง เป็นแม่กองก่อสร้าง
โดยให้สร้างป้อมปราการก่ออิฐถือปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมรอบวัด มีใบเสมา
พระราชทานนามว่า "วัดเฉลิมพระเกียรติ" การก่อสร้างวัดยังคงค้างอยู่เพราะ
รัชกาลที่ ๓ เสด็จสวรรคตใน พ.ศ. ๒๓๕๔ ก่อนเสด็จสวรรคตได้มีพระราช
กระแสดังวัดที่สร้างค้างอยู่ และมีพระราชดำรัสขอเงินในท้องพระคลังจาก
พระมหากษัตริย์องค์ต่อไป ๑ หมื่นชั่ง ให้สร้างวัดที่ค้างให้เสร็จสมบูรณ์ และ
บูรณะวัดที่ทรุดโทรม เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น
ครองราชสมบัติแล้ว ได้ทรงสร้างวัดเฉลิมพระเกียรติจนแล้วเสร็จ เสด็จ
พระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตราชลมารคพระราชทานผ้าพระกฐินเมื่อปี
พ.ศ. ๒๓๕๗ และโปรดให้นำพระบรมธาตุบรรจุในพระเจดีย์

สิ่งสำคัญภายในวัด :

พระอุโบสถ

ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว มีเจดีย์ ๒ องค์ ที่มุมกำแพงแก้วด้านหน้า ๒ มุม ลักษณะเป็น
ศิลปะไทยปนจีน หลังคาพระอุโบสถมุงกระเบื้องรางดินเผาชนิดกาบกล้วยไม้เคลือบสี ทำเป็นลอน
ลูกฟักแบบจีน หน้าบันประดับกระเบื้องเคลือบจากจีน ลายดอกพุดตาน กระงั้งฐานพระ ซ่อฟ้า ไบระกา
และหัวนาคเป็นกระเบื้องเคลือบสี พื้นภายในปูด้วยหินอ่อน ภายนอกปูด้วยกระเบื้องหน้าวัวดินเผา
ผนังภายในเขียนลายสีลายพุ่มข้าวบิณฑ์ทำกันแย่ง ภายในรูปดอกพุดตาน ชุ่มประตูด้านต่างเขียน
ลายดอกพุดตาน ประตูด้านต่างด้านนอกเขียนลายรดน้ำ ภาพตราแผ่นดิน ภาพพระจันทร์เต็มดวง
และเครื่องยศ ภายในรูปกอบัวและปลา-นก พระประธานในพระอุโบสถปางมารวิชัย หล่อพร้อมทั้ง
พระประธานวัดราชนัลดาราม ด้วยทองแดงที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มาจากอำเภอบึง
จันทิก นครราชสีมา รัชกาลที่ ๔ ถวายพระนามว่า "พระพุทธรมหาโลกาภินันท์ปฏิมา"

พระวิหาร

ลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นลักษณะแบบเดียวกับพระอุโบสถ มีกำแพงแก้วล้อมรอบต่อจาก
พระอุโบสถ ประดิษฐานพระประธานชื่อพระศิลา เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย พร้อมอัครสาวก
ซ้าย-ขวา

ศาลาการเปรียญหลวง

ลักษณะสถาปัตยกรรมเช่นเดียวกับพระอุโบสถและพระวิหาร

จิตรกรรมฝาผนัง

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง “เนมิราชาดอก” ในพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร
เขียนโดย : หลวงวิจิตรเจษฎา(ครูทองอยู่) ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ภาพจาก : กองโบราณคดี

ภาพจิตรกรรม แสดงเรื่องราวตอนพระมาตุลีเทพบุตรนำราชรถเวทยานต์รังสฤกษ์ดีของพระอินทร์
ขับนำพระเนมิราชสมสุวรรณค์และนรก โดยมีพระอินทร์กับเทวดาบริวารมาสดับฟังอย่างพร้อมหน้า

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อาจกล่าวได้ว่าเป็นยุคทองของจิตรกรรมไทย
แบบประเพณี ทั้งนี้ เนื่องจากมีช่างเขียนผู้มีฝีมือสูงได้สร้างสรรค์สืบทอดติดต่อกันมา จนได้ลักษณะ
ความงามอันล้ำค่า วรรณะสีสว่างขึ้น ตัวภาพปราสาทราชวัง ทิวทัศน์ และส่วนประกอบอื่น ๆ ประสาน
กลมกลืนกันอย่างดี ทั้งการใช้สีและการตัดเส้น ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญในงานจิตรกรรมไทยแบบ
ประเพณีนั้นมีความประณีตละเอียดอ่อนสวยงาม

ในรัชกาลนี้มีศิลปินจำนวนมากแล้วแต่มีฝีมือและความสามารถด้วยกันทั้งสิ้น แต่ศิลปิน
ที่สร้างชื่อเสียงเป็นประวัติศาสตร์ในงานจิตรกรรมไทยแบบประเพณีมีอยู่ ๒ ท่าน คือ หลวงเสนีย์-
บริรักษ์ (ครูคงแป๊ะ) และหลวงวิจิตรเจษฎา (ครูทองอยู่)

งานจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ ๓ นี้ เป็นผลงานที่มีคุณค่าในความงามอันวิจิตรพิสดาร
น่าชม น่าศึกษา น่าติดตาม เช่น จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม พระอุโบสถ
วัดสุวรรณาราม พระอุโบสถวัดทองธารมชาติ พระอุโบสถวัดบางขุนเทียนนอก เป็นต้น ส่วนจิตรกรรม
ฝาผนังในต่างจังหวัดก็มีแบบอย่างที่ถ่ายทอดลักษณะของสกุลช่างท้องถิ่นแตกต่างกันไป เช่น จิตรกรรม
ฝาผนังที่พระอุโบสถวัดใหญ่อินทราวาราม จังหวัดชลบุรี อุโบสถวัดโพธิ์ บางโอ จังหวัดนนทบุรี และที่
อุโบสถวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี เป็นต้น

จิตรกรรมที่เขียนขึ้นส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษ
อย่างหนึ่งในจิตรกรรมไทยแบบประเพณี เช่น ปฐมสมโพธิ ทศชาติชาดก ไตรภูมิ เทพชุมนุม และ
เรื่องอื่น ๆ แล้ว สมัยนี้ยังนิยมเขียนเกี่ยวกับขยวนพยุหยาตรา ตำราหมอนวด ตำราดูสัตว์ อีกด้วย

ประติมากรรม

- วัตถุ : พระพุทธรูปประทับยืนปางประทานอภัยทรงเครื่องใหญ่
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์ พุทธศตวรรษที่ ๒๔
ชนิด : ทองคำลงยา เลขทะเบียน ๑๕๐๕๑
ขนาด : สูง ๔๐ ซม. กว. ๓๑ ซม.
ประวัติ : นายใหญ่ วิชัยราช นายสุมน วิจิฉัยกุล มอบให้
สถานที่เก็บปัจจุบัน : ห้องประณีตศิลป์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด

พระพุทธรูปประทับยืนปางประทานอภัยทรงเครื่องใหญ่ ทองคำลงยา ประดับพลอยสีต่าง ๆ ทรงทับทรวง สังวาล พาดูรัต ทองกร ทรงพระมหาพิชัยมงกุฎ มีดอกไม้ไหว่ ตรงด้านหน้าติดเชื่อมชอกนก

การสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ อันเป็นแบบศิลปะรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงรักษารูปแบบตามอย่างการสร้างพระพุทธรูปสมัยอยุธยาตอนปลายอย่างเคร่งครัด เช่นเดียวกับพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ ๒ องค์ ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม คือ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระพุทธรูปเลิศหล้านภาลัย

- วัตถุ : พระพุทธรูปปางมารวิชัย
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์
ชนิด : สำริดลงรักปิดทอง เลขทะเบียน ๔
ขนาด : ย. ๑๑๔ ซม. ก. ๘๗ ซม.
สถานที่เก็บปัจจุบัน : คลังบน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด

พระพุทธรูปปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ ลงรักปิดทอง รัศมีเปลว ถอดจากพระเมหาพีได้ เม็ดพระศกอย่างกันหอยเล็กและละเอียด พระพักตร์รูปไข่ ห่มจีวรเฉียง และชายสังฆาฏิซึ่งจรดพระนาภี มีลวดลาย ขอบจีวรและสังฆาฏิเป็นลายขนมเปียกปูน ขอบเป็นเม็ดเล็กอย่างเม็ดสาकुโดยรอบ จีวรลาย ดอกไม้ในวงกลม

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าอยู่หัว นอกจากพระราชนิยมในการสร้างพระพุทธรูปฉลองพระองค์อย่างพระมหากษัตริย์ ที่สำคัญและเป็นที่รู้จักได้แก่ พระพุทธรูปอดฟ้าจุฬาโลกและพระพุทธรูปเลิศล้ำนภลัย ประดิษฐานภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งมีลักษณะเป็นพระพุทธรูปยืน ทรงเครื่องพระมหากษัตริย์ ห่มทองคำลงยาราชาชาติประดับพลอยแล้ว ยังทรงสร้างพระพุทธรูปเป็นพระราชกุศลส่วนพระองค์ ที่พิเศษคือ จีวรและสังฆาฏิประดับลายกันแย่ง ลงยาราชาชาติ ประทับบนฐานสิงห์ ปัจจุบันประดิษฐานในหอพระสุราลัยพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง ต่อมาจึงเป็นพระราชนิยมในสมัยนี้ที่นิยมสร้างพระพุทธรูปทั้งประทับยืนและประทับนั่ง ห่มจีวร และสังฆาฏิมีลวดลาย เช่น พระพุทธรูปยืนปางประทานอภัย ประดิษฐานหน้าบุษบกพระพุทธรูปสิหิงค์ ภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

- วัตถุ : พระพุทธรูปปางมารวิชัย
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์
ชนิด : สำริดลงรักปิดทอง เลขทะเบียน ๓
ขนาด : สูง ๗๐ ซม. ตักกว้าง ๔๗.๕ ซม.
สถานที่เก็บปัจจุบัน : คลังบน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด

พระพุทธรูปปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ ลงรักปิดทอง รัศมีเปลว ถอดจากพระเมหาพีได้
เม็ดพระศกอย่างกันหอยเล็กละเอียด มีไรพระศก พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระโอษฐ์ยิ้ม ขอบจีวร
โค้งเสมอพระถัน รูปคล้ายตัวเอส (S) ชายสังฆาฏิเป็นเส้นตรงยาวจรดพระนาภี นิ้วพระหัตถ์ทั้ง ๔
เรียวยาวเสมอกัน ชำรุดเป็นบางแห่ง

- วัตถุ : พระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์ (พุทธศตวรรษที่ ๒๔)

ชนิด : สำริดลงรักปิดทอง เลขทะเบียน ๑๒๘๘/๒๕๒๔
ขนาด : สูง ๘๗ ซม.
ประวัติ : รับมาจากกรมศิลปากรเมื่อ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๒๔
สถานที่เก็บปัจจุบัน : คลังบน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด

พระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์ลงรักปิดทอง ทำเป็นรูปพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาท พระหัตถ์ขวาวางคว่ำบนพระชานุเบื้องขวา พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระชานุซ้าย เป็นกิริยาทรงรับ (พระพุทธรูปปางนี้นิยมสร้างมีรูปช้างหมอบถวายหมอน้ำ ลิงนั่งถวายรวงผึ้ง) พระพักตร์รูปไข่ เม็ดพระศกแหลมคล้ายหนามขนุน รัศมีเปลว ชำรุดเนื่องจากถูกตัดเป็นส่วน ๆ และได้ต่อไว้เรียบร้อยแล้วคือ พระศอกบนพระองค์ และพระชานุ

พระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์แสดงพุทธประวัติตอนที่พระพุทธเจ้าประทับ ณ โฆสิตาราม เมืองโกสัมพดี ภัทษุส่วนใหญ่แตกความสามัคคี ไม่ประพฤติตนในโอวาท ดังนั้น พระพุทธองค์จึงเสด็จตามลำพังไปยังป่าชื้อปาลีไลยกะ และทรงจำพรรษาที่นั่นโดยมีพญาช้างและพญาลิงปรนนิบัติตลอดพรรษา

วัตถุ : พระชัยวัฒน์
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์
ชนิด : บูเงิน เลขทะเบียน ญ ๕๐๓
ขนาด : ส. ๒๗.๕ ซม. ตก. ๑๒.๕ ซม.
สถานที่เก็บปัจจุบัน : ตำนกแดง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด

พระชัยวัฒน์คือ พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลลา ถือตาลปัตรประดับพลอย พระชัยประจำรัชกาลต่าง ๆ ในราชวงศ์จักรี ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ - ๕ ตาลปัตรจะมีขนาดใหญ่ พอปิดพระพักตร์ได้มิด แต่ในสมัยรัชกาลที่ ๖ มีขนาดเล็ก ไม่ปิดพระพักตร์ และพระชัยนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกพระองค์สร้างเป็นพระประจำรัชกาล ในสมัยโบราณเมื่อเวลามีศึกสงคราม จะอัญเชิญไปบนหลังช้างด้วย เรียกว่า พระชัยหลังช้าง เพื่อเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องคุ้มครองให้ได้ชัยชนะด้วยมีตาลปัตรคอยกำบัง

- วัตถุ : พระพุทธรูปปางไสยาสน์
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์
ชนิด : แก้วสีเขียว เลขทะเบียน ๘๓
ขนาด : ยาว ๑๕ ซม. กว้าง ๒๖.๕ ซม. สูง ๘๘ ซม.
ประวัติ : พระพุทธรูปองค์นี้เข้าใจว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้าง พระราชทานสมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี เป็นของที่อยู่ในวัดราชนัคดา มาแต่เดิม พระญาณปริยัติ (พริ้ง พรหมโชติ) เจ้าอาวาสวัดราชนัคดามอบให้ เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๔๗๘

สถานที่เก็บปัจจุบัน : ห้องรัตนโกสินทร์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

รายละเอียด

พระพุทธรูปปางไสยาสน์ แก้วสีเขียว ประทับภายในพระวิหารจำลอง วิหารหลังคาลด ๓ ชั้น มี ซ่อฟ้าใบระกา หางหงส์ คันทวย หลังคาเขียนลายทองเป็นเส้นหลังคา วิหารทรงโรง บานประตู หน้าต่างเป็นซุ้มประดับกระจก แลเห็นพระพุทธรูปประดิษฐานภายใน พระพุทธรูปประทับบนฐาน สูง ๓ ชั้น ประดับกระจกสีเขียว-ขาว พระเขนยและลาดพระที่ปิดทองประดับกระจก พระพุทธรูปแก้ว สีเขียวปิดทองในส่วนที่เป็นจีวร สบง รัตประคต ทองกร และข้อพระบาท เพดานห้อยฉัตร ๓ ชั้น ๓ องค์ ลงเหนือพระพุทธรูป ดาวเพดานรูปดอกไม้ปิดทอง

ภาพพระประธานในพระอุโบสถวัดนางนอง วรวิหาร กรุงเทพมหานคร

อายุสมัย : รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๓๕๓

ชนิด : โลหะ

ขนาด : สูง ๓๓๐ ซม. หน้าตัก ๒๓๐ ซม.

วัดนางนองเป็นวัดหนึ่งในกลุ่มวัดที่ตั้งอยู่ในบริเวณคลองด่าน อันเป็นคลองที่มีความสำคัญมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา คือ วัดราชโอรส วัดนางนอง และวัดหนึ่ง

วัดนางนองนี้ ไม่ปรากฏว่าใครเป็นผู้สร้าง หรือสร้างในสมัยใด แต่ผู้ปฏิสังขรณ์คือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏหลักฐานจากพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติว่า “...วัดหนึ่งนั้น เป็นของสมเด็จพระศรีสุลาลัยบูรณะขึ้นไว้ วัดนางนองเป็นของหลวงบูรณะก็ได้ทรงปฏิสังขรณ์...” หลังจากการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดนางนองแล้ว ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หล่อพระพุทธรูป ดังนี้ “...แล้วโปรดให้หล่อพระพุทธรูปที่ใหญ่ไว้ในพระอุโบสถวัดสุทัศน์ ๑ วัดเฉลิมพระเกียรติ ๑ วัดราชนันทาราม ๑ วัดปริณายก ๑ พระทรงเครื่องไว้วัดนางนอง...”

พระประธานในพระอุโบสถวัดนางนองนี้ เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งทรงเครื่องปางมารวิชัย แสดงพุทธประวัติตอนทรมานพระยามหาชมพู

ภาพพระพุทธรูปไตรรัตน์นายก ภายในพระวิหารซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้าง พระราชทาน

วัดกัลยาณมิตร วรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

วัดกัลยาณมิตรเป็นวัดที่เจ้าพระยานิกรบดินทร (โต กัลยาณมิตร) ว่าที่สมุหนายกเมื่อครั้งยังเป็นพระยาราชสุภาวดี สร้างขึ้นที่ปากคลองบางกอกใหญ่ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๐ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชศรัทธารับสร้างพระวิหารและพระโตขึ้นในวัดนั้นเป็นการช่วยเหลือและพระราชทานนามว่า “วัดกัลยาณมิตร วรมหาวิหาร”

พระประธานในพระวิหารหลวง เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๑.๗๕ เมตร สูง ๑๕.๕๔ เมตร ในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “พระพุทธรูปไตรรัตน์นายก”

ภาพอริยสาวิกา (ภิกษุณี)

อายุสมัย : รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ชนิด : ดินเผา

ขนาด : ต่าง ๆ กัน แต่รูปที่นั่งพับเพียบพนมมือ ส. ๕๗ ซม. ก. ๒๘ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : พระวิหาร วัดเทพธิดาราม วรวิหาร กรุงเทพมหานคร

สิ่งสำคัญในพระวิหารนอกจากพระประธานแล้วยังมีรูปหมู่อริยสาวิกา (ภิกษุณี) ซึ่งได้รับเอตทัคคะในฝ่ายภิกษุณีบริษัท ๕๒ รูป ประดิษฐานบนฐานหน้าพระประธาน

รูปหล่อภิกษุณีนี้ อยู่ในอิริยาบถต่าง ๆ กัน เช่น นั่งคุกเข่าพนมมือ นั่งสูบบุหรี่ นั่งตำหนักนั่งรับประทานหมาก ยืนพนมมือ เป็นต้น แต่อิริยาบถส่วนใหญ่คือ นั่งพับเพียบพนมมือ

- วัตถุ** : รูปหล่อเรื่องปฐมสมโพธิ ตอนพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากดาวดึงส์
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์ พุทธศตวรรษที่ ๒๔
ชนิด : สำริด เลขทะเบียน รส. ๗๒
ขนาด : ๑๕.๒ ซม. ย. ๕.๒ ซม.
ประวัติ : กรมพระราชพิธีส่งมาจากพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เมื่อ ๑๓ พฤษภาคม ๒๔๗๔
สถานที่เก็บปัจจุบัน : ห้องรัตนโกสินทร์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด

รูปหล่อทำเป็นรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งปางสมาธิ มีเทวดาและนางฟ้าถวายเครื่องสักการะบูชา อีกด้านเป็นรูปพระพุทธเจ้ากำลังเสด็จลงบันไดแก้ว ด้านขวาพระพุทธองค์เป็นเทวดาที่ตามส่งเสด็จ ยืนพนมมือ

รูปหล่อนี้แสดงเรื่องราวพระพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ตลอดพรรษา เพื่อโปรดพุทธมารดา พระอินทร์ พร้อมทั้งเหล่าเทวดา ครั้นออกพรรษาแล้วเสด็จกลับมนุษยโลกไปยังนครกาสีป พระอินทร์เนรมิตบันไดทิพย์เพื่อลงจากเทวโลก คือ บันไดทองคำด้านขวาสำหรับพระอินทร์ ตรงกลางเป็นบันไดแก้วเป็นทางเสด็จของพระพุทธองค์ ส่วนบันไดเงินด้านซ้ายเป็นทางเสด็จของพระพรหม

คติการสร้างพระพุทธรูปปางนี้ในอินเดียทำเป็นพระพุทธรูปยืนปางประทานพร ส่วนในประเทศไทยทำเป็นปางลีลา

- วัตถุ : รูปหล่อเรื่องปฐมสมโพธิตอนมารผจญ
 อายุสมัย : รัตนโกสินทร์ พุทธศตวรรษที่ ๒๔
 ชนิด : สำริด เลขทะเบียน รส. ๕๘
 ขนาด : ส. ๖.๗ ซม. ย. ๗.๓ ซม.
 ประวัติ : กรมพระราชพิธีส่งมาจากพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เมื่อ ๑๓ พฤษภาคม ๒๔๗๔
 สถานที่เก็บปัจจุบัน : ห้องรัตนโกสินทร์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
 รายละเอียด

รูปหล่อทำเป็นรูปพระพุทธองค์ประทับบนพุทธบัลลังก์ ภายใต้ต้นโพธิ์ พุทธบัลลังก์และต้นโพธิ์ประดับพลอยไม่มีพระพุทธรูป พระธรรมิกายืนบิบบมวยอยู่ด้านหน้าที่ประทับ ประติมากรรมอื่น ๆ แบ่งเป็น ๒ ตอน ด้านขวาเป็นรูปปวีสวดติมาร ทรงช้างคีรีเมฆัล ยกพลโยธามารมาผจญพระพุทธองค์ พระยามาร ๔ กร ถืออาวุธครบ ท้ายช้าง ถือปืนด้ามยาว พลมารทั้งหลายอยู่เบื้องล่าง ช้างคีรีเมฆัลชูวงแสดงอาการ อึกเหิม พระพุทธองค์มิได้ทรงหวั่นไหว ทรงเสียบารมี ๑๐ ที่ได้เคยบำเพ็ญมาและอ้างพระธรรมเป็นพยาน พระธรรมจึงสำแดงร่างเป็นนารีแล้วบิบบมวยผม มีน้ำหลังไหลออกมาท่วมด้านซ้ายพระยามาร และพลโยธาพ่ายแพ้ ยอมมอบน้อมแก่พระพุทธองค์ ทำเป็นรูปพระยามารถือดอกบัว ท้ายช้างก้มลง ถวายความเคารพ ช้างคีรีเมฆัลลดวงลงต่ำ แสดงอาการถวายความเคารพเช่นกัน พลโยธาซึ่งจมน้ำ ยกมือประนม

การสร้างพระพุทธรูป หากสร้างตามพระพุทธประวัติ ตอนนี้เรียกว่า พระพุทธรูปปางมารวิชัย ทำเป็นรูปพระนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพล่า พระหัตถ์ขวาวางคว่ำลงที่พระชานุ นิ้วชี้พระธรรมิ พระพุทธรูปปางนี้เป็นปางสำคัญยิ่งกว่าปางอื่น ๆ เพราะแสดงถึงการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า จึงถือเป็นคติมาแต่โบราณ นิยมสร้างพระปางนี้เป็นพระประธานตามวัดทั่วไป

(ปฐมสมโพธิ เป็นหนังสือว่าด้วยประวัติของพระพุทธเจ้า เรียกเต็มว่า ปฐมสมโพธิกถา ต้นฉบับเป็นภาษาบาลี ต้นฉบับมี ๒ ส่วน ส่วนแรกยังไม่พบฉบับพิมพ์ เคยพบแต่ที่จารในใบลาน มีตามพระอารามต่าง ๆ ยังไม่มีผู้ใดสอบถาม จึงไม่มีหลักฐานว่าส่วนแปลในสมัยใด ส่วนที่ ๒ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงแปล ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

และทรงนิพนธ์เป็นร้อยยาวตลอดทุกปริเฉท บางปริเฉทยกคำบาลีมาเป็นคำอ้างในตอนพรรณนาความสำคัญของเรื่อง นอกจากนี้ ๒ ส่วนดังกล่าวแล้ว ยังพบอีก ๔ ส่วนน) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะทรงบำเพ็ญพระราชกุศลให้เหมือนอย่างโบราณ ครั้นกรุงศรีอยุธยาได้เคยบำเพ็ญ จึงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงคิดค้นคัดเลือกพุทธอิริยาบถต่าง ๆ ตามเรื่องที่มีในพุทธประวัติในปฐมสมโพธิ แล้วโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเพิ่มเติมขึ้น นับรวมกับแบบเดิมเป็น ๔๐ ปาง และยังมีปางตอนตรัสรู้ที่เรียกว่า เสด็จประทับเสด็จมหาสถานอีก ๗ ปาง

วัตถุ : รูปหล่อเรื่องปฐมสมโพธิตอนชฎิลดาบสลงเรือไปเฝ้าพระพุทธเจ้า
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์ พุทธศตวรรษที่ ๒๔
ชนิด : สำริด เลขทะเบียน รส. ๖๖
ขนาด : ส. ๖.๗ ซม. ย. ๗.๓ ซม.
ประวัติ : กรมพระราชพิธี ส่งมาจากพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เมื่อ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๔๗๔

สถานที่เก็บปัจจุบัน : ห้องรัตนโกสินทร์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด

รูปหล่อ เป็นรูปชฎิลทั้ง ๓ ได้แก่ อรุเวลกัสสปะ นทีกัสสปะ และคยาภัสสปะ ชฎิลทั้ง ๓ พายเรือเข้าคารวะพระพุทธเจ้า โดยทำเป็นรูปชฎิลนั่งบนเรือ ชฎิลคนหน้ากราบที่พระพุทธบาท พระพุทธเจ้าประทับยืนบนหัวเรือ ชฎิลอีก ๒ รูป พายเรือ แต่กำลังยกมือทั้งสองประณมขึ้นแสดงคารวะต่อพระพุทธเจ้า

เรื่องราวพุทธประวัติตอนนี้แสดงเรื่องราวเมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบว่า ชฎิล ๓ พี่น้องพร้อมทั้งบริวารแสดงอาการไม่เคารพพระองค์ จึงเสด็จไปยังริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราอันเป็นที่อยู่ของเหล่าชฎิลและบริวาร พระพุทธองค์ทรงแสดงปาฏิหาริย์เพื่อทำลายทิฐิมานะของชฎิล ทรงให้ฝนตกหนักน้ำไหลบ่าท่วมไปทั่ว พระองค์ทรงจงกลมอยู่กลางแจ้งโดยไม่เปียก น้ำไม่ท่วม ชฎิลทั้งหลายเห็นอัศจรรย์จึงยอมอ่อนน้อม พระพุทธองค์ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร ชฎิลทั้งหมดได้บรรลुरुทมนั้น ณ ตำบลคยาสีละ ใกล้แม่น้ำคงคา

- วัตถุ** : รูปหล่อเรื่องปฐมสมโพธิ ตอนพระพุทธเจ้าเสวยสุขที่สัตตมहाสถาน
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์ พุทธศตวรรษที่ ๒๔
ชนิด : สำริด เลขทะเบียน รส. ๗๑
ขนาด : ส. ๑๓.๕ ซม. ย. ๑๐.๗ ซม.
ประวัติ : กรมพระราชพิธี ส่งมาจากพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เมื่อ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๔๗๔
สถานที่เก็บปัจจุบัน : ห้องรัตนโกสินทร์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด

รูปหล่อทำเป็นพระพุทธรูป ประดิษฐานรวมกัน ๔ ปาง ด้านซ้ายมีฐานภายใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ แต่ไม่มีพระพุทธรูป ตรงกลางเป็นพระพุทธรูปยืน ปางถวายเนตร ทรงยื่นหัตถ์พระพักตร์ไปทางต้นพระศรีมหาโพธิ์ เหนือขึ้นไปเป็นพระพุทธรูปปางลีลา และขวาสุดเป็นพระพุทธรูปปางพิจารณาธรรม ประทับนั่งภายในซุ้ม

รูปหล่อเรื่องปฐมสมโพธิ ตอนพระพุทธเจ้าเสวยสุขที่สัตตมहाสถานนั้น เป็นพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ในช่วงระยะแรกที่ทรงตรัสรู้ ที่เรียกว่าเสด็จประทับ ณ สัตตมहाสถาน หรือเสวยวิมุตติสุข

๗ ปางคือ

- สัตตมหาสถานที่ ๑ ปางสมาธิใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์
- สัตตมหาสถานที่ ๒ ปางถวายเนตรยืนประสานพระหัตถ์ที่พระเพลา
- สัตตมหาสถานที่ ๓ ปางจงกรมแก้ว พระลีลา พระหัตถ์ทั้งสองประสานพระเพลา
- สัตตมหาสถานที่ ๔ ปางพิจารณาธรรม นั่งขัดสมาธิหงายพระหัตถ์ทั้ง ๒ ประสานบนพระเพลา
- สัตตมหาสถานที่ ๕ ปางสมาธิใต้หนานิโครธ (ไทร)
- สัตตมหาสถานที่ ๖ ปางสมาธิใต้ต้นจิก
- สัตตมหาสถานที่ ๗ ปางรับผลสมอ ข้าวสัตตดู บาตรข้าว ประทับสมาธิใต้ต้นเกต

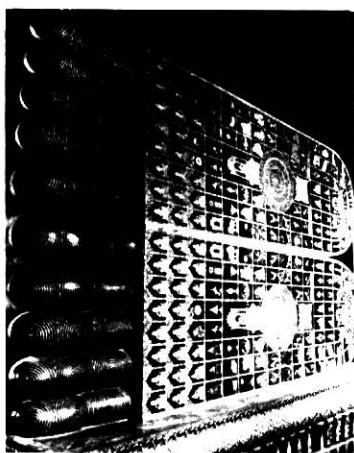
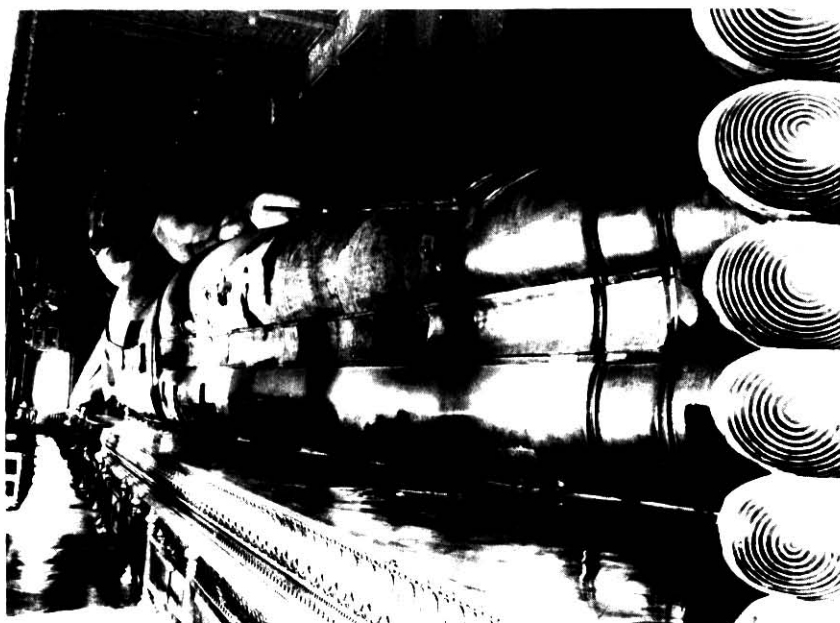

วัตถุ	: รูปหล่อเรื่องปฐมสมโพธิ ตอนพระพุทธเจ้าเสวยสุขที่สัตตมหาสถาน
อายุสมัย	: รัตนโกสินทร์ พุทธศตวรรษที่ ๒๔
ชนิด	: สำริด เลขทะเบียน รส. ๖๐
ขนาด	: ส. ๑๒.๕ ซม. ย. ๕.๓ ซม.
ประวัติ	: กรมพระราชพิธี ส่งมาจากพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เมื่อ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๔๗๔

สถานที่เก็บปัจจุบัน : ห้องรัตนโกสินทร์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด

รูปหล่อ ทำเป็นภาพเรื่องราวรวมกลุ่มภายใต้ต้นไม้ ต้นซ้ายเป็นพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ตรงกลางปางประทานอภัย และด้านขวาปางมารวิชัย

ประณีตศิลป์

ภาพพระพุทธรูปไสยาสน์ ในวิหารพระพุทธรูปไสยาสน์

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

พระพุทธรูปไสยาสน์องค์นี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นพร้อมกับวิหารพระพุทธรูปไสยาสน์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘

พระพุทธรูปองค์นี้มีมือข้างซ้ายห่มของหลวง พระองค์เจ้าลดาวัลย์ (กรมหมื่นภูมินทรภักดี) ทรงกำกับการสร้าง ลักษณะเป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน ลงรักปิดทอง ยาว ๑ เส้น ๓ วา สูง ๑๕ เมตร เฉพาะพระพักตร์ วัดจากไรพระศก ถึงพระหนุยาว ๑๐ ศอก กว้าง ๕ ศอก พระบาทยาว ๕ เมตร สูง ๓ เมตร พื้นพระบาทประดับมุกเป็นภาพมงคล ๑๐๘ จัดว่าเป็นลายประดับมุกที่งดงามเป็นเยี่ยมชิ้นหนึ่งในศิลปกรรมไทย และพระพุทธรูปไสยาสน์องค์นี้เป็นที่ยึดถือกันว่างามเป็นเอกในบรรดาพระพุทธรูปไสยาสน์ด้วยกัน

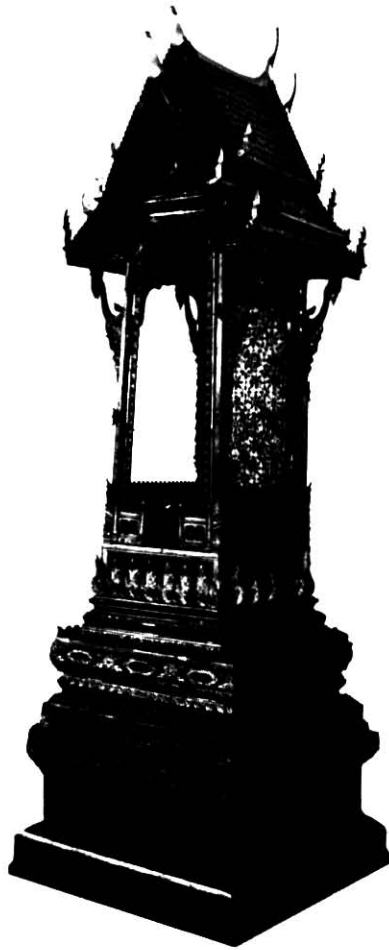
วัตถุประสงค์ : หีบลายก้ามะลอ
 อายุสมัย : รัตนโกสินทร์ พุทธศตวรรษที่ ๒๔
 ชนิด : ไม้ เลขทะเบียน อ.ย. ๔
 ขนาด : ส. ๘๐ ซม.
 ประวัติ : ย้ายมาจากห้องกลางกระทรวงมหาดไทย
 สถานที่เก็บปัจจุบัน : ตำนกแดง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
 รายละเอียด

หีบลายก้ามะลอ การผูกลายประเภทก้ามะลอส่วนมากไม่นิยมผูกเป็นลวดลาย ถ้าจะเขียนเป็นลวดลายมักจะเขียนเป็นส่วนประกอบเล็ก ๆ น้อย ๆ ส่วนใหญ่มักเขียนภาพคน สัตว์ ต้นไม้ ป่า เขา หีบลายก้ามะลอใบนี้ ลักษณะสี่เหลี่ยมด้านขนาน ฝารูปกรวยเหลี่ยมสูงเป็นชั้น ๆ ด้านหน้าเขียนภาพพระเวสสันดร ประกอบด้วย อาศรม ต้นไม้ และมีลวดลายบ้าง ด้านหลังเป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าและพญาวานรกำลังถวายเป็นลาภของ ด้านข้างทั้งสองด้านเป็นลายดอกไม้ หีบลายก้ามะลอตั้งบนฐานเหลี่ยมขาสิงห์

หีบในสมัยโบราณใช้ใส่เสื้อผ้าโดยทั่วไปมีสองแบบ คือ

๑. ฝารูปกรวยเหลี่ยมสูง
๒. ฝาแบน

หีบเหล่านี้มีกุญแจและหูเหล็กสองข้าง สมัยก่อนคนหัดใช้เป็นที่เก็บเสื้อผ้า และเครื่องนุ่งห่ม เนื่องจากเป็นของมีค่าทางศิลปะคือ ตกแต่งด้วยลายรดน้ำและลายก้ามะลอ เมื่อเจ้าของเสียชีวิตไปแล้วลูกหลานจึงนำไปถวายวัด พระภิกษุใช้เก็บคัมภีร์ จึงเรียกหีบเหล่านี้ว่า “ตู้พระธรรมฝาตัด” หมายถึงหีบที่มีฝาแบนราบ

- วัตถุ : พุทธอาสน์
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์
ชนิด : ไม้ เลขทะเบียน รส.๑๕๖ (๑๘๔)
ขนาด : ส. ๒๗๐ ซม.
ประวัติ : ชื้อจากหม่อมเจ้าปิยะภักดีนาถ เมื่อ ๓๑ ธันวาคม ๒๔๗๘
สถานที่เก็บปัจจุบัน : ห้องประณีตศิลป์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด

พุทธอาสน์ประดิษฐานพระพุทธรูป ลักษณะอย่างพระที่นั่งโถง ด้านหลังทึบสวดลายประดับกระจกลี มีข้อฟ้า ไบระกา หางหงส์ หน้าบันลายเครือเถา หลังคาลด ๓ ชั้น หลังคามุงกระเบื้องสีแดง - น้ำเงิน ใต้คอสองลงมาและที่เสาด้านหน้าทั้ง ๒ จำหลักลายสาหร่ายรวงผึ้ง คันทวยเป็นรูปหงส์ ด้านหน้าและด้านข้างทำกันเป็นระเบียง ด้านข้างจำหลักลายเครือเถา ตรงกลางมีสัตว์หิมพานต์จับก้านเถาจนก ออกกลายเป็นสัตว์หิมพานต์ ด้านหน้าลายดอกไม้โปร่ง เสาประตูทางเข้ามีบัวหัวเสา

พุทธอาสน์นี้ ประดิษฐานบนฐาน ๒ ชั้น แยกจากกันได้ ฐานชั้นบนประดับกระจกลี ฐานชั้นล่างเป็นฐานหน้ากระดาน ปิดทองประดับกระจกลี ลายประจำยามก้ามปู

- วัตถุ** : ตู้พระไตรปิฎกลายรดน้ำปนลายก้ามมะลอ
อายุ : สมัยรัชกาลที่ ๓
ชนิด : ไม้ เลขทะเบียน ๑๓
ขนาด : ๑๘.๑ x ๑๑๕ x ๑๐๐ ซม.
ประวัติ : เดิมอยู่วัดจันทาราม ปัจจุบันจัดแสดงในห้องประณีตศิลป์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

รายละเอียด

ตู้พระไตรปิฎกลายรดน้ำปนลายก้ามมะลอ ลักษณะเป็นตู้ขาหมู ขาทั้งสี่เขียนเป็นรูปครุฑจับนาค เชิงตู้เป็นลายนาค ๒ ตัว หันหัวเข้าหากัน หางทั้ง ๒ มีสิงจับอยู่ บนประตูเป็นภาพในวรรณคดีเรื่อง รามเกียรติ์ ลวดลายเป็นลายรดน้ำ ภาพบุคคลเป็นลายก้ามมะลอ ภาพอินทรีชิต และพระลักษมณ์พร้อมพลวานร ด้านข้างตอนบนเป็นลายรดน้ำเขียนเป็นลายกระหนก ในระหว่างลายกระหนกมีภาพสัตว์เล็ก ๆ แทรกอยู่ทั่วไป ตอนล่างเป็นลายก้ามมะลอ ภาพชบวนทัพพระลักษมณ์

จิตรกรรมประเภทลายก้ามมะลอนี้มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา และกลับเป็นที่นิยมขึ้นมาอีกใน สมัยรัชกาลที่ ๒ และที่ ๓ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่นิยมตกแต่งแบบจีน ลายก้ามมะลอเป็นวิธีการเขียนอย่างจีน จึงได้รับความนิยมแพร่ไปในหมู่ช่างไทยด้วย ลายก้ามมะลอมีแตกต่างกัน ๒ ชนิดคือ ถ้าพื้นภาพเขียน

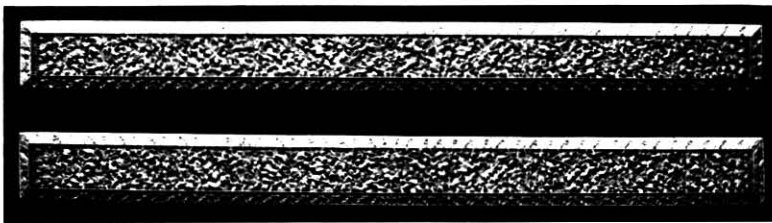
ระบายสีแดง มักปรากฏเป็นฝีมือช่างจีนหรือจีนในไทย ส่วนภาพที่ระบายพื้นสีดำล้วนเป็นฝีมือช่างไทย
การเขียนลายก้ามมะลอแบ่งเป็น ๓ ชนิด

๑. เขียนระบายรูปภาพ เป็นภาพแบน ๆ ตัดเส้นด้วยรัก พบเขียนบนตู้ขาหมู เขียนเป็นเรื่อง
การต่อนกและตักสัตว์

๒. เขียนระบายรูปภาพ เป็นภาพแบน ๆ ไล่สีอ่อนแก่กลืนกัน ตัดเส้นด้วยรักแล้วปิดทองล้อม
รูปภาพ เขียนเรื่องเขามอและป่าไม้ มีสัตว์ป่า และสัตว์หิมพานต์

๓. เขียนระบายสี เป็นภาพแบน ไล่สีตลอดไปในพื้นรูปภาพ แล้วปิดฝุ่นทองบางส่วน มีลักษณะ
คล้ายกับเขียนทองในสีนั้น ๆ และตัดเส้นรัก ปิดทองคำเปลวทับเป็นเส้น

ภาพเขียนลายก้ามมะลอมีแตกต่างจากที่กล่าวมาแล้วคือ เป็นการผสมระหว่างลายรดน้ำกับ
ลายก้ามมะลอ เขียนภาพเรื่องราวเกียรติยศระหว่างเขามอและป่าไม้

- วัตถุ : ประทับคัมภีร์
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์
ชนิด : จา เลขทะเบียน ฐ ๘/๒๘
ขนาด : ย. ๕๘.๕ ซม. ก. ๕.๕ ซม.
ประวัติ : กรมศิลปากรซื้อมาจากหม่อมเจ้าปิยะภักดีนาถ
สถานที่เก็บปัจจุบัน : ห้องประณีตศิลป์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด

ประทับจา จำหลักลายเครือเถาเลื้อย ประกอบด้วยลายใบไม้ ดอกไม้ ผลไม้ เคล้าภาพสัตว์
นก กระรอก ขอบโดยรอบลายดอกไม้ มีนกลีเล็ก ๆ ผู่งใหญ่กำลังโฉบบิน บางตัวกำลังเกาะกิ่งกระพือ
ปีกอ้าปากเหมือนกำลังส่งเสียงร้อง บ้างไล่จิกตัวแมลง บ้างกำลังจิกผลไม้ มีกระรอกกำลังวิ่งไล่กัน
บ้างก็อยู่ในท่าฝนฝนจากกิ่งหนึ่งไปยังกิ่งหนึ่ง

- วัตถุ : ประทับคัมภีร์
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์

ชนิด : เงินถมทอง เลขทะเบียน ๒๑๕/๒
 ขนาด : ยาว ๕๕ ซม. กว้าง ๖ ซม.
 ประวัติ : เป็นของอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมาแต่เดิม
 สถานที่เก็บปัจจุบัน : ห้องประณีตศิลป์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
 รายละเอียด

ประกับคัมภีร์ถมทอง ลายเครือเถา กรอบลายกระจัง ตัวลายประกอบด้วยลายเครือเถา ใบไม้ ดอกไม้ นก กระรอก คละเคล้าอยู่ตามกิ่งก้านสาขาด้วยท่าที่แสดงถึงธรรมชาติอันแท้จริงของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น พร้อมกับความเคลื่อนไหวอย่างมีชีวิต ซึ่งแสดงถึงชีวิตความเป็นอยู่ของบรรดาสัตว์ต่าง ๆ

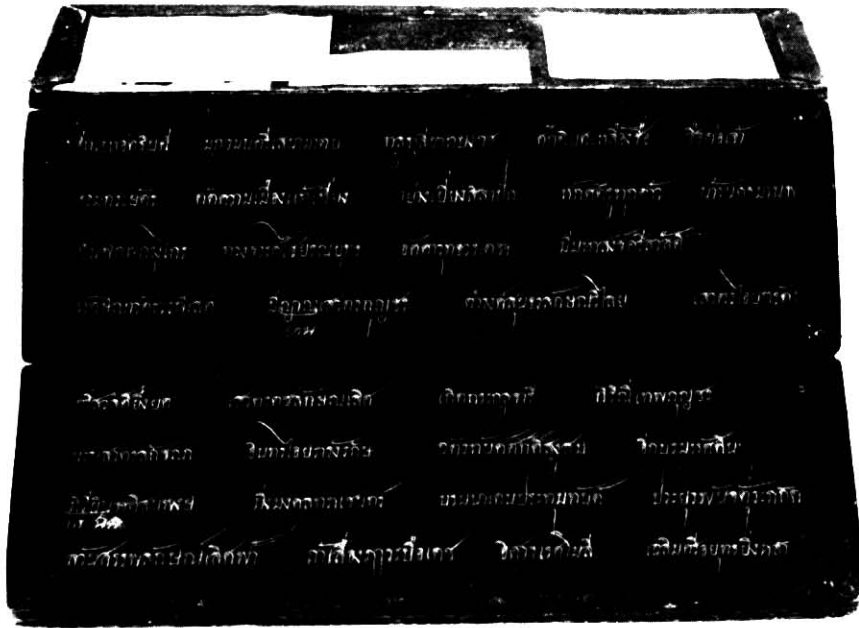

วัตถุ : ตู้พระไตรปิฎก
 อายุสมัย : รัตนโกสินทร์
 ชนิด : ไม้ประดับมุกแถมเบือ เลขทะเบียน ๗๑
 ขนาด : ส. ๑๕๓ ซม. ก. ๑๐๓ ซม. ย. ๕๑ ซม.
 ประวัติ : เดิมอยู่วัดบางบำหรุ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ได้รับเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖
 สถานที่เก็บปัจจุบัน : ห้องประณีตศิลป์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

รายละเอียด

ตู้พระไตรปิฎกขาหมู ประดับมุกแถมเบือ เป็นลายแก้วชิงดวง เบือหรือกระจกเกรียบที่ใช้มีสีขาว เขียว และเหลือง ตรงเชิงตู้ด้านหน้าแกะสลักเป็นลายมังกร ๒ ตัว หันหัวชนกัน ด้านข้างลายพรรณไม้

ด้านวรรณคดี

วัตถุ : โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระราชินีพันธุ
ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ
กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ หนังสือสมุดไทยดำ สั้นดินสอ เลขที่ ๑๔

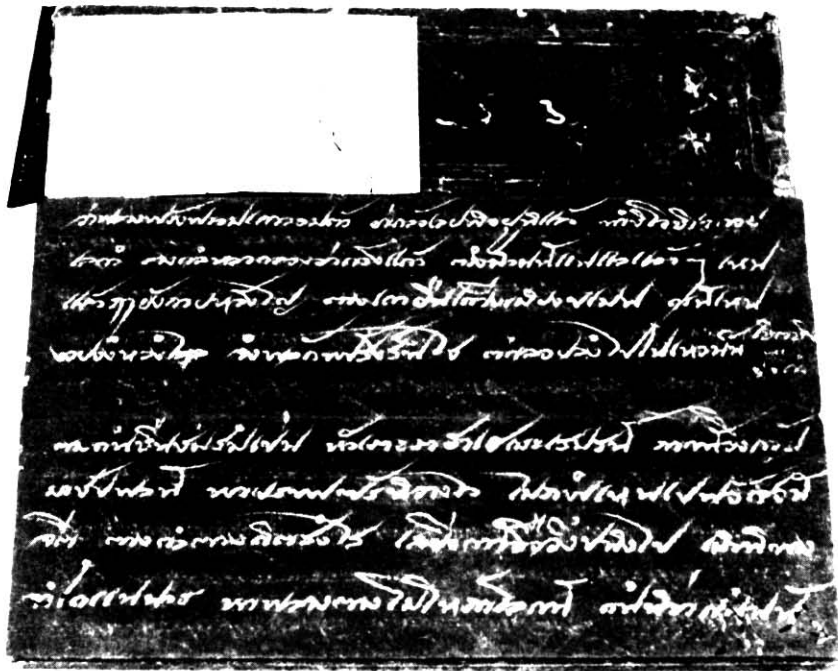
ขนาด : ยาว ๓๔.๕ ซม. กว้าง ๑๐.๘ ซม. หน้า ๒.๕ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : กองหอสมุดแห่งชาติ

เนื้อเรื่อง

โคลงยอพระเกียรติในหนังสือสมุดไทยเล่มนี้ เป็นบทพระราชินีพันธุในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงแต่งขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และได้ทรงผนวกเหตุการณ์ต่างๆ เช่น พระราชทานอภัยโทษแก่นักโทษในปี พ.ศ. ๒๓๕๒ เหตุการณ์เมื่อครั้งเจ้าฟ้ากรมขุนภานุรัตนราชทรงก่อการกบฏ เหตุการณ์เมื่อมอญสี่หมื่นครอบครัวเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร และโปรตุเกสเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีกับไทย เป็นต้น

นอกจากนี้ ทรงมีพระปรีชาญาณเป็นเลิศในการประพันธ์เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีในราชสำนัก คือ พระราชพิธีบรมราชาภิเษกและริ้วกระบวนพยุหยาตราเสด็จพระนคร ซึ่งได้ใช้เป็นแบบแผนในรัชสมัยต่อๆ มา

วัตถุ : หนังสือสมุดไทยดำ เรื่อง พระสังสินไช^๑ เล่ม ๑ เส้นดินสอด เลขที่ ๑๐๐

ขนาด : ยาว ๓๔.๑ ซม. กว้าง ๑๐.๖ ซม. หน้า ๑.๕ ซม.

สถานที่เก็บปัจจุบัน : กองหอสมุดแห่งชาติ

เนื้อเรื่อง

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง สังข์ศิลป์ชัย ตอนโอรสทั้ง ๖ ของท้าวเสนาภุชฌ์พระสังข์ศิลป์ชัยตกแหว จนถึงตอนนางเกษรสุมนทากับนางสุพรรณ คร่ำครวญถึงพระสังข์ศิลป์ชัย

๑. ต้นฉบับหนังสือสมุดไทยชื่อเรื่องเดิมเขียนเช่นนี้ ปัจจุบันนิยมใช้สังข์ศิลป์ชัย

ภาพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท

ภาพจาก : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท เป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๔๙ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และเจ้าจอมปราณีใหญ่ ประสูติเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๑ มีพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าชายนวม ทรงรับราชการหลายตำแหน่ง ได้กำกับกรมหมอ กำกับราชการมหาดไทย พระคลังสินค้า และเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ ๔ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๓

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้พระองค์ท่านจะมีราชการด้านอื่น แต่ก็ทรงมีเวลาให้กับการประพันธ์ นับเป็นกวีที่มีชื่อเสียงยิ่งพระองค์หนึ่งในยุคนั้น นอกจากนิราศพระประธม โคลงเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ และเพลงยาวที่เรียกว่า เพลงยาวสามชาย แล้ว ในพ.ศ. ๒๓๙๒ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์แต่งตำราเรียนภาษาไทยขึ้นใหม่ ในชื่อเก่าคือ หนังสือจินตามณี

นอกจากนั้น พระองค์ยังสนพระทัยศึกษาด้านการแพทย์แบบตะวันตก ได้ทรงศึกษาวิชาการแพทย์จากหมอบริดเลย์ จนทรงได้รับประกาศนียบัตรจาก New York Academy of Medicine

นาฏกรรม

- วัตถุ : หุ่นหลวง พระพิราพ
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์
ชนิด : ผ้าและไม้
ขนาด : ส. ๘๔ ซม.
ประวัติ : เป็นของกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ซ่อมแซมโดยนายจักรพันธ์ โปษยกฤต
โดยการสนับสนุนจากบริษัทปูนซีเมนต์ไทยจำกัด
สถานที่เก็บปัจจุบัน : พระที่นั่งทักษิณานิรมิต พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด :

หุ่นหลวง พระพิราพ อสูรเทพบุตร สีกายม่วงเข้ม ๑ หน้า ๒ มือ ตาจระเข้ ปากแสยะ หัวโขนมี ๒ ประเภทคือ หัวโล้น (พิราพป่า) สวมกระบังหน้า จอนหูประดับลวดลายกระจังปิดทอง มีกายเป็นวงทักษิณาวรรต ถือหอกเป็นอาวุธ และพิราพทรงเครื่องสวมมงกุฎยอดเดินหน

หุ่นหลวงมีขนาดสูงประมาณ ๑ เมตร ตัวหุ่นสร้างด้วยไม้ ภายในกลวง อวัยวะต่าง ๆ สร้างแยกกันเป็นชิ้นแล้วนำมาประกอบกันเข้า ต่อสายระโยงระยาง สำหรับดึงบังคับให้ส่วนต่าง ๆ เคลื่อนไหวได้ตามต้องการ ตัวพระและยักษ์ เท้ามักจะแกะเป็นเท้าที่สวมรองเท้า ปลายงอนทาสีทอง ศีรษะหุ่นแบ่งเป็น ๒ ชนิดคือ ชนิดที่แกะด้วยไม้ ได้แก่ตัวพระ นางและยักษ์บางตัว และชนิดที่หัวกระดาด ไม้ แกะลึงและยักษ์บางตัวที่ทำอย่างหัวโขน หน้าพระ ยักษ์และลิง ทำเป็นสีตามพงศ์ทั้งตัวคือเขียนจากหน้ามาถึงคอ มือและขา

การเชิด เนื่องจากมีขนาดใหญ่และมีกลไกซับซ้อน จึงต้องใช้คนเชิด ๒ - ๓ คน เพื่อต้องการให้เหมือนท่าการรำละครมากที่สุด มีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่แสดงถึงการแสดงหุ่นหลวง เช่น ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดทองธรรมชาติ วัดโสมนัสวิหาร วัดมณีมาวาส จังหวัดสงขลา และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นต้น

วัตถุ : หุ่นหลวง พาลี
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์
ชนิด : ผ้าและไม้
ขนาด : ส. ๑๐๗ ซม.
ประวัติ : เป็นของกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ซ่อมแซมโดยนายจักรพันธุ์ โปษยกฤต และคณะ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ - ๒๕๒๘ ได้รับทุนสนับสนุนจากบริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด
สถานที่เก็บปัจจุบัน : พระที่นั่งทักษิณามิมุข พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

รายละเอียด :

หุ่นหลวง พาลี พระยาวานร กายสีเขียวสด ใส่ชฎายอดบัด ปากอ้า ห้อยดอกไม้ด้านซ้าย สวมเสื้อสีเขียวปักดิ้นทองลายดอกไม้ นุ่งโจงกระเบนผ้าคาดทองพื้นแดง สนับเพลาสีแดงปักดิ้นทอง

หุ่นเป็นศิลปะการแสดงประเภทหนึ่งที่นิยมกันทุกชาติ ต่างกันที่วิธีการประกอบกลไกให้ตัวหุ่นเคลื่อนไหว หุ่นของประเทศทางตะวันตกใช้สายใยโยงชักลงมาจากข้างบน แต่ตัวหุ่นทางตะวันออกทำให้เคลื่อนไหวด้วยสายใยและก้านไม้จากเบื้องล่างและด้านหลัง การแสดงหุ่นไทยแสดงอย่างละครใน แต่งตัวเหมือนละคร นิยมเล่นเรื่อง รามเกียรติ์ อุนรุท สังข์ทอง พระอภัยมณี มณีพิไชยเป็นต้น การดำเนินเรื่องเป็นไปอย่างช้า ๆ เน้นความไพเราะของบทประพันธ์ในเพลงเรื่อง และความสวยงามในลีลารำรำแบบละคร ยังคงมีหุ่นที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๒ ปรากฏในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ การมหรสพชบเซา เพราะพระองค์ไม่โปรดการละคร แม้กระนั้นยังคงมีเล่นตามประเพณีเป็นมหรสพอย่างหนึ่งที่ปรากฏ

- วัตถุ : หุ่นไทย อินทรชิต
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์
ชนิด : ผ้า และไม้ เลขทะเบียน จ ๘๕/๑๖
ขนาด : ส. ๔๔ ซม.
ประวัติ : เป็นของกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ
สถานที่เก็บปัจจุบัน : พระที่นั่งทักษิณานิรมล พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด :

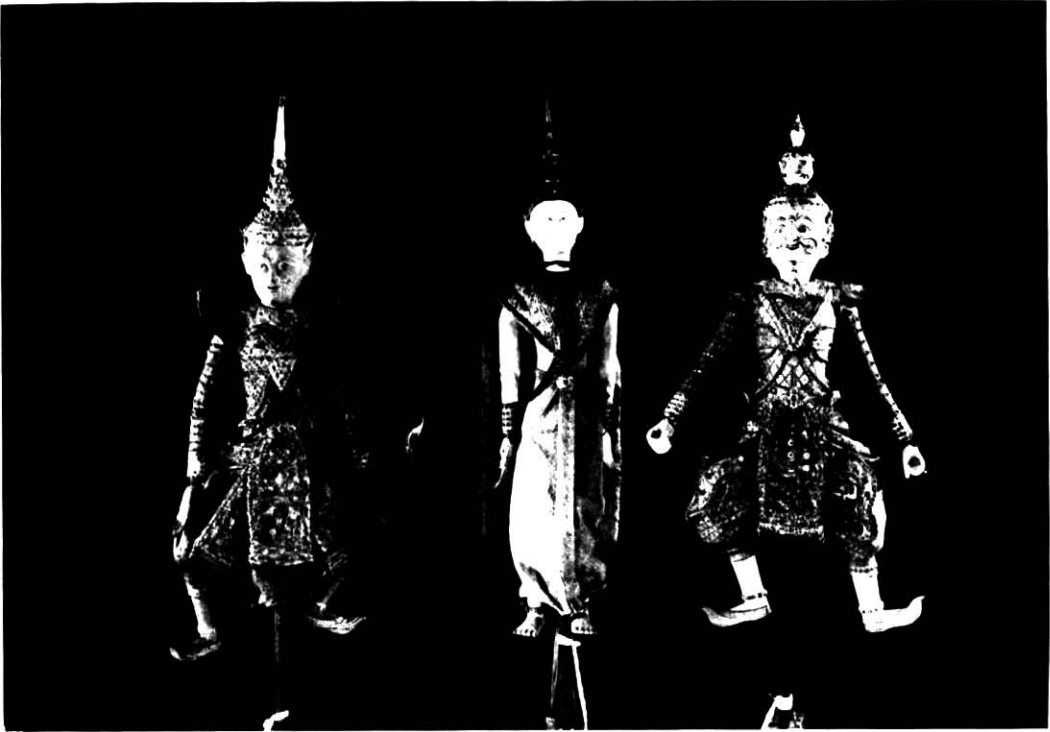
หุ่นไทย อินทรชิต เป็นโอรสทศกัณฐ์กับนางมณฑา สี่เขียว ๑ หน้า ๒ มือ ชฎามนุษย์ สวมเสื้อสีเหลือง แขนสีม่วง โจงกระเบน ผ้านาค ฟันสี่เขียว ขี่ม้าสีฟ้าคราม ม้าทรงเครื่องแบบออกรบ

หุ่นไทยชุดนี้เป็นหุ่นที่กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญทรงสร้างขึ้น มีขนาดสูงประมาณ ๑ ฟุต มีกลไกสลักซับซ้อนน้อยกว่าหุ่นหลวง เรื่องที่นิยมแสดงได้แก่ เรื่องรามเกียรติ์ หน้ามนุษย์ไม่ได้เขียนสีตามพงศ์อย่างหน้าหุ่นหลวง หากทำสีผิวสีนวลจันทร์ (สีจันทร์อ่อน) เขียนสีเป็นเส้นคิ้ว เส้นตา และปากด้วยสีบาง ๆ ล้อด้วยเส้นทองเส้นเล็ก ๆ อย่างงดงาม

กรมหรสพเกี่ยวกับหุ่นในสมัยรัชกาลที่ ๓ นั้นนอกจากหุ่นหลวงแล้ว มีปรากฏในคำให้การจีนกักรื่องบาทลี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๙ เกี่ยวกับเรื่องหุ่นว่า “หุ่นนั้นเอาไม้มาทำเป็นรูปคน ชายบ้าง หญิงบ้าง รูปยักษ์บ้าง รูปลิงบ้าง รูปสัตว์ต่าง ๆ บ้าง สูงประมาณศอกคืบ มีคนชักสายกระดิกรำได้เหมือนคน ไร่หนึ่งมี ๔๐ ตัว ๕๐ ตัว คนเล่นประมาณ ๕๐ คน ๖๐ คน เครื่องแต่งตัวหุ่นก็เหมือนกับเครื่องแต่งตัวโขน ถ้าจะเล่นก็มีปี่พาทย์สองสำหรับ คนสำหรับเจรจา ๔ คน ๕ คนเหมือนกับโขน”^๑

ซึ่งลักษณะหุ่นที่จีนกักรกล่าวถึงคือหุ่นไทยนี้เอง

๑. องค์การคำครุสภา. ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๘ ภาค ๑ (พระนคร, โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๗), หน้า ๑๙

วัตถุ : หุ่นไทย ๑. พระราม
 ๒. ตัวนาง
 ๓. สหัสกุมาร
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์
ชนิด : ผ้า และไม้ เลขทะเบียน ๑. จ.๓/๑๖
 ๒. จ.๒/๑๖
 ๓. จ.๑๐/๑๖
ขนาด : ๑. ส. ๓๖.๕ ซม. ๒. ส. ๓๔ ซม. ๓. ส. ๓๔ ซม.
ประวัติ : เป็นของกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ
สถานที่เก็บปัจจุบัน : พระที่นั่งทักษิณาภิมุข พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด :

๑. หุ่นไทยพระราม สีเขียว มงกุฎชัช สวมเสื้อสีเขียว โจงกระเบนผ้าตาดทองพื้นสีม่วง ชำรุด
 ๒. หุ่นไทย ตัวนาง หน้าขาว ห่มสไบสีทอง ผ้าห่มด้านในสีม่วง นุ่งผ้าตาดทองพื้นเขียว
 ๓. หุ่นไทย สหัสกุมาร สีขาว มงกุฎน้ำเต้ากลม หน้า ๒ ชั้น ๗ หน้า เสื้อสีเขียว แขนเสื้อสีม่วง โจงกระเบนผ้าตาดทองพื้นแดง ชำรุด
- สหัสกุมารเป็นโอรสของทศกัณฐ์กับนางสนม

- วัตถุ : หัวโขนพระราม หน้าเขียว
: หัวโขนพระลักษมณ์ หน้าทอง
- อายุสมัย : รัตนโกสินทร์
- ชนิด : ไม้
- ขนาด : สูง ๖๔ ซม. เลขทะเบียน ก. จ ๕๕/๑๕ (๑๒/๓)
สูง ๖๕ ซม. ข. จ ๕๕/๑๓
- ประวัติ : กรมศิลปากรซื้อมาจากหม่อมเจ้าปิยะภักดีนาถ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕
- สถานที่เก็บปัจจุบัน : พระที่นั่งทักษิณานิคมุข พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
- รายละเอียด :

ในบรรดาหัวโขนนับร้อยศีรษะนั้น สามารถแบ่งเป็น ๘ ประเภทได้คือ ศีรษะเทพเจ้าและเทวดา ศีรษะพระครุฑุณีและพระครุพิราพ ศีรษะมนุษย์ ศีรษะฤๅษีและวิทยาธร ชฎาและมงกุฎ ศีรษะลิง ศีรษะยักษ์ และศีรษะสัตว์ต่าง ๆ ศีรษะมนุษย์หรือภาษานาฏศิลป์โขนว่า ศีรษะพระ ศีรษะพระรามจะมีหน้าเป็นสีเขียว ทรงพระมหามงกุฎหรือมงกุฎยอดชัย แต่ในตอนเดินป่าจะเป็นยอดเดินหน ศีรษะพระลักษมณ์ หน้าสีทอง ทรงพระมหามงกุฎ หรือมงกุฎยอดชัย ในตอนเดินป่าใช้มงกุฎยอดเดินหนเช่นเดียวกับพระราม การแสดงโขนในปัจจุบันนิยมสวมศีรษะโขนเฉพาะศีรษะลิง ศีรษะยักษ์ และสัตว์เท่านั้น นอกนั้นก็สวมมงกุฎยอดต่าง ๆ ตามลักษณะของศีรษะโขนนั้น ๆ

- วัตถุประสงค์ : หัวโขนทศกัณฐ์ หน้าทอง
อายุสมัย : รัตนโกสินทร์
ชนิด : กระดาษ เลขทะเบียน ๑๐๑/๑๐
ขนาด : สูง ๖๕ ซม.
ประวัติ : กรมศิลปากรซื้อมาจากหม่อมเจ้าปิยะภักดีนาถ เมื่อ ๓๑ ธันวาคม ๒๔๗๕
สถานที่เก็บปัจจุบัน : พระที่นั่งทักษิณานิรมิต พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
รายละเอียด :

ทศกัณฐ์ ลักษณะยอดเป็นมงกุฎชัช มี ๓ ชั้น ชั้นแรกเป็นหน้ายักษ์ปากแฉะ ตาโพลง และมีหน้าเล็ก ๆ ทางด้านหลังอีก ๓ หน้า ชั้นที่ ๒ เป็นหน้ายักษ์เล็ก ๆ มี ๔ หน้า ชั้นที่ ๓ หน้ามนุษย์ ๑ หน้า โดยมากนิยมตาโพลง ปากขบหรือปากแฉะ

ศีรษะทศกัณฐ์ตามปกติหน้าสีเขียว แต่บางที่ช่างประดิษฐ์หัวโขนเป็นสีทอง และเป็นสีดำ เพราะลงรักแล้วไม่ปิดทอง ทั้งนี้ เนื่องจากมีผู้ต้องการให้เป็นเช่นนั้น ทศกัณฐ์หน้าทองใช้แสดงโขน ในโอกาสที่ทศกัณฐ์มีความเบิกบานใจ หรือลักษณะเจ้าชู้กรุ่มกริม เช่น ตอนทศกัณฐ์ลงสวน เป็นต้น

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

เบ็ดเตล็ด

(๓๔๗) ตราไปรษณียากรที่ระลึกฉลองพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า-
เจ้าอยู่หัว

วันแรกจำหน่าย

๓๑ มีนาคม ๒๕๓๐

ความมุ่งหมาย

เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสที่รัฐบาลจัดให้มีงานเฉลิมฉลอง
พระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ชนิดราคา

๒.๐๐ บาท

จำนวนพิมพ์

๕,๐๐๐,๐๐๐ ดวง

ขนาด

๔๕ x ๒๗ มม. (แนวนอน)

ภาพ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๓๑
มีนาคม พ.ศ. ๒๓๓๐ พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าทับ เป็นพระราชโอรส
ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและกรมสมเด็จพระศรีสุลาลัย
เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๗ และเสด็จ
สวรรคตเมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๔

ในรัชสมัยของพระองค์ พระราชกรณียกิจส่วนใหญ่ทรงมุ่งใน
ด้านปรับปรุงการค้าขายกับต่างประเทศ ทำนุบำรุงศาสนา โดยสร้าง
วัดใหม่ขึ้น ๓ วัด คือ วัดราชโอรสาราม วัดเทพธิดาราม วัดราชนันทดา
รวมทั้งบูรณะปฏิสังขรณ์พระราชวังและวัดต่าง ๆ อีกมากมาย

ผู้ออกแบบ

น.ส.ศรวิวรรณ เจนหัตถการกิจ

บริษัทผู้พิมพ์

ไลท์-มาร์คตอน พีทีวาย จำกัด ประเทศออสเตรเลีย

วิธีการพิมพ์และสี

ลิโธกราฟี-หลายสี

จำนวนดวงในแผ่น

๕๐ ดวง

ของวันแรกจำหน่าย

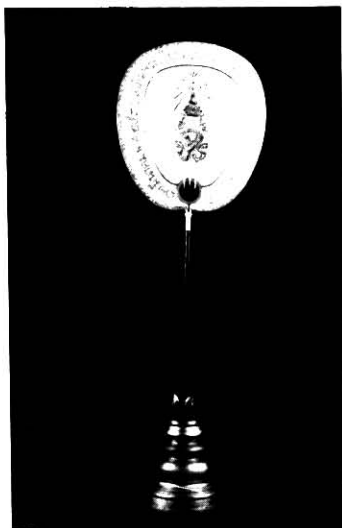
ซองละ ๕.๐๐ บาท

ผู้ออกแบบ

นางมะลิวัลย์ ไจกระจำ

(การสื่อสารแห่งประเทศไทย)

สมุดตราไปรษณียากรเล่มเล็ก เล่มละ ๑๐.๐๐ บาท

- วัตถุ : พัตรองที่ระลึกลี ย่าม และกระเบระมุก
ในโอกาสเฉลิมพระเกียรติวันพระบรมราชสมภพบรรจบครบ ๒๐๐ ปี พระบาท-
สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหajesภูวาทินทร พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่
๓๑ มีนาคม ๒๕๓๐
- ชนิด : ผ้า, ไม้
- ขนาด : พัตรองที่ระลึกลี สูง ๕๗ ซม. กว้าง ๓๕.๕ ซม.
- วัตถุจาก : สำนักพระราชวัง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นถวายพระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธรูปและเทศน์ในพระราชพิธีเฉลิมพระเกียรติวันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จำนวน ๖๓ รูป เท่าพระชนมพรรษา พัดทำด้วยผ้าไหมไทยสีขาวนวล ซึ่งหมายถึงวันพระบรมราชสมภพ คือวันจันทร์ พื้นรอบพัดปักอักษรว่า “๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ เฉลิมพระเกียรติวันพระบรมราชสมภพบรรจบครบ ๒๐๐ ปี” กลางพัดปักพระปรมาภิไธยย่อ จปร. มีเลข ๓ อยู่ข้างบน ภายใต้พระมหาพิชัยมงกุฎ ซึ่งย่อมาจากมหาเจษฎาบดินทร์บรมราชาธิราช เลข ๓ หมายถึงรัชกาลที่ ๓ เพราะรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๕ มีพระปรมาภิไธยย่อ จปร เหมือนกัน จึงต้องมีเลขกำกับแทนอนุโลม ขอบพัดขลิบด้วยยาดกระจิงสีทอง นมพัดทำด้วยโลหะเป็นตราจักรี หมายถึงพระบรมราชวงศ์จักรี ด้ามทำด้วยไม้ พัตรองที่ระลึกลีนี้ถวายพระสงฆ์คู่กับย่ามผ้าไหมไทยสีขาวนวล ปักลายและข้อความเหมือนกัน ส่วนกระเบระมุกสำหรับถวายพระเทศน์

ภาคผนวก

ภาพจิตรกรรม “พระพุทธประวัติ” ตอนพระพุทธเจ้าชมนมทำพระอุโบสถศีลในหุบเขาคันธมาถน์
ป่าหิมพานต์

จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ วัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร
ฝีมือช่าง รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

จิตรกรรมฝาผนัง

วรรณิกา ณ สงขลา

จิตรกรรมฝาผนัง เป็นภาพเขียนประดับฝาผนัง ปูชนียสถาน เช่น อาคารต่าง ๆ ในวัดหรือพระบรมมหาราชวัง ภาพที่เขียนขึ้นในวัดได้แก่ที่ อุโบสถ วิหาร ศาลา หอไตร ฯลฯ มักเป็นภาพที่เขียนขึ้นจากวรรณกรรมทางพุทธศาสนา ช่างเขียนสมัยโบราณส่วนมากเป็นพระสงฆ์ ซึ่งได้ศึกษาพระธรรมวินัยขั้นสูง และได้ทำการเขียนภาพด้วยความศรัทธา เพื่อถวายเป็นพระพุทธรูป พร้อมกับบอริชฐานปรารถนาบรรลुพระนิพพาน จึงเป็นผลให้จิตรกรรมฝาผนังเป็นศิลปกรรมที่เกิดจากคติธรรม คุณธรรม และความศรัทธาอย่างสูงสุด

การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังมีหลักการที่สำคัญในการรักษาคุณสมบัติของจิตรกรรม ซึ่งหมายถึงลักษณะ รูปแบบ และองค์ประกอบของจิตรกรรม อันเป็นสมบัติทางรูปธรรมไว้ทั้งหมด ในขณะที่เดียวกัน การอนุรักษ์นี้จะมีผลถึงการรักษาคุณค่าของจิตรกรรมอันเป็นสมบัติทางนามธรรมให้คงอยู่อย่างบริบูรณ์ด้วย

การปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์และเทคนิคการช่างไทยโบราณ ที่นำมาผสมผสานกันเป็นวิธีปฏิบัติการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังนั้น จะต้องใช้ความรู้ ความชำนาญ และกำลังใจ ในการเพ่งพิจารณา งานที่ปฏิบัติอย่างมีสมาธิ เพื่อรักษาจิตรกรรมที่มีสภาพบอบบางและมีปัญหาความชำรุดอย่างหนักให้กลับมีสภาพมั่นคง แข็งแรง และสวยงามดังเดิม

ความจำเป็นเร่งด่วนขณะนี้คือ การเร่งรีบทำการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังที่มีความสำคัญและมีสภาพชำรุดทรุดโทรมอย่างหนัก ไม่ต่ำกว่า ๗๐๐ แห่ง ให้คงอยู่ได้อย่างมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งการอนุรักษ์ฯ หากดำเนินการเพียงขั้นรักษาจิตรกรรมของเดิมให้คงไว้ในสภาพมั่นคง โดยไม่ต้องเขียนสีซ่อมภาพแล้ว จะดำเนินการได้รวดเร็วมาก แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ จิตรกรรมตามวัดต่าง ๆ จะมีกรรมการทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฆราวาสร่วมกันพิจารณาแล้วขอให้เขียนสีซ่อมภาพด้วย ซึ่งเป็นงานที่ยากและต้องใช้ความสามารถขั้นสูงในการคัดกรองรอยของภาพเดิมขึ้นมาให้ได้มากที่สุด แล้วร่างภาพบางส่วนขึ้นใหม่โดยมีหลักฐานหรือมีภาพในยุคเดียวกันเป็นส่วนประกอบ และที่สำคัญคือ จะต้องเขียนให้กลมกลืนกับภาพ

เดิม ไม่ขีดตา เขียนแล้วภาพจะดูดีขึ้นไม่เสื่อมลง ไม่เขียนล้าทับจิตรกรรมของเดิมและจะต้องใช้เทคนิคการเขียนสีแบบอนูรักษ์ คือให้สังเกตเห็นได้ว่าเป็นการเขียนที่ซ่อมภาพ ไม่เป็นการทำปลอมภาพเก่า งานนี้แม้จะต้องใช้เวลาเพิ่มขึ้นอย่างมากซึ่งงานอนูรักษ์ฯ จะพยายามทำน้อยที่สุด แต่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เพราะหากงานอนูรักษ์ฯ ปฏิบัติการเพียงขั้นรักษาความมั่นคงไม่เขียนสีซ่อมภาพด้วยแล้ว จิตรกรรมแห่งนั้นมักจะได้รับ การเขียนภาพซ่อมแซมกันขึ้นเอง ซึ่งผลงานจะผิดหลักการอนูรักษ์ และทำให้จิตรกรรมของเดิมเสื่อมโทรมมากขึ้น งานอนูรักษ์ฯ จึงจำเป็นต้องเพิ่มกำลังความสามารถในการอนูรักษ์ และต้องเขียนสีซ่อมภาพในส่วนที่เห็นสมควรด้วย

ความสำเร็จของการอนูรักษ์จิตรกรรมฝาผนังเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะการชมจิตรกรรมฝาผนังเป็นความสุขความบันเทิงใจ และการศึกษาจิตรกรรมฝาผนังจะได้รับความรู้ต่าง ๆ ซึ่งมีปรากฏอยู่ในจิตรกรรมทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมได้อย่างละเอียดยิ่ง

จิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีลักษณะพิเศษต่างจากสมัยอื่น ๆ เพราะจิตรกรรมในยุคนี้เขียนขึ้นจากตำราต่าง ๆ หลายสาขา ดังที่ปรากฏในหลักฐานการบูรณะปฏิสังขรณ์ วัดพระเชตุพนฯ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งพระราชหฤทัยจะให้เป็มหาวิทยาลัยสำหรับประชาชน เพราะเนื่องจากเวลานั้นหนังสือตำราเรียนหายาก ครูอาจารย์บางท่านหงานวิชา บางท่านรู้ผิด สอนผิด ฯลฯ พระองค์ได้โปรดให้ตั้งนักปราชญ์ราชบัณฑิตยคึกคักรวบรวมความรู้ทางโบราณคดี วรรณคดี ตำรายา ฯลฯ เลือกเอาแต่ที่สำคัญมาจารลงแผ่นศิลาติดไว้ให้มั่นคงและถาวร เพื่อให้การศึกษาและให้คงอยู่เป็นหลักสืบไป พร้อมกับโปรดให้เขียนภาพไว้บนฝาผนังประกอบกับศิลาจารึกนั้นด้วย จิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ ๓ ส่วนใหญ่จึงเป็นตำราที่เขียนขึ้นเป็นภาพซึ่งแสดงความรู้ทางด้านวรรณกรรม ศิลปกรรม ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ปรัชญา จริยธรรม การแพทย์แผนโบราณ สภาพสังคม และสิ่งแวดล้อม ฯลฯ การศึกษาประกอบกันทั้งทางด้านตัวอักษรและภาพเขียน ย่อมจะได้ความรู้ขั้นสูง และละเอียดลึกซึ้งเป็นอย่างยิ่ง จึงจำเป็นต้องทำการอนูรักษ์จิตรกรรมฝาผนังเหล่านั้นให้คงไว้อย่างมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

จิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ ๓ ที่ได้ทำการอนูรักษ์แล้ว คือ

๑. วัดราชนัลดาราม กรุงเทพมหานคร

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เจ้าพระยาอมราช (บุญนาค) อธิบดีกรมนครบาล จัดหาสถานที่สร้างพระอาราม ออกแบบและกำกับการสร้าง เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าหญิงโสมนัสวัฒนาวดี ภาพที่อนูรักษ์คือ ภาพเสี้ยววงที่ฝาผนังข้างวงกบ หน้าประตูพระอุโบสถ ทั้ง ๔ บาน

๒. วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างต่อจากที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงสร้างไว้ จิตรกรรมฝาผนังส่วนใหญ่เป็นงานในสมัยรัชกาลที่ ๓ ซึ่งได้ทำการอนูรักษ์แล้ว คือที่พระวิหารหลวง ส่วนที่พระอุโบสถกำลังดำเนินการ และที่พระระเบียง ยังไม่ได้ดำเนินการ จิตรกรรมในพระวิหารหลวงเป็นเรื่องพระอดีตพุทธ ไตรภูมิ การตั้งเครื่องบูชาแบบจีน สัตว์หิมพานต์ ภาพเทวดานพเคราะห์ เทพในวรรณคดีและเทพ

ทวารบาล จิตรกรรมที่พระอุโบสถเป็นเรื่องราวปฐมสมโพธิ พระปัจเจกพุทธเจ้า ผั่งบานและประตูเป็น เรื่องรามเกียรติ์ และผั่งบานและหน้าต่างจำนวน ๒๖ บาน แต่ละบานเป็นภาพเรื่องวรรณกรรมสำคัญ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เช่น อิเหนา สมุทรโฆษ สังข์ทอง สังข์ศิลป์ชัย ไกรทอง หลวิไชย คาวี ฯลฯ หลังบาน เป็นภาพเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์และฮินดู

๓. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์ตลอดพระอาราม ในระหว่างปี ๒๓๗๕ - ๒๓๙๑ และโปรดให้รวบรวมสรรพวิชาความรู้แขนงต่าง ๆ จารลงแผ่นศิลาประดับไว้ตามอาคารต่าง ๆ พร้อมกับโปรดให้เขียนภาพแสดงเรื่องต่าง ๆ ตามศิลาจารึกนั้นด้วย

จิตรกรรมที่อนุรักษ์แล้ว คือที่คอสองมุขพระอุโบสถ คอสองมุขศาลาการเปรียญ (อุโบสถเดิม) ศาลาแม่ซื้อและศาลาหมอนวด แต่ยังมีจิตรกรรมฝาผนังเรื่องอื่น ๆ ที่ยังมีได้ทำการอนุรักษ์อีกเป็นจำนวนมาก เช่น เรื่องทศชาติชาดก ทรมานท้าวมหาชมพู เทพชุมนุม พระโยคาวจร พิจารณาอาศุกสิบ และ อุประมาณญาณสิบ พระพุทธประวัติ เทศนาพระธรรมจักร เทศนาดาวดึงส์ ไตรภูมิ รามเกียรติ์ ตำรา แพทย์แผนโบราณ ดาราศาสตร์ คชศาสตร์ อัฐศาสตร์ กระบวนพยุหยาตรา ทำเนียบสมณศักดิ์ นิทาน และสุภาษิตต่าง ๆ ฯลฯ

๔. หอพระธาตุมณเฑียร กรุงเทพมหานคร

เป็นที่ประดิษฐานพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุรพการี จิตรกรรมที่ผนังตอนบน เป็นภาพ ลวดลายเครื่องมงคลแบบจีน และเชิงผนังเป็นภาพข้าราชการบริพารฝ่ายในเล่นเรือในพระราชฐาน และภาพข้างต้น ม้าต้น บานประตูหน้าต่างเป็นลายรดน้ำเรื่องเกี่ยวกับประเพณีการแต่งงาน และการ เล่นต่าง ๆ

๕. พระที่นั่งไพศาลทักษิณ กรุงเทพมหานคร

เป็นที่ประดิษฐานพระสยามเทวาธิราช พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ และพระที่นั่งภัทรบิฐ จิตรกรรมเป็นภาพกระบวนจีน ภาพเครื่องสมณศักดิ์ ภาพเทพบนสวรรค์ ฯลฯ

๖. วัดราชสิทธิาราม กรุงเทพมหานคร

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้บูรณะปฏิสังขรณ์ตลอดทั้งพระอาราม จิตรกรรมเป็นแบบประเพณี คือผนังด้านข้างช่วงบน เป็นเทพชุมนุม ช่วงล่างระหว่างหน้าต่างเป็นเรื่อง พระพุทธประวัติ ผนังหุ้มกลองด้านหน้า เรื่องมารผจญ ด้านหลังเรื่องไตรภูมิ คอสองมุขทั้งด้านหน้าและ หลัง เป็นภาพขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค หลังบานประตูหน้าต่างเป็นทวารบาล

๗. วัดทองธรรมชาติ กรุงเทพมหานคร

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร เป็นแม่กองบูรณะจิตรกรรมฝาผนังด้านใน เป็นภาพเรื่องต่าง ๆ คือ ฝาผนังหุ้มกลองด้านหน้าเป็นมารผจญ ด้านหลังเป็นไตรภูมิ ด้านข้างตอนบนเป็นเทพชุมนุม ตอนล่างเป็นพระพุทธประวัติ หลังบานประตูหน้าต่าง เป็นทวารบาล

๘. วัดสุวรรณดาราราม พระนครศรีอยุธยา

จิตรกรรมเป็นแบบประเพณี เรื่องพระพุทธประวัติทศชาติชาดก และเทพชุมนุม หลังบานประตู หน้าต่างเป็นทวารบาลเสี้ยววง

๙. วัดสุวรรณาราม กรุงเทพมหานคร

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์ จิตรกรรมเป็นแบบประเพณี แต่ภาพด้านหลังพระประธานทำเป็นเรื่องพระพุทธประวัติ ตอนเสด็จจากดาวดึงส์ ซึ่งมีองค์ประกอบคล้ายภาพไตรภูมิ ที่ฝาผนังด้านข้างตอนบนเป็นเทพชุมนุม ห้องภาพระหว่างช่องหน้าต่างด้านเหนือเป็นเรื่องมหชาติชาดก หรือพระเวสสันดรชาดก และด้านใต้เป็นเรื่องทศชาติชาดก หลังบานประตูหน้าต่างเป็นทวารบาลเสี้ยววง

๑๐. วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร

สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิ์พลเสพย์ ทรงสร้างขึ้นในระหว่าง พ.ศ. ๒๓๖๗ - ๒๓๗๕ ในรัชกาลที่ ๓ ยังไม่สมบูรณ์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังครองพระอารามนี้ขณะดำรงสมณเพศ ได้ทรงสร้างต่อมา และโปรดให้เขียนภาพจิตรกรรมภายในพระอุโบสถเป็นภาพปริศนาธรรม ภาพประเพณีสำคัญทางพุทธศาสนาในฤดูกาลต่าง ๆ การปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์และฆราวาส ภาพพหุชาติ เทพชุมนุม ลวดลายดอกพุดตานและลายกระบวนจีน นอกจากนี้พระอุโบสถแล้วยังมีจิตรกรรมฝาผนังที่สันนิษฐานว่า เป็นสมัยเดียวกับพระอุโบสถคือ ที่หอไตร จิตรกรรมเป็นภาพเรื่องการสังคายนาพระไตรปิฎก ๔ ครั้ง ภาพเรื่องประเพณีต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา ภาพลายกระบวนจีน และทวารบาลเสี้ยววง จิตรกรรมฝาผนังในวัดบวรนิเวศวิหาร ยังมีที่พระวิหารเก๋ง และพระวิหารพระศรีศาสดา พระพุทธไสยาสน์อีกด้วย เป็นภาพเรื่องสามก๊ก เรื่องชฎองควัตร ๑๓ กับเรื่องตำนานพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์และพระศรีศาสดา และเรื่องพระพุทธประวัติตอนปริณิพพาน ตามลำดับ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ ๔

๑๑. วัดนางนอง กรุงเทพมหานคร

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ปฏิสังขรณ์ตลอดพระอาราม จิตรกรรมเป็นเรื่องการทรมานพระยาชมพู รามเกียรติ์ สามก๊ก วรรณกรรมต่าง ๆ ลวดลายกระบวนจีน ลายต้นกัลปพฤกษ์ และอัญมณีต่าง ๆ

๑๒. วัดดุสิตาราม กรุงเทพมหานคร

สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนาฯ ทรงปฏิสังขรณ์ในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ถวายโดยเสด็จพระราชกุศล จิตรกรรมเป็นแบบประเพณี มีเรื่องพระพุทธประวัติ ไตรภูมิ เทพชุมนุม และภาพทวารบาล

๑๓. พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ กรุงเทพมหานคร

เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธสิหิงค์ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิ์พลเสพย์ ทรงปฏิสังขรณ์ถวายโดยเสด็จพระราชกุศล จิตรกรรมเป็นแบบประเพณี ที่ผนังช่วงบนเป็นภาพเทพชุมนุมมีรอบทั้ง ๔ ด้าน และช่วงล่างระหว่างช่องประตูหน้าต่างเป็นเรื่องพระพุทธประวัติ หลังบานประตูหน้าต่างเป็นทวารบาล

๑๔. วัดทองนพคุณ กรุงเทพมหานคร

พระยาโชฎีกกราชเศรษฐี (ทองจีน) บูรณะปฏิสังขรณ์ถวายโดยเสด็จพระราชกุศล จิตรกรรมเป็นเรื่องพระมหาเวสสันดรชาดก ปรีคนาธรรม และภาพพระไตรปิฎก

๑๕. วัดเครือวัลย์ กรุงเทพมหานคร

เจ้าพระยาอภัยภูธร (น้อย บุญยรัตพันธุ์) พร้อมด้วยธิดา คือ เจ้าจอมเครือวัลย์ในรัชกาลที่ ๓ ได้ปฏิสังขรณ์ แล้วถวายเป็นพระอารามหลวงโดยเสด็จพระราชกุศล จิตรกรรมเป็นเรื่องชาดก พระเจ้า ๕๐๐ ชาติ

๑๖. วัดบุปผาราม กรุงเทพมหานคร

บูรณะปฏิสังขรณ์โดยท่านผู้หญิงจันทร์ ภริยาสมเด็จพระเจ้าพระยามหาประยูรวงศ์ แล้วถวายโดยเสด็จพระราชกุศล ต่อมาสมเด็จพระยาตรีสุริยวงศ์ และสมเด็จพระยาทิพากรวงศ์ได้ปฏิสังขรณ์เพิ่มเติม จิตรกรรมเป็นเรื่องทศชาติชาดก และภาพโต๊ะเครื่องบูชาแบบต่าง ๆ

๑๗. วัดใหม่เทพนิมิตร กรุงเทพมหานคร

จิตรกรรมฝาผนังสันนิษฐานว่า เป็นงานในสมัยรัชกาลที่ ๓ ที่ห้องภาพระหว่างหน้าต่างเป็นเรื่องทศชาติชาดก และจุลประทุมชาดก ตอนบนเป็นเทพชุมนุม ผนังหุ้มกลองด้านหน้าเป็นภาพมารวิชัย ด้านหลังไตรภูมิ หลังบานประตูหน้าต่างเป็นทวารบาล

๑๘. วัดจันทาราม กรุงเทพมหานคร

พระยาสूरเสนา (ขุนแฉกร) บูรณะถวายโดยเสด็จพระราชกุศล จิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพการตั้งโต๊ะเครื่องบูชาแบบจีน และภาพลายดอกไม้

๑๙. วัดไชยทิศ กรุงเทพมหานคร

จิตรกรรมฝาผนังน่าจะเป็นงานในสมัยรัชกาลที่ ๓ ผนังด้านหลังพระประธานเป็นภาพไตรภูมิ ระหว่างช่องหน้าต่างเป็นเรื่องพระพุทธรูปประวัติ ตอนบนเป็นเทพชุมนุม

๒๐. วัดคงคาราม ราชบุรี

จิตรกรรมที่ห้องภาพระหว่างหน้าต่างเป็นเรื่องทศชาติชาดก ผนังตอนบนพระอดีตพุทธและพระพุทธรูปประวัติ ผนังหุ้มกลองด้านหน้าเป็นมารวิชัย ด้านหลังเป็นไตรภูมิ

๒๑. วัดรวก พระนครศรีอยุธยา

จิตรกรรมที่ผนังหุ้มกลองด้านหน้าเป็นเรื่องพระพุทธรูปประวัติตอนมารผจญ ผนังห้องภาพระหว่างหน้าต่างเป็นเรื่องทศชาติชาดก และภาพช่วงบนเป็นเทพชุมนุม

๒๒. วัดทุ่งศรีเมือง อุบลราชธานี

จิตรกรรมเป็นเรื่อง พระพุทธรูปประวัติ พระมหาเวสสันดรชาดก จุลประทุมชาดก อรพิมพ์าจิตต์

และสังขศิลป์ชัย

๒๓. วัดหน่อพุทธางกูร สุพรรณบุรี

จิตรกรรมที่ห้องภาพระหว่างประตูหน้าต่างเป็นเรื่อง ทศชาติชาดก ตอนบนเป็นเทวดาเหาะบนเมฆ ผั่งห่มกลองด้านหลังภาพพระธาตุจุฬามณี ด้านหน้าเป็นไถฟ้า ผั่งหน้ามุขด้านนอกเป็นภาพพระภูฏันนารีผล และทศชาติชาดกบางตอน และมีภาพลายเส้นที่เสามุขเป็นเรื่องชาดก

๒๔. วัดหน้าพระธาตุ นครราชสีมา

จิตรกรรมเป็นเรื่องทศชาติชาดก ดาวดึงส์ ที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูป ๕ แห่ง ภาพพระภูฏ และพระอดีตพุทธ

๒๕. วัดบางยี่ขัน กรุงเทพมหานคร

พระยาโชฎีกะราชเศรษฐี (จ๋อง) บูรณะปฏิสังขรณ์ถวายโดยเสด็จพระราชกุศล จิตรกรรมเป็นเรื่องพระพุทธรูปประวัติ ทศชาติชาดกและเทพชุมนุม

๒๖. วัดประดู่สาร สุพรรณบุรี

จิตรกรรมเป็นภาพพระพุทธรูปประวัติ ที่ห้องภาพระหว่างประตูหน้าต่าง และพระอดีตพุทธ ด้านหลังพระประธานเป็นภาพพระยี่น และห่มกลองด้านหน้าเป็นมารผจญ

๒๗. วัดพยัคฆาราม สุพรรณบุรี

เป็นวัดโบราณสันนิษฐานว่าจิตรกรรมเป็นงานสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นภาพเรื่องพระพุทธรูปประวัติ และเทพชุมนุม

นอกจากจิตรกรรมดังกล่าวนี้แล้ว ยังมีจิตรกรรมฝาผนังทั้งที่เป็นงาน ซึ่งสร้างหรือปฏิสังขรณ์ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และงานสมัยอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก และจิตรกรรมเหล่านั้นล้วนแต่มีสภาพที่กำลังชำรุดทรุดโทรมอย่างหนัก ด้วยความตระหนักในคุณค่าและความสำคัญดังกล่าวแล้ว งานอนุรักษ์ฯ จึงได้พยายามสร้างบุคลากรในสายงานนี้ และฝึกหัดอบรมจนมีความชำนาญงานในขั้นต้น สามารถปฏิบัติงานอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังที่ชำรุดมาก บอบบาง และมีปัญหายุ่งยากซับซ้อนได้ ในด้านความขาดแคลนงบประมาณ งานอนุรักษ์ฯ ได้พยายามประชาสัมพันธ์ เพื่อขอความร่วมมือด้านงบประมาณจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์ช่วยเหลืออย่างยิ่ง เช่น มูลนิธิฟอร์ด รัฐบาลสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน สมาคมสถาปนิกสยามฯ สยามสมาคมฯ เครือปูนซีเมนต์ไทย สำนักพระราชวัง และเงินอุดหนุนจากวัดต่าง ๆ ฯลฯ ทำให้งานอนุรักษ์ฯ สามารถทำการรักษามรดกไทยให้คงไว้ได้หลายแห่ง นับว่าเป็นความร่วมมือที่ได้ช่วยให้งานอนุรักษ์ฯ เข้าทำการรักษามรดกนั้นไว้ได้ทันการ จิตรกรรมเหล่านั้นจะคงอยู่สืบไป แต่ยังมีงานอีกมาก ซึ่งอยู่ในขั้นชำรุดเสียหายอย่างรุนแรง และต้องการความช่วยเหลือโดยด่วนที่สุด งานนี้จึงอยู่ระหว่างการรณรงค์ขอความช่วยเหลือ และสนับสนุนทั้งด้านบุคลากรและงบประมาณจากฝ่ายรัฐบาลและเอกชนอย่างเร่งด่วน เป็นงานที่ต้องทำแข่งกับเวลา และต้องปฏิบัติการด้วยการพิจารณาที่จะเอื้อครอบคอบ เพราะเป็นมรดกที่เมื่อสูญไปแล้ว จะไม่มีสิ่งใดมาทดแทนได้

บรรณานุกรม

“กกุฏกัณฑ์.” สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑. พระนคร : โรงพิมพ์
รุ่งเรืองธรรม, ๒๔๙๘ - ๒๔๙๙.

กาญจนาคพันธุ์. ภูมิศาสตร์วัดโพธิ์ เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : บำรุงสาส์น, ๒๕๑๖.

กาญจนาคพันธุ์. ภูมิศาสตร์วัดโพธิ์ เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : บำรุงสาส์น, ๒๕๑๘.

การศึกษาวิจัย, กรม. ประวัติกองทัพไทยในรอบ ๒๐๐ ปี. พิมพ์ครั้งที่ ๑, พิมพ์เนื่องในโอกาส
สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี. พุทธศักราช ๒๕๒๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่,
๒๕๒๕.

“เครื่องราชูปโภค. เครื่องลายคราม.” สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. เล่ม ๖. พิมพ์ครั้งที่
๑. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๗ - ๒๕๐๘.

โคลงภาพพระราชพงศาวดาร. พิมพ์ครั้งที่ ๕ ในงานพระราชพิธีฉลองพระชนมายุ ๕ รอบสมเด็จพระ
พระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๖.

“เงินตรา.” สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๗. พิมพ์ครั้งที่ ๑. พระนคร : โรงพิมพ์
รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๙ - ๒๕๑๐.

จักรพันธ์ โปษยกฤต. หุ่นไทย. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์
และวัฒนธรรมแห่งชาติ กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๓๐.

“จังกอบ.” สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๘. พิมพ์ครั้งที่ ๑. พระนคร : โรงพิมพ์
รุ่งเรืองธรรม ๒๕๐๙ - ๒๕๑๐.

จิรา จงกล, เบญจรงค์และลายน้ำทอง. กรมศิลปากรจัดพิมพ์ประกอบนิทรรศการพิเศษ ในวโรกาส
เฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๕ ธันวาคม ๒๕๒๐. กรุงเทพฯ :
อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๑.

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. ลายรดน้ำและลายก้ามปู. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมาศาสตร์
แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๖.

“เจษฎาภินันท์, กรมหมื่น.” สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๘. พิมพ์ครั้งที่ ๑. พระ-
นคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๒ - ๒๕๑๓.

ชวน บัจจุสานนท์, พลเรือตรี. ประวัติการทหารเรือไทย. พิมพ์ในงานเสด็จพระราชดำเนินพระราชทาน
เพลิงศพ พลเรือเอก ม.จ.ครรรชิตพล อากาศร ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพ-

- ศิรินทรवास ๑๔ เมษายน ๒๕๐๙ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, ๒๕๐๙.
 ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา. ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. อนุสรณ์
 ในงานพระราชทานเพลิงศพพันตำรวจโท กลยุทธ พันธุ์คงชื่น วันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๒๒
 กรุงเทพฯ : ไทยบุรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๒.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ เล่ม ๑. พระนคร :
 โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๔.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ เล่ม ๒. พระนคร :
 โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๔.
- “ไทรบุรี.” สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑๔. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
 พระจันทร์, ๒๕๒๐ - ๒๕๒๑.
- ธนารักษ์, กรม. เหรียญกษาปณ์กรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๑, พิมพ์เนื่อง
 ในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี. พุทธศักราช ๒๕๒๕, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
 ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, ๒๕๒๕.
- น. ณ ปากน้ำ. ภาพศิลปะสมัยรัชกาลที่ ๓. วารสารเมืองโบราณ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ เมษายน - กรกฎาคม
 ๒๕๒๕. หน้า ๓๓ - ๔๒
- น. ณ ปากน้ำ. ยุคทองแห่งศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์. วารสารเมืองโบราณ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ เมษายน -
 กรกฎาคม ๒๕๒๕. หน้า ๔๓ - ๕๔
- น. ณ ปากน้ำ. ศิลปจีนที่เข้ามาสัมพันธ์กับศิลปะไทย. วารสารเมืองโบราณ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๖ สิงหาคม -
 กันยายน ๒๕๒๕ หน้า ๒๓ - ๓๔
- เนตรนภิศ นาควัชระ, ปิยนารถ บุนนาค, จุลทัศน์ พยาขรานนท์. วัดในกรุงเทพฯ. พิมพ์เนื่องในโอกาส
 สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
- แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, ณพิศร กฤตติ เทวกุล, ม.ร.ว.ดุณี แก้วมวง. พระราชวังและวังใน กรุงเทพฯ
 (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๕๒๕) พิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี. กรุงเทพฯ :
 โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
- บางขุนเทียน ส่วนหนึ่งของแผ่นดินไทย และกรุงรัตนโกสินทร์. พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ
 น.ท.สุขุม บุนปาน รน. . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๓๐.
- “บดินทร์, เจ้าพระยา. บรดลีย์.” สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑๖. พิมพ์ครั้งที่ ๑.
 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๒๒ - ๒๕๒๓.
- บรรเจิด อินทุจันทร์ยง. ภาคผนวกพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว. วารสาร
 เมืองโบราณ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ เมษายน - กรกฎาคม ๒๕๒๕, หน้า ๒๙ - ๓๑
- บุษยา ไกรฤกษ์ (บรรณาธิการ). พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว. เล่ม ๓ ในชุดหนังสือเรื่อง
 พระมหากษัตริย์ในราชจักรีวงศ์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๕.
- “เบญจรงค์. ปฐมสมโพธิ.” สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑๗. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กุรง-
 เทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๒๓ - ๒๕๒๔.
- “ปั้นเกล้า. โป. โปรเตสแตนต์.” สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑๘. พิมพ์ครั้งที่ ๑.
 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗.

ปิยนาด บุนนาค, ดวงพร นพคุณ, สุวีพัฒนา ชาดานิติ. คลองในกรุงเทพฯ. พิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภช
กรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

“ป้อม, ปากเรือ, ปาลีไลยก์.” สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑๘. พิมพ์ครั้งที่ ๑.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๒๔ - ๒๕๒๖.

พิพิธภัณฑ์รัฐสภา. เอกสารนำชมพระที่นั่งอนันตสมาคม, อัดสำเนา.

ยอช เซเดส์, ศาสตราจารย์. โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สำหรับพระนคร. พระนคร : โรงพิมพ์
โสภณพิพรรฒธนาการ, ๒๔๗๑.

เลขาธิการนายกรัฐมนตรี, สำนัก, คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ. พระราชกรณียกิจกับการพัฒนา
กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์(๑๙๗๗), ๒๕๒๗.

วิจิตรการโกศล, พระครู. ประวัติวัดสุทัศนเทพวราราม. พิมพ์ในงานยกข้อฟ้าพระวิหารพระศรี-
ศากยมุนี ๖ - ๑๓ เมษายน ๒๕๑๖. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิล, ๒๕๑๖.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. ศิลปนาฏในสองศตวรรษ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์แอนด์, ๒๕๒๕.

ศิลป พีระศรี, ศาสตราจารย์. ตู้ลายรดน้ำ. พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรมศิลปากรจัดพิมพ์ถวายพระภิกษุและ
สามเณร ซึ่งเข้ามาชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ในเทศกาลเข้าพรรษา พ.ศ. ๒๕๐๓.
พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิล, ๒๕๐๓.

ศิลปากร, กรม. ชีวประวัติเซอร์เจมส์ บรัค ราชยาแห่งซาราวัก ผู้เป็นราชทูตของอังกฤษมาประเทศ
สยามใน พ.ศ. ๒๓๕๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.

ศิลปากร, กรม. ตำราพิไชยสงคราม. พิมพ์ครั้งที่ ๖. อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางสนทนารณธ
(ดลัน บุญรัตพันธุ์) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม ๑๖ มกราคม ๒๕๑๒. พระนคร : โรงพิมพ์
พระจันทร์, ๒๕๑๒.

ศิลปากร, กรม. บันทึกเรื่องมัสยิดแห่งกรุงสยาม. แปลโดยนางสาวเพียงฤทัย วาสบุญมา, ๒๕๒๔.

ศิลปากร, กรม. ประวัติวัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๑.

ศิลปากร, กรม. ประวัติวัดราชสิทธิาราม. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิล, ๒๕๐๙.

ศิลปากร, กรม. ประวัติวัดอรุณราชวราราม. พิมพ์ครั้งที่ ๒ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระ
พุฒาจารย์ (วน จิตฺตยาณมหาเถร) อดีตเจ้าอาวาสวัดอรุณราชวราราม ๓ กรกฎาคม ๒๕๒๑.

ศิลปากร, กรม. หัวโขน. พิมพ์เนื่องในโอกาสจัดแสดงนิทรรศการหัวโขน ณ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ๑๕ มีนาคม - ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๑๒. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๒.

ศิลปากร, กรม. กองพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ. ศิลปวัตถุกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๕. หนังสือชุด
ศิลปวัฒนธรรมไทย พิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ปี. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์พิมพ์แอนด์, ๒๕๒๕.

ศิลปากร, กรม. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. ประวัติเจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี).
พิมพ์ครั้งที่ ๓. เป็นอนุสรณ์ในงานฉลองอนุสาวรีย์รูปหล่อเจ้าพระยาบดินทร์เดชา ๒๔
มิถุนายน ๒๕๒๑. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๑.

ศิลปากร, กรม. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. วัตถุสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๔. หนังสือชุด
ศิลปวัฒนธรรมไทย พิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี. กรุงเทพฯ :

- โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, ๒๕๒๕.
- ศิลปากร, กรม. กองศิลปศึกษา. สมุดภาพจิตรกรรมกรุงรัตนโกสินทร์. พิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๕.
- ศิลปากร, มหาวิทยาลัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. สมุดภาพสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์. พิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี. กรุงเทพฯ : กราฟิคอร์ป. ๒๕๒๕.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. กรมวิชาการ. แนวพระราชดำริแก้รัชกาล. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๗.
- สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร. ประเพณีไทยและเรื่องน่ารู้. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์จรัสสินทองค์, ๒๕๑๔.
- สมพร อยู่โพธิ์. พระพุทธรูปปางต่าง ๆ. กรมศิลปากรจัดพิมพ์ถวายพระภิกษุและสามเณร ซึ่งเข้ามาชามพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ในเทศกาลเข้าพรรษา พ.ศ. ๒๕๑๘. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๔.
- สุตารา สุขฉายา. รัตนางนอง. วารสารเมืองโบราณ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ เมษายน - กรกฎาคม ๒๕๒๕ หน้า ๕๖ - ๖๔
- สุรน กวิญญู แพพงศดิษฐ์, พระมหา. วันเด็กและเยาวชนแห่งชาติ และนำชมทัศนอาจรวัดสุทัศน์เทพวราราม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทวีกิจการพิมพ์, ๒๕๒๕.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า. ศิลปในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๔.
- สุภาภรณ์ ตันตลารักษ์. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในประวัติศาสตร์ไทย. วารสารเมืองโบราณ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ เมษายน - กรกฎาคม ๒๕๒๕ หน้า ๑๔ - ๒๘
- สุขเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. วังท่าพระ กรมช่างสิบหมู่และเรื่องพิสดารอื่นๆ พิมพ์เป็นที่ระลึกงานฉาบปูนกิจศพหม่อมราชวงศ์หญิงทิวลาภา บุรณะสุคนธ์ (ชุมสาย ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม. กรุงเทพฯ : วันเสาร์ที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๘. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.สัมพันธ์พาณิชย์ ๑๒๕๒๘.
- แสงสุรีย์ ลดาวัลย์, ม.ร.ว. พระมหาปราสาทและพระราชมณฑลพิธีสถานในพระบรมมหาราชวัง. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรรมการเผยแพร่ศิลปและวัฒนธรรม สำนักพระราชวังจัดพิมพ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๒๕.
- แสงโสม เกษมศรี, ศจ. ม.ร.ว., วิมล พงศ์พิพัฒน์. ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๒๕ - พ.ศ. ๒๓๕๔. เล่ม ๑. กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๕.
- อนุমানราชชน, พระยา. ตำนานสกุลการ. พิมพ์ในงานฉาบปูนกิจศพนายเหมงกิจ และนางจันทร์ ชิมตระกูล ณ เมรุวัดจักรวรรดิราชาวาส ๑๑ มิถุนายน ๒๔๙๔. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๙๔.
- อำพัน ตันทวารวณะ. พระราชกิจจานุกิจในพระบาทสมเด็จพระปวงเรนทราเมศ มหิศเรศรังสรรค์ พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว. หนังสือที่ระลึกวันตรงกับเสด็จสวรรคตในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๗ มกราคม ๒๕๒๔.

บรรณานุกรมเอกสารโบราณ

หนังสือโบราณ

๑. ปฐมสมโพธิ (เวทถาวร). พระปฐมสมโพธิอุรุเวลกมนปรีวตตปรีจเฉท - ปลายอนนุตรธาน กถาปรีจเฉท โดย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส. หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือโบราณ ๑๕ ผูก. อักษรขอม. ภาษาบาลี. เส้นจาร. รัชกาลที่ ๓ ฉบับทองน้อย ร. ๓. เลขที่ ๒๒๒๖/ ๑๖-๓๐.
๒. มหานิပါတวณฺณนา (ทสชาติ) ชาตกฏฐกถา ชุททุกนิกายฐกถา. พระเทมียชาติก - พระมโหสถชาติก โดย พระพุทธโฆษาจารย์, หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือโบราณ ๘ ผูก. อักษรขอม. ภาษาบาลี. เส้นจาร. รัชกาลที่ ๓. ฉบับรดน้ำคำโท ร.๓. เลขที่ ๑๔๒๓/๘./ก/๑./ข/๑./ค/๑./ฃ/๑-๕.
๓. มหานิပါတวณฺณนา (เวสุสฺนฺตรชาติก) ชาตกฏฐกถา ชุททุกนิกายฐกถา. พระมหาเวสุสฺนฺตรชาติก ทสวรรณครกณฺฑา โดย พระพุทธโฆษาจารย์. หนังสือโบราณ ๑๓ ผูก. อักษรขอม. ภาษาบาลี. เส้นจาร. รัชกาลที่ ๓ ฉบับทองน้อย ร.๓. เลขที่ ๕๕๗/๑-๑๓.

หนังสือสมุดไทยดำ-ขาว กระดาษเพลลาและกระดาษฝรั่ง (สำเนาซีร็อกซ์)

๑. “ตำหรับพระราชพิธีข่มนาม.” หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหวดล. จ.ศ. ๑๑๘๗ (พ.ศ. ๒๓๖๘). เลขที่ ๑๔๕.
๒. “ปราบดาภิเษก จวบบริบูรณ.” หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. เส้นดินสอ. รัชกาลที่ ๒. เลขที่ ๑๔.
๓. “พระราชบัญญัติห้าม ผืน นา ตักเล็ก ใหม่ จ.ศ. ๑๑๘๖.” หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหวดล. จ.ศ. ๑๑๘๖ (พ.ศ. ๒๓๖๗). เลขที่ ๓๓ - ๑๑.
๔. “พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๓ เล่ม ๑.” หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. จ.ศ. ๑๑๘๖ - ๑๑๘๘ (พ.ศ. ๒๓๖๗ - ๒๓๖๙). เลขที่ ๕.
๕. “พระสังข์ไช เล่ม ๑.” หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ. รัชกาลที่ ๓ เลขที่ ๑๐๐.
๖. “ระดับน้ำมากและน้อย.” หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นขาว. จ.ศ. ๑๑๙๓ - ๑๒๑๒ (พ.ศ. ๒๓๗๔ - ๒๓๙๓). เลขที่ ๑๖๘.
๗. “ศุภอักษรเจ้านครจำปาศักดิ์ จ.ศ. ๑๑๙๔ (พ.ศ. ๒๓๗๕).” หอสมุดแห่งชาติ. กระดาษเพลลา. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ. จ.ศ. ๑๑๙๔ (พ.ศ. ๒๓๗๕). เลขที่ ๒๐.
๘. “สำเนาพระราชโองการ จ.ศ. ๑๑๘๘ (พ.ศ. ๒๓๖๙).” หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์ (ดินสอ, หวดล). จ.ศ. ๑๑๘๘ (พ.ศ. ๒๓๖๙) เลขที่ ๑๔/ก.
๙. “หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับอังกฤษ จ.ศ. ๑๑๙๓ (พ.ศ. ๒๓๗๔).” หอสมุดแห่งชาติ. กระดาษฝรั่ง. (สำเนาซีร็อกซ์). อักษรไทย-ยาวิ-โรมัน. ภาษาไทย-มะลายู-อังกฤษ. เส้นหมึก. จ.ศ. ๑๑๙๓ (พ.ศ. ๒๓๗๔) เลขที่ ๒/ง.
๑๐. “หลักสำหรับวัดน้ำขึ้นน้ำลง.” หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์ (ดินสอ, หวดล). จ.ศ. ๑๑๙๓ - ๑๒๐๖ (พ.ศ. ๒๓๗๔ - ๒๓๘๗). เลขที่ ๑๙๘.

คำสั่งกรมศิลปากร

ที่ ๑๑๙/๒๕๓๐

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดนิทรรศการพิเศษเฉลิมพระเกียรติ ๒๐๐ ปี
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

.....

เพื่อให้การจัดแสดงนิทรรศการพิเศษเฉลิมพระเกียรติ ๒๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำเนินการไปด้วยความเรียบร้อย รวดเร็ว และบรรลุวัตถุประสงค์ จึงให้แต่งตั้งข้าราชการและบุคคลต่อไปนี้ เป็นคณะกรรมการจัดนิทรรศการพิเศษเฉลิมพระเกียรติ ๒๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ

คณะกรรมการที่ปรึกษา

๑. นายเศวต ธนประดิษฐ์
๒. นายทองค้อ กล้วยไม้ ณ อยุรยา
๓. นายประพัฒน์ ตรีณรงค์
๔. นายสุเมธ ชุมสาย ณ อยุรยา

คณะกรรมการดำเนินงาน

๑. อธิบดีกรมศิลปากร	ประธานกรรมการ
๒. รองอธิบดีกรมศิลปากร
(นายสุวิชัย รัศมิภุติ)	รองประธานกรรมการ
๓. รองอธิบดีกรมศิลปากร
(นางกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ)	รองประธานกรรมการ
๔. ผู้อำนวยการกองศิลปศึกษา	กรรมการ
๕. ผู้อำนวยการกองพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ	กรรมการ
๖. ผู้อำนวยการกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์	กรรมการ
๗. ผู้อำนวยการกองหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๘. ผู้อำนวยการกองโบราณคดี	กรรมการ
๙. ผู้อำนวยการกองจดหมายเหตุแห่งชาติ	กรรมการ

๑๐. เลขานุการกรมศิลปากร	กรรมการ
๑๑. รองผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย	กรรมการ
๑๒. หัวหน้างานเผยแพร่ สำนักงานเลขานุการกรม	กรรมการและเลขานุการ
๑๓. น.ส.แสงจันทร์ ไตรเกษม	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๔. นางสาวรียา ทรรทรานนท์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะทำงานจัดนิทรรศการพิเศษ

๑. ผู้อำนวยการกองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ	ประธานคณะทำงาน
๒. หัวหน้างานวิชาการ กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ	รองประธานคณะทำงาน
๓. หัวหน้างานซ่อมสงวนรักษาศิลปะโบราณวัตถุ
กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ	รองประธานคณะทำงาน
๔. หัวหน้างานการศึกษาและประชาสัมพันธ์
กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ	คณะทำงาน
๕. หัวหน้างานช่างทั่วไป กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ	คณะทำงาน
๖. หัวหน้างานทะเบียนและคลังพิพิธภัณฑ
กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ	คณะทำงาน
๗. หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร	คณะทำงาน
๘. หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลป์	คณะทำงาน
๙. น.ส.แสงจันทร์ ไตรเกษม	คณะทำงานและเลขานุการ
๑๐. นางสาวรียา ทรรทรานนท์	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๑. นางวิสันธนี โพธิ์สุนทร	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๐

(นายทวีศักดิ์ เสนาณรงค์)

อธิบดีกรมศิลปากร

คณะที่ปรึกษา

ม.ร.ว.แสงสุรย์ ลดาวัลย์
นายเศวต ธนประดิษฐ์
ศ.นพ.สำราญ วังศพาท์
นายทองต้อ กล้วยไม้ ณ ออยุธยา
นายประพัฒน์ ตรีณรงค์
ดร.สุเมธ ชูมสาย ณ ออยุธยา
ผศ. ดร.อุไรศรี วรสระริน
ผศ.มาลินี คัมภีร์ญาณนนท์
อาจารย์สมิทธิ ศิริภัทร์

ผู้เรียบเรียง

นางสาวแสงจันทร์ ไตรเกษม
นางสรिया ทรรทรานนท์
นายสุกิจ เทียงมนีกุล
นางสาวนิยาดา ทาสุนธ์
นายวิรัตน์ อนุนาทรวงกูร
นางสาวฉวีงาม มาเจริญ
นางสาวเพลินพิศ กำราญ
นางเบญจมาศ แพทอง
นางฤดีรัตน์ ภายราศ
นายชนินทร์ สุขเกษิ

บรรณาธิการ

ผู้อำนวยการกองพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
(นายสมศักดิ์ รัตนกุล)

กองบรรณาธิการ

นางสาวแสงจันทร์ ไตรเกษม
นางวิสันธิณี โพธิ์สุนทร
นางสรिया ทรรทรานนท์
นางลักษณา วิเศษวงษา
นางจินดา หุนตระกูล
นายเทียนชัย รัตนายน
นางอารณ์ โอภะตม
นางสาวสรัญญา สุริยรัตนกร
นางสาวอำนวยการ ศรีสุวรรณ
นางยุพา ภูมาศวิน
นางสาวสายสุนีย์ ศรีนวล
นายสำรวม เสือจำศีล
นายปราโมทย์ ภูดี

นางศิริพร จุลภมร
นายสมนึก จำปา

ภาพถ่าย

นายสมชาย วรรณศาสตร์
นางสาวสุวรรณา จรรย์ตระกูล
นายสมบัติ มัยจิน
นายทองบ่อ ธรรมนิยม
กองจดหมายเหตุแห่งชาติ
สำนักงานข่าวสารอเมริกัน
กองโบราณคดี
ศ.นพ.สำราญ วังศพาท์

ดำเนินการจัดแสดงนิทรรศการพิเศษ

กองพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
กองหอสมุดแห่งชาติ
กองโบราณคดี
กองจดหมายเหตุแห่งชาติ
กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์
วิทยาลัยช่างศิลป์
งานเผยแพร่

คำบรรยายภาษาอังกฤษ

ม.ร.ว.จักรกรธ จิตรพงศ์
นางมิรา ประชาบาล
นางสมลักษณ์ เจริญพจน์
นางนันทนา ดันติเวส

กรมศิลปากร ขอขอบคุณ
สำนักพระราชวัง
สำนักราชเลขาธิการ
สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักงานข่าวสารอเมริกัน
พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ทหารเรือ
วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร
วัดราชนันทาราม วรวิหาร
วัดเทพธิดาราม วรวิหาร
วัดเฉลิมพระเกียรติ วรวิหาร
วัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร
วัดนางนอง วรวิหาร
กรมทรัพยากรธรณี
กองบำรุง กรมป่าไม้
กองตราไปรษณียากร การสื่อสารแห่งประเทศไทย
สาขาวิจัยเภสัชและผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย

๕๔๘๑

DS
๕๗๐.๓
ศ๕๒๘ค

ศิลปากร, กรม.
คู่มือนิทรรศการพิเศษ เฉลิมพระเกียรติ
๒๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า-
เจ้าอยู่หัว.

